

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

สถาบันวิจัยและพัฒนา

เล่มที่ ๑๕

ฝ่ายพัฒนาและเผยแพร่งานวิจัย

เดือน พฤษภาคม ๒๕๕๐

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไท
An Analysis of the Creation Myths of
the Tai Speaking Peoples

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิราพร ณ ถลาง

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. ๒๕๕๕

398.21
ค444ก

เอกสารเผยแพร่

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไท

An Analysis of the Creation Myths of the Tai Speaking Peoples

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. ศิราพร ณ กลาง

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2539

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

398.21

ค 444 ก

คำนำ

งานวิจัยชิ้นนี้เกิดขึ้นด้วยพื้นฐานความสนใจเดิมของผู้วิจัยเกี่ยวกับตำนาน-นิทานพื้นบ้าน ประกอบกับการเริ่มสนใจเรื่องชนชาติไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นพบว่าคนไทยดั้งเดิมมีความเชื่อเรื่องผู้สร้างโลก จึงเกิดความคิดที่จะค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องตำนานสร้างโลกในการรับรู้ของคนไทย และต้องการจะดูว่าความแตกต่างและความเหมือนคล้ายของตำนานสร้างโลกของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ สามารถจะบอกความสัมพันธ์ การรวมกลุ่มและความใกล้ชิดของคนไทยแต่ละกลุ่มได้อย่างไรบ้าง และต้องการจะดูว่าตำนานซึ่งเป็นข้อมูลทางคติชนสามารถบอกเรื่องราวเกี่ยวกับชนชาติไทยได้อย่างไรบ้าง

ผู้วิจัยหวังว่าผลของการวิจัยคงจะเป็นข้อมูลที่ช่วยชี้บอกความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยก่อนที่จะเปลี่ยนมารับนับถือพุทธศาสนา และคงช่วยสะท้อนความเชื่อที่มีอยู่ร่วมกันในบรรดาชนชาติไทยทั้งหลายตั้งแต่ไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ไทยวน-ล้านนา อีสาน ลาว ไทดำ ไทขาว และขั้วมาก่อนที่จะพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาเป็นไท-ไทยในสมัยปัจจุบันนี้

งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาราช ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราชที่เห็นความสำคัญและสนับสนุนงานวิจัยเชิงวิชาการชิ้นนี้

ศิราพร ณ ถลาง

สาขาวิชาศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช

เมษายน 2539

ของปู่สังกะสา-ย่าสังกะสีสร้างโลก สร้างมนุษย์ หรือปู่ແຕ່ນ້ຳເຕົ້າທີ່บรรจุมนุษย์ไว้ลงมายังโลก ประการที่สอง ตำนานสร้างโลกของคนไทไม่ว่าจะเป็นแบบเรื่องแบบใด สะท้อนระบบคิดและความเชื่อที่อธิบายให้เห็นว่าคนไทเป็น “ลูกฟ้า” มีชาติกำเนิดและความสัมพันธ์กับสวรรค์ ตำนานของคนไทบางกลุ่มเน้นให้เห็นว่า ผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นผู้ที่ถูก “ฟ้าส่งมา” หรือสืบเชื้อสายมาจากเทวคาบเนศวรร์ ในแง่นี้ตำนานสร้างโลกจึงเป็นสิ่งอธิบายสถานภาพทางสังคมของคนไทและผู้ปกครองที่เป็นชาติพันธุ์ไท ประการที่สาม ตำนานสร้างโลกของคนไทเกือบทุกกลุ่มสอดคล้องเนื้อหาเรื่องปู่-ย่า หรือແຕ່ນ້ຳເຕົ້າสอนให้คนไททำนาปลูกข้าว เป็นหลักฐานที่ทำให้เห็นว่าวัฒนธรรมข้าวเป็นสิ่งที่เป็นแก่นและอยู่คู่กับวัฒนธรรมของคนไทมาตั้งแต่ดั้งเดิม ประการที่สี่ ตำนานของกลุ่มลาว ไทดำ ไทขาวสะท้อนวิถีชีวิตและปริบททางสังคมที่คนไทต้องสัมพันธ์กับคนชาติพันธุ์อื่น ๆ จึงอธิบายกำเนิดมนุษย์ในลักษณะที่เป็นพี่น้องกับคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ออกมาจากน้ำเต้าเดียวกัน อย่างไรก็ตามตำนานก็สะท้อนระบบคิดที่จำแนกคนไท-ลาวออกจากคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่เป็นข่า ขมุ ลาว แกว ฮ่อ ในแง่นี้ตำนานจึงเป็นสิ่งสะท้อนเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ไทว่า “ไท” ต่างจากคนชาติพันธุ์อื่นอย่างไรด้วย

จากการวิเคราะห์บริเวณที่มีการกระจุกตัวอย่างหนาแน่นของตำนานสร้างโลกทั้ง 3 แบบเรื่องหลักพบว่า บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางกินอาณาเขตตั้งแต่ตอนใต้ของจีน ตอนเหนือของไทย ตอนเหนือของลาวเป็น “ชุมทาง” ที่เป็นแหล่งปะทะสังสรรค์ของชนชาติไทหลายกลุ่ม แม้บริเวณดังกล่าวอาจจะไม่ใช่แหล่งกำเนิดของคนไท แต่หลักฐานจากตำนานสร้างโลกบอกเราว่าเป็นชุมทางวัฒนธรรมแหล่งสำคัญของชนชาติไทที่สามารถศึกษาประวัติศาสตร์ ร่องรอยของวัฒนธรรมดั้งเดิม ตลอดจนพัฒนาการทางวัฒนธรรมความคิด ความเชื่อของคนไท

งานวิจัยเรื่องนี้พยายามจะชี้ให้เห็นความสำคัญของตำนานในฐานะที่เป็นข้อมูลที่จะใช้ศึกษาเรื่องชนชาติไท ทั้งในเรื่องความคิด ความเชื่อ การกระจายของคนไท และความสัมพันธ์ของคนไทกลุ่มต่าง ๆ ในทำนองเดียวกันกับที่นักวิชาการในสาขาอื่น ๆ พยายามใช้หลักฐานทางด้านภาษา ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ภาษาศาสตร์ ฯลฯ ในการศึกษาความสัมพันธ์ของชนชาติไท

Title : An Analysis of the Creation Myths of the Tai Speaking Peoples
Researcher : Associate Professor Dr. Siraporn Nathalang
Year : 1996

ABSTRACT

This research aims at studying and comparing the creation myths of the Tai speaking peoples inhabiting both inside and outside Thailand, namely Tai Ahom, Tai Yai, Tai Lue, Tai Khoen, Tai Yuan-Northern Tai, Isan, Lao, Black Tai, White Tai and Zhuang. The researcher uses folklore and anthropological approach in studying the structure and content of the 50 collected versions of Tai creation myths, both oral and literary. The purpose of the study is to analyze Tai indigenous beliefs about the creation of the world and human beings and to draw the cultural relations among Tai peoples from the differences and the similarities of their creation myths.

By using folklore research methodology to analyze the structure of Tai creation myths, the researcher categorizes Tai creation myths into three main myth types: first, stories about "Pu Sangasa-Ya Sangasi" (Grandfather Sangasa-Grandmother Sangasi) as the world and human creators; second, stories about the sacred gourd as the origin of peoples; and third, stories about "Devada" (Hindu or Buddhist deities) eating the fragrant soil and becoming the ancestors of human beings. The first myth type mostly exists in the creation myths of Tai Lue, Tai Khoen, Tai Yuan, and Isan. The second type is mostly told in Lao, Black Tai and White Tai creation myths. And the third type is mostly found in the creation myths of Tai Yuan and Tai Yai in Thailand.

Although the plots of Tai Ahom and Zhuang creation myths do not quite conform with the three mentioned myth types, there exist the beliefs in the creators of the world and human beings which had long been disappeared from the beliefs of Central Thai and Southern Thai people in Thailand.

The content analysis of Tai creation myths reflects Tai conceptual and cultural systems in certain interesting aspects. Firstly, no matter where Tai peoples live in the northern part of Southeast Asia, they all have indigenous beliefs in world creators, either in the form of Pu Sangasa-Ya Sangasi creating the world and human beings, or Pu Thaen (Sky God) who brought the sacred gourd containing human beings to the

world. Secondly, all three Tai creation myth types reflect the belief that Tai peoples are "Luk Fa," or children of the heaven, or having the origin or certain relationship with heaven. Creation myths of certain groups of Tai peoples emphasize that the ruler class was "sent by God," or descended from heaven. In this respect, Tai creation myths can then be used as the cultural explanation of the social status of the Tai peoples and the Tai rulers. Thirdly, creation myths of all Tai groups also mention the origin of rice or rice growing traditions by telling that "Pu Sangasa-Ya Sangsasi" taught how to grow rice to Tai peoples. This then acts as evidence that rice growing has long been the main subsistence and way of life of the Tai peoples. And fourthly, the creation myths of Lao, Black Tai and White Tai reflect the cultural environment that Tai have had to interact with other ethnic groups in such a way that they explain their origin together with other ethnic groups from the same sacred gourd. Nevertheless, these creation myths differentiate the characteristics of the Tai from other ethnic groups such as Kha, Khamu, Lao, Viet, and Chinese. Accordingly, the myths reflect the ethnic identity of Tai peoples.

The analysis of the places where we found the three types of Tai creation myths insightfully reveals that both sides of the Central Mekong River, starting from south China, through north Thailand and down along northern Laos could be an important "junction" where various groups of Tai peoples clustered and socially interacted. Though this area may not be the place of origin of Tai speaking peoples, indications from Tai creation myths suggest that the area around the central Mekong River must have been a significant cultural junction of Tai speaking peoples and is where scholars should pay particular attention to if one is to study Tai history, Tai cultural traits including development of Tai thoughts and belief systems.

This research is also an attempt to exemplify how myths can be used as data to study Tai peoples whether about their belief system, the distribution of Tai peoples or the cultural relations among certain groups of Tai peoples. In other words, the researcher wants to show how folklore can be regarded as useful materials as well as languages, textiles, certain beliefs, rituals traditions, etc., in the studying of Tai peoples.

สารบัญค่นเรื่อง

หน้า

คำนำ

บทคัดย่อ

ABSTRACT

บทที่ 1 บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่วิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของโครงการ.....	1
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
งานวิจัยเกี่ยวกับตำนานสร้างโลก.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
วิธีวิจัย.....	5
บรรณานุกรม.....	6

บทที่ 2 ภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรมของชนชาติไทย

9

2.1 ความนำ..... 9

2.2 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนไทยแต่ละกลุ่ม..... 12

-ไทใหญ่-ไทอาหม..... 12

-ไทลื้อ..... 14

-ไทจีน..... 17

-ไทยวน-ล้านนา..... 20

-ลาว-ล้านช้าง..... 22

-อีสาน..... 26

-ไทดำ-ไทขาว..... 28

-จ้วง..... 30

ความสง่าทวย..... 32

เชิงอรรถ..... 34

บทที่ 3 การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทยในเชิงคติชนวิทยา

37

3.1 ความนำ..... 37

3.2 แหล่งที่มาของตำนานการสร้างโลกของคนไทยสำนวนต่าง ๆ..... 37

50526

3.3 การจำแนกเหตุการณ์ของเรื่อง (Traits) และอนุภาค (Motifs)	
ในตำนานสร้างโลกสำนวนต่าง ๆ.....	40
3.4 วิเคราะห์ความแตกต่างและความเหมือนกันในแต่ละ	
ช่วงเหตุการณ์ในตำนานสร้างโลกสำนวนต่าง ๆ.....	54
3.5 สรุบบแบบเรื่อง (Tale-Type) และ โครงสร้าง (Syntax)	
ของตำนานสร้างโลกของคนไทย.....	62
3.6 ตำนานสร้างโลกในฐานะเป็นเครื่องบอกความสัมพันธ์	
ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไทย.....	67
บทที่ 4 สังคมวัฒนธรรมชนชาติไทยที่สะท้อนจากตำนานสร้างโลกของคนไทย	71
4.1 ความคิดเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติกับจริยธรรม	
ในทัศนะของคนไทย.....	71
4.2 การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย	
เข้ากับพุทธศาสนา.....	74
4.3 วัฒนธรรมข้าวในฐานะที่เป็นส่วนร่วมของชนชาติไทย.....	76
4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับคนชาติพันธุ์อื่น ๆ.....	78
ความส่งท้าย.....	80
เชิงอรรถ.....	83
บทที่ 5 อภิปรายส่งท้าย	84
5.1 ตำนานสร้างโลกของคนไทยเปรียบเทียบกับตำนาน	
สร้างโลกในวัฒนธรรมอื่น.....	84
5.2 ตำนานสร้างโลกในฐานะข้อมูลในการจัดกลุ่มชนชาติไทย	
เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลประเภทอื่น.....	87
ความส่งท้าย.....	90
เชิงอรรถ.....	92
บรรณานุกรม.....	93
ภาคผนวก วรรณกรรมต้นเหตุการ์ณและอนุภาคในตำนานสร้างโลกของคนไทย.....	96

สารบัญแผนที่

แผนที่แสดงแม่น้ำและที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ ของชนชาติไท	8
แผนที่แสดงการปรากฏของแบบเรื่องและอนุภาคที่สำคัญของ ตำนานสร้างโลกของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ	65
แผนที่แสดงการปรากฏร่วมของบางอนุภาคในบริเวณสิบสองปันนา เชียงตุง ล้านนา (ไทลื้อ ไทจีน ไทยวน)	66

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่วิจัย

ในทศวรรษที่ผ่านมา วิชาการศึกษาไทยศึกษาได้มีความตื่นตัวในการศึกษาค้นคว้าและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับชนชาติไท (Tai Speaking Peoples) มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นชาว้วงในมณฑลกวังสี ไทอาหมในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย, ไทใหญ่ ไทจีนในรัฐฉาน ประเทศพม่าและในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประเทศไทย, ไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาและทางตอนเหนือของประเทศไทย, ไทดำ ไทขาวในประเทศลาวและประเทศเวียดนาม ตลอดจนเรื่องราวของ คนไทในล้านนา อีสานและคนลาวในประเทศลาว การศึกษาเกี่ยวกับคนไทกลุ่มต่าง ๆ นี้พบว่าแม้คนไทจะอยู่กระจายในพื้นที่อันกว้างขวางตั้งแต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียตอนใต้ของจีน และบริเวณภาคเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ก็มีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมอยู่หลายประการ เช่น การนิยมตั้งถิ่นฐานในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำ หรือที่ราบเชิงเขา การมีวิถีชีวิตผูกพันกับการปลูกข้าวจนเกิดเป็นวัฒนธรรมข้าว (rice culture) ระบบครอบครัวที่นิยมตั้งครัวเรือนทางฝ่ายหญิง (matrilocality) ระบบความเชื่อและพิธีกรรม ตลอดจนการใช้ภาษาไทย เรื่องราวของชนชาติไท ได้บอกเราถึงความเก่าแก่ทางวัฒนธรรมของคนไทในภูมิภาคแถบนี้ ทำให้ทราบว่าชนชาติไทตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน สร้างบ้านแปงเมือง และใช้ชีวิตที่ผูกพันกับวัฒนธรรมข้าวมาเนิ่นนานก่อนที่จะรับพุทธศาสนาและก่อนการตั้งอาณาจักรสุโขทัย

เรื่องของตำนานสร้างโลก (creation myth) ไม่อยู่ในการรับรู้ของคนไทยในประเทศไทยมากนัก เพราะสังคมไทยเป็นสังคมพุทธ ในทางพุทธศาสนาถือว่าเรื่องของการสร้างโลก เป็นอจินไตยเพราะความสนใจและความใคร่รู้เกี่ยวกับกำเนิดโลกไม่เกี่ยวกับทางบรรณนิพพาน คนไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธจึงไม่สนใจ และคิดเอาว่าคนไทยไม่มีความเชื่อเรื่องการสร้างโลกเช่นที่คริสตชนมี แต่เพราะองค์ความรู้เรื่องชนชาติไทที่เพิ่มมากขึ้นบอกเราว่าคนไทดั้งเดิมทุกกลุ่มล้วนมีตำนานการสร้างโลกที่อธิบายกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ และกำเนิดของคนไท ซึ่งคนไทแต่ละกลุ่มล้วนมีตำนานการสร้างโลกต่าง ๆ กัน เช่น ทางไทลื้อเรียกผู้สร้างโลกว่า "ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี" ทางล้านนา "ปู่สองศรีย่าสองไส้" หรือ "ปู่แดนย่าแดน" ไทขาวเรียก "ย่าบมย่าบาย" เป็นต้น เมื่อ

เป็นเช่นนี้ เรื่องราวของการอธิบายกำเนิดโลกและจักรวาลจึงมีอยู่ในวัฒนธรรมความคิดความเชื่อของคนไทดั้งเดิม ซึ่งอาจนับเป็นลักษณะร่วมทางความคิดของคนไทที่มีต่อธรรมชาติ โลกจักรวาล และมนุษย์

เรื่องราวของตำนานการสร้างโลกของคนไทกลุ่มต่าง ๆ มีกระจัดกระจายอยู่มากมายหลายแห่งเท่าที่ผู้วิจัยได้สำรวจเบื้องต้นพบว่ามีอยู่ทั้งในรูปของตำนานมุขปาฐะโดยผ่านประเพณีบอกเล่า (oral tradition) และในรูปของสาขานวนลายลักษณ์ (literary tradition) ตำนานมุขปาฐะที่คนเฒ่าคนแก่ทางภาคเหนือของประเทศไทยเล่าตกทอดกันมา มีที่อาจารย์เรณู อรรถนามศรี จากวิทยาลัยครูเชียงใหม่ได้รวบรวมไว้ นอกจากนั้นยังมีนิทานคนเมือง นิทานไทใหญ่ นิทานเงิน นิทานไทลื้อ ที่เวาน์ เพลงเออรวบรวมไว้ (ด้วยปัญญาและความรัก) เป็นต้น ส่วนสาขานวนลายลักษณ์ก็มีอยู่หลายแห่ง เช่น ตำนานอาหมบูรณจื๋อของไทอาหม, ปฐมมฤต, ปฐมกัมป ของทางล้านนา พงศาวดารล้านช้าง พงศาวดารเมืองแกลง (ไทคำ) เป็นต้น หากแต่ข้อมูลทั้งหลายนี้ยังมิได้มีการวิเคราะห์เนื้อหา โครงสร้างของตำนานและความหมายในทางสังคมวัฒนธรรมของตำนานที่จะบ่งบอกเรื่องราวของชาติพันธุ์ไท

ผู้วิจัยจะใช้หลักวิชาทางคติชนวิทยา (Folklore) เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบตำนานสาขานวนต่าง ๆ เท่าที่จะรวบรวมมาได้ ทั้งตำนานมุขปาฐะและลายลักษณ์ โดยเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างโดยเปรียบเทียบอนุภาค (tale motifs) เหตุการณ์สำคัญ (traits) และแบบเรื่อง (tale types) ทั้งนี้ เพื่อจะนำไปสู่การอธิบายการแพร่กระจายและการจัดกลุ่มของตำนาน อันจะให้ความกระจ่างเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างคนไทกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งในแง่นี้ตำนานการสร้างโลกจะเป็นสิ่งช่วยขยายองค์ความรู้เรื่องเกี่ยวกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของชนชาติไทในภูมิภาคนี้

ตำนานการสร้างโลกที่พบในวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก แม้จะมีลักษณะร่วมกันบ้าง เช่น มักมีเรื่องน้ำท่วมโลก ไฟล้างโลก หรือเป็นเรื่องของโลกและ ธรรมชาติ แต่ตำนานการสร้างโลกของแต่ละวัฒนธรรมก็มีเนื้อหาต่างกันทั้งในทางโครงสร้างและเนื้อหาของตำนาน เนื้อหาของตำนานสร้างโลกของคนไทที่แตกต่างจากวัฒนธรรมอื่นจะบอกลักษณะเฉพาะของตำนานสร้างโลกของชนชาติไท ซึ่งจะช่วยชี้บ่งลักษณะร่วมของชนชาติไทอันเป็นการหยั่งไปถึงรากเหง้าของวัฒนธรรมไทได้อีกทางหนึ่ง ในแง่นี้ตำนานการสร้างโลกจึงอาจนำไปใช้เป็นหลักฐานในการอธิบายประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและเป็นการขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของชนชาติไทให้กว้างขวางและกลุ่มลึกยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. ศึกษาเปรียบเทียบตำนานการสร้างโลกของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ โดยใช้วิธีการทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาวัฒนธรรม
2. ศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ผ่านข้อมูลทางคติชน
3. ซึ่ให้เห็นความสำคัญของข้อมูลประเภทคติชนที่อาจนำไปใช้ในการสืบสาวอธิบายเรื่องราว และลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมของชนชาติไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับตำนานและเรื่องราวของชนชาติไทย
2. เข้าใจโลกทัศน์และภูมิปัญญาของคนไทยที่ใช้อธิบายธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
3. ซึ่ให้เห็นประโยชน์และความสำคัญของตำนานในฐานะเป็นหลักฐานในการสืบค้นและอธิบายประวัติวัฒนธรรมชนชาติไทย
4. เป็นตัวอย่างการวิเคราะห์คติชนในบริบททางสังคมวัฒนธรรม

งานวิจัยเกี่ยวกับตำนานการสร้างโลก

ในทางคติชนวิทยาได้นิยามตำนาน (myth) ว่าหมายถึงเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับกำเนิดโลกและธรรมชาติ การเกิดของมนุษย์คู่แรก วีรบุรุษทางวัฒนธรรม ตัวละครในตำนานมักมีสถานภาพเป็นพระเจ้าหรือเทพเจ้า มักถือว่าตำนานเป็นเรื่องเล่าที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนยึดถือ เป็นประวัติความเป็นมาของชุมชนนั้นด้วย

Clyde Kluckhohn เขียน "Recurrent Themes in Myths and Mythmaking" ตั้งข้อสังเกตว่า ในตำนานการสร้างโลก 50 กว่าสำนวนที่เก็บมาจากเมดิเตอร์เรเนียน แอฟริกา เอเชียตะวันออก อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ หมู่เกาะในแปซิฟิก มีประเด็นที่พบซ้ำ ๆ กัน เช่น มักมีเรื่องน้ำท่วมโลก การอภิเษกกันระหว่างพี่น้อง ความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างแม่กับลูกชาย พ่อกับลูกสาว พี่ชายกับน้องสาว

Stith Thompson นักคติชนวิทยาอีกผู้หนึ่งตั้งข้อสังเกตว่าตำนานสร้างโลกในแต่ละภูมิภาค ซึ่งอาจประกอบด้วยกลุ่มวัฒนธรรมย่อยหลายกลุ่มอาจมีตำนานที่มีเนื้อหาคล้ายกัน Anna Rooth ศึกษาตำนานสร้างโลกของกลุ่มอินเดียนแดงในทวีปอเมริกาเหนือ พบว่าในบรรดาด้านานสร้างโลกที่รวบรวมมาจากอินเดียนแดงทุกเผ่าจำนวน 300 กว่าเรื่อง จำแนกออกได้เป็น 8 แบบเรื่อง และแต่ละแบบเรื่องสัมพันธ์กับท้องถิ่นหรือภูมิภาค เช่น เรื่องประเภทที่มีผู้สร้าง (world-parent type) มีพ่อฟ้า-แม่ดิน มักพบในตำนานของอินเดียนแดงแถบตะวันตกของอเมริกา คือ ทางมลรัฐออริโซนา นิวเม็กซิโก ตอนใต้ของแคลิฟอร์เนีย เรื่องประเภทการเกิดจากดิน (emergence type) ซึ่งเป็นเรื่องราวของมนุษย์ สัตว์ พืชที่เดิมอยู่ในถ้ำใต้ดินต่อมาผุดขึ้นมาเหนือพื้นดิน จะพบมากทางตะวันตกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในตำนานของอินเดียนแดงที่ตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณที่ราบ แต่ถ้าเป็นเรื่องประเภทการดำน้ำหาดิน (earth-diver type) ซึ่งมักจะเป็นเรื่องของสัตว์บางชนิดดำน้ำลงไปใต้มหาสมุทรแล้วขุดดินขึ้นมาสร้างโลก จะพบแพร่กระจายทั่วไปในทวีปอเมริกาเหนือ ยกเว้นทางออริโซนา นิวเม็กซิโกและอลาสก้า

ถ้าหันมาพิจารณาด้านานสร้างโลกทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บ้าง Dang Nghiem Van นักคติชนวิทยาชาวเวียดนามได้รวบรวมตำนานสร้างโลก/ตำนานน้ำท่วมโลก (flood myth) ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทางตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ 307 ตำนาน พบว่าตำนานในแถบนี้มักเน้นเหตุการณ์ช่วงน้ำท่วมโลก การหลบภัยจากน้ำท่วมซึ่งมักจะอยู่ในรูปของการหลบภัยเข้าไปอยู่ในน้ำเต้า กลอง เรือ หรือท่อนซุง และต่อมาจะเล่าถึงผู้ที่รอดพ้นจากน้ำท่วมโลกเป็นพี่ชาย-น้องสาว เช่น ในตำนานขมุ หรือเป็นผู้หญิงกับสุนัขเช่นในตำนานเข่าซึ่งจะเป็นต้นกำเนิดของมนุษย์ชาติรุ่นใหม่ต่อไปและมักจะเล่าถึงกำเนิดของคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ว่าเป็นพี่น้องกันมีกำเนิดร่วมกัน

การศึกษาเรื่องตำนานสร้างโลกของไทยยังมีน้อย ส่วนใหญ่ยังอยู่ในรูปของข้อมูลมุขปาฐะที่นักคติชนวิทยาได้รวบรวมมาจากปากคำของผู้เฒ่าผู้แก่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งในบรรดาเรื่องเล่าที่รวบรวมมาก็จะมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตำนานอยู่บ้าง นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องเล่าประเภทนิยาย นิทาน วิหรุข นิทานตลก นิทานอธิบายสาเหตุ นิทานเรื่องสัตว์ เป็นต้น งานรวบรวมตำนานการสร้างโลก โดยตรงที่สำคัญคือ ตำนานต้นผีไทย ของ พ.ณ.ประมวญมารค ซึ่งรวบรวมตำนานการสร้างโลกของทางล้านนาจากจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำปาง น่าน แพร่ พิชณโลก ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ รวบรวมโดย เวาน์ เพลงเออ ก็เป็นแหล่งนิทานของไทยลื้อ ไทใหญ่ ไทเขิน ซึ่งก็มีตำนานสร้างโลกอยู่หลายเรื่องหลายสำนวน นอกจากนั้นก็อยู่ในรูปของวรรณคดีลายลักษณ์ เช่น ปฐมกัปป์ ตำนานเค้าผีล้านนาปฐมมฤต ซึ่งเป็นนิทานมุขปาฐะที่นำมา

เรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษร โดยผสมผสานเรื่องราวทางพุทธศาสนาเข้าไปด้วย จักรวาลทิปนี
ประชุมพงศาวดาร เล่ม 1, 2, 9 ซึ่งกล่าวถึงพงศาวดารล้านช้าง พงศาวดารไทดำ ส่วนงานวิเคราะห์
ตำนานสร้างโลกของคนไทยนั้น พ.ณ.ประมวญมารค ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับตำนานสำนวนต่าง ๆ
ไว้บ้างใน ตำนานต้นผีไทย แต่เท่าที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ทั้งในทางคติ
ชนวิทยาและในทางที่จะ โยงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับวัฒนธรรมของชนชาติไท

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทางคติชนคือ ตำนานการสร้างโลกสำนวนต่าง ๆ ของ
คนไทกลุ่มต่าง ๆ เท่าที่มีผู้รวบรวมไว้แล้วส่วนหนึ่งและที่ผู้วิจัยรวบรวมจากข้อมูลสนามเพิ่มเติมอีก
ส่วนหนึ่ง จะเป็นการวิเคราะห์ตำนานและความหมายทางสังคม วัฒนธรรมของตำนานด้วยวิธีการ
ทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

วิธีวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานสร้าง
โลกในเชิงโครงสร้าง เริ่มด้วยการสำรวจตำนานทั้ง 50 สำนวน และจับเหตุการณ์หลักของเรื่อง
(traits) และจำแนกเหตุการณ์หลักด้วยการแทนค่าด้วยตัวอักษร (A, B, C, D..) จากนั้นวิเคราะห์
ตำนานสร้างโลกของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมทีละสำนวน เพื่อดูว่าในแต่ละสำนวนประกอบด้วยเหตุ
การณ์หลักใดบ้าง หลังจากนั้นก็สรุปแบบเรื่อง (tale type) ของตำนานสร้างโลกของคนไทว่ามีกี่แบบ
เรื่องและแต่ละแบบเรื่องจะมีโครงสร้าง (syntax) ของเรื่องอย่างไร เมื่อได้เช่นนั้นแล้ว ก็จะดูความ
สัมพันธ์ว่าแบบเรื่องแบบใด พบในตำนานของคนไทกลุ่มใดบ้าง ด้วยวิธีเช่นนี้จะทำให้เห็นความ
สัมพันธ์ของคนไทแต่ละกลุ่ม โดยใช้ตำนานสร้างโลกเป็นตัวบ่งชี้

ในการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาของตำนานสร้างโลก ผู้วิจัยใช้หลักวิชาทางมานุษยวิทยาวัฒน
ธรรมในการเชื่อมโยงเนื้อหาของตำนานกับวัฒนธรรมของชนชาติไท ดูว่าตำนานบอกลักษณะทาง
วัฒนธรรมของชนชาติไทในเรื่องใดได้บ้าง ตำนานสะท้อนระบบคิด ความเชื่อ และลักษณะเฉพาะ
ของวัฒนธรรมไทในแง่มุมใดบ้าง ท้ายที่สุดตำนานสร้างโลกของคนไทในลักษณะที่เป็นข้อมูลทาง
คติชน สามารถใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาลักษณะเฉพาะและลักษณะเด่นวัฒนธรรมของชนชาติ
ไทในเรื่องใด

บรรณานุกรม

ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 1.2.9 กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2506

พ.ณ. ประมวลุมารค ตำนานคนผีไทย กรุงเทพมหานคร เคล็ดไทย, 2533

เวาน์ เพลงเออ, รวบรวม ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ กรุงเทพมหานคร : สยามสมาคมและสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519

ศรีศักร วัลลิโภคม และปราณี วงษ์เทศ อ้าง : พี่น้องเผ่าไทยที่เก่าแก่ที่สุด กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536

ศรีศักร วัลลิโภคม และสุจิตต์ วงษ์เทศ ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, 2534

เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "สถานภาพและแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไทย" สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 10-13 กันยายน 2536

Ahom-Buranji. Translated and edited by Rai Sahib Golap Chandra Barua The Assam Administration, 1930

Dang Nghiem Van "The Flood Myth and the Origin of Ethnic Groups in Southeast Asia"
Journal of American Folklore. 106 (421) : 304-337

Dundes, Alan The Study of Folklore. New Jersey : Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1965

Dundes, Alan Sacred Narrative : Readings in the Theory of Myths. Berkeley : University of California Press, 1984

Kluckhohn, Clyde. "Recurrent Themes in Myths and Mythmaking" The Study of Folklore. Alan Dundes, Ed. New Jersey : Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1965.

Middleton, John. Myth and Cosmos. New York : The Natural History Pres, 1967.

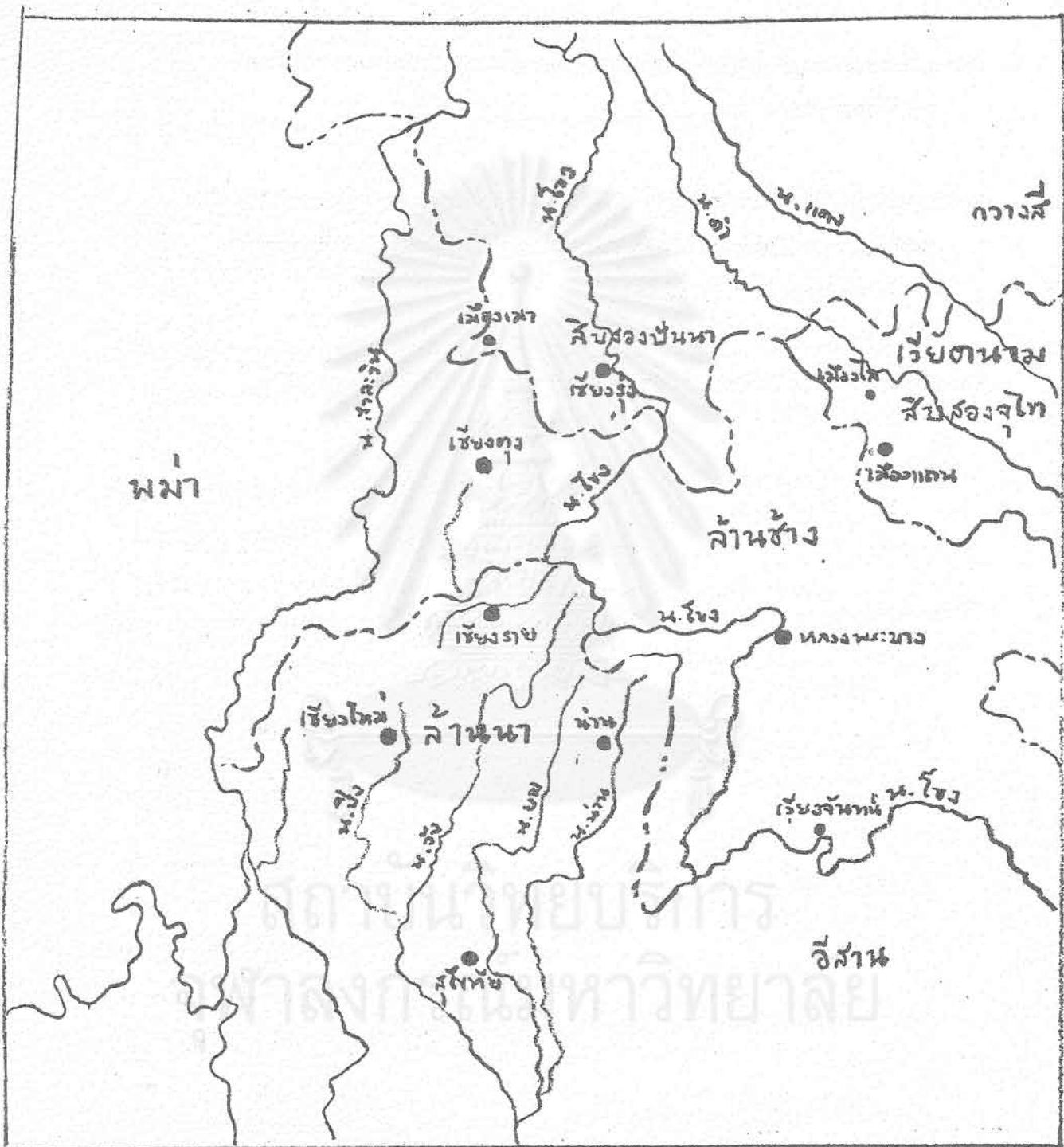
Peltier, Anatole-Roger ตำนานเค้าผีล้านนาปฐมภูมิ. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์-
พรินติ้งกรุ๊ป, 2534.

Rooth, Anna B. "The Creation Myths of the North American Indians" Sacred Narrative :
Readings in the Theory of Myths. Alan Dundes, Ed. Berkeley, University of
California Press, 1984, pp. 66-182.

Thompson, Stith The Folktale. Berkeley : University of California Press, 1977.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่แสดงแม่น้ำและที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ ของประเทศไทย

บทที่ 2

ภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรมของชนชาติไท

2.1 ความนำ

ถ้าลบเส้นกั้นพรมแดนจากประเทศอินเดีย พม่า จีนตอนใต้ ลาว เวียดนาม กัมพูชา ไทย และมาเลเซีย ก็จะพบว่ามีคนมากมายหลายชาติพันธุ์ อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว หนึ่งในบรรดาคนหลายชาติพันธุ์นั้นก็คือ ชาติพันธุ์ไท คนไทที่อยู่ในสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกัน มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกันทั่วอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ร่วมกันบางประการทางด้านภาษา ความเชื่อ แบบแผนการตั้งหลักแหล่ง และวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมข้าว เป็นต้น

นักวิชาการต่างสาขาวิชาก็พยายามจัดกลุ่มคนไทออกเป็นกลุ่ม ๆ โดยใช้เกณฑ์ทางภาษา บ้าง สภาพภูมิศาสตร์บ้าง ใน Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia ของ F.M. Lebar และคณะ ซึ่งรวบรวมเรื่องราวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แบ่งคนที่พูดภาษาไทย (Tai Speakers) ตามลักษณะภาษาและตามภูมิศาสตร์ออกเป็น 6 กลุ่ม คือ 1

1. กลุ่มตะวันตก (Western Groups) ได้แก่ ไทอาหม ไทฮ้ายตอน ไทพ่าเก ในรัฐอัสสัมของอินเดีย, ไทคำตี้ที่อยู่ในรัฐอัสสัมและตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศพม่า, ไทใหญ่ในรัฐฉาน ประเทศพม่าซึ่งเรียกตัวเองว่าไตหรือไคหลวง และที่มีอยู่ในตะวันตกของยูนนาน ประเทศจีน เรียกว่า ไทเหนือ

2. กลุ่มใต้ (Southern Groups) คือ พวกที่อยู่ในประเทศไทยทั้งหมด เรียกว่า Siamese Tai รวมไทภาคกลางและภาคใต้ด้วย

3. กลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง (Central Mekong River Groups) ได้แก่ คนไทที่อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่พม่าลงไปตอนเหนือของลาว ต่อไปถึงเวียดนาม ได้แก่ ไทเหนือในรัฐยูนนาน ทางตะวันตก, ไทลื้อในเขตสิบสองปันนา ยูนนาน เมืองของ เชียงคอง ในรัฐฉาน พม่า ในลาว และแถบพะเยา เชียงรายในประเทศไทย, ไทเงิน ในเชียงคอง พม่า, ไทยวนในแถบล้านนาอันได้แก่คนไทในเชียงใหม่ พะเยา เชียงราย ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน และลาวในลาว

4. กลุ่มที่ราบสูงตอนกลาง (Central Upland Groups) ได้แก่ ไทคำ ไทขาว ไทแดง ทางเวียดนามตอนเหนือ ไทชำเหนือ ในหัวพันทั้งห้าทั้งหก เขตชำเหนือ ลาว, ไทพวน ในเมืองพวน

เซียงขวาง ประเทศลาว, ผู้ไท ในลาว ในจังหวัดนครพนมประเทศไทย, นอกนั้นยังมีไทกะเลิง ไท้อ้อ ไทแสก

5. กลุ่มตะวันออก (Eastern Groups) ได้แก่กลุ่มคนไทในจีนและในเวียดนาม ได้แก่ ไท้อ้อยในไกวเจา, จ้วงในเขตจ้วง กวางสี, ไทnung ไทไท่ ในกวางสี และตอนเหนือของเวียดนาม

6. กลุ่มไทกะได (Tai-Kadai) ได้แก่ กลุ่มคนไทบนเกาะไหหลำของจีน

การจัดกลุ่มชนชาติไท บางครั้งก็ถูกทำให้ซับซ้อนโดยแยกเป็น "ไต" และ "ไท" นักภาษาศาสตร์แบ่งภาษาตระกูลไท ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มไต และกลุ่มไท กลุ่มไตพูดอยู่ในประเทศจีน เวียดนาม ตอนเหนือของลาวตอนเหนือของไทย รัฐฉานในพม่า รัฐอัสสัมในอินเดีย ส่วนกลุ่มไท พูดอยู่ใน ประเทศไทยและลาว 2 เรื่องของไตและไทนี้ศรีศักร วัลลิโภดมได้อธิบายโดยใช้การตั้งถิ่นฐานของคนไทตามลุ่มน้ำดังนี้ "ไต" คือ กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ครอบคลุมไปถึงลุ่มน้ำสาละวินและอิระวดีตอนบน ส่วน "ไท" หมายถึงกลุ่มคนที่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ตั้งแต่ประเทศลาวผ่านเข้าไปในลุ่มแม่น้ำดำ และแม่น้ำแดงในเวียดนาม³ อาจารย์ศรีศักร ได้อ้างถึงจิตร ภูมิศักดิ์ว่าเป็น ผู้ที่แยกชนชาติไทออกเป็น "ไทยใหญ่" กับ "ไทยน้อย" โดยจิตร ภูมิศักดิ์ อธิบายว่า "ไทยใหญ่" คือ พวกที่อยู่ทางลุ่มแม่น้ำแดง (สาละวิน) และแม่น้ำมว ส่วน "ไทยน้อย" คือกลุ่มคนไทในลุ่มแม่น้ำโขงทางตะวันออกที่เลยเข้าไปในลาวและเวียดนาม ซึ่งต่อมาเคลื่อนย้ายลงมาเป็นชาวลาว ล้านช้าง และสุโขทัย อาจารย์ศรีศักร จึงตั้งข้อสังเกตและสรุปว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างคำว่า "ไต" กับ "ไทใหญ่" และคำว่า "ไท" กับ "ไทน้อย"⁴

อาจารย์ศรีศักร ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของคนไท โดยพิจารณาที่วิธีการตั้งเมืองว่า กลุ่มคนไต-คนไท จะตั้งชุมชนและเมืองในบริเวณหุบเขาและทุ่งราบที่ลำน้ำสาขาแม่น้ำสาย คือ แม่น้ำอิระวดี แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำโขง และแม่น้ำแดง การตั้งชุมชนตามลำน้ำสาขาที่ไหลผ่านหุบเขา มักทำให้เกิดเมืองขนาดใหญ่ตรงชุมชนทางใกล้ ๆ กับแม่น้ำใหญ่ และเมืองเหล่านี้มักกลายเป็นศูนย์กลางทางการปกครอง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และมีพัฒนาการเป็นรัฐต่อไป⁵

ทำนองเดียวกับอาจารย์ศรีศักรที่เน้นการรวมกลุ่มของคนไทตามลุ่มแม่น้ำเป็นเกณฑ์ สุจิตต์ วงษ์เทศ เสนอให้พิจารณาการกระจายของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาว ตามบริเวณ 4 ลุ่มแม่น้ำใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ ลุ่มแม่น้ำสาละวินในพม่า (รวมทั้งลุ่มน้ำอิระวดี ต่อเนื่องไปถึงลุ่มแม่น้ำพรหมบุตรในอัสสัมอินเดีย), ลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งไหลผ่านยูนานานของจีน ตอนเหนือของ

พม่ารวมทั้งลาวและไทย, กลุ่มแม่น้ำดำ และกลุ่มแม่น้ำแดงในเวียดนาม, และกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในประเทศไทย เมื่อใช้แม่น้ำสำคัญ 4 สายเป็นหลัก สัจจิตต์ วงษ์เทศจึงแบ่งคนไทยออกเป็น 3 พวก ดังนี้⁶

ไทยใหญ่ มีถิ่นฐานดั้งเดิมกระจายอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำโขงแถบกลุ่มแม่น้ำสาละวิน-อิระวดี-พรมบุตร ในภาคเหนือของพม่าและอินเดีย

ไทยน้อย มีถิ่นฐานดั้งเดิมกระจายอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำโขงตั้งแต่ลาวไปจนถึงบริเวณกลุ่มแม่น้ำดำ กลุ่มแม่น้ำแดงในภาคเหนือของเวียดนามต่อเนื่องถึงภาคใต้ของจีน

ไทยสยาม อยู่ในดินแดนประเทศไทย เป็นพวกที่นอกจากจะมีการประสมประสานกันเองระหว่างไทยน้อยกับไทยใหญ่แล้ว ยังมีการประสมประสานทางเผ่าพันธุ์และทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย

สัจจิตต์ วงษ์เทศ จึงสร้างภาพการรวมกลุ่มของคนไทยให้เห็นเด่นชัดไปอีก โดยการรวมกลุ่มไทยใหญ่ และ ไทยน้อยเป็น "กลุ่มข้างบน" ซึ่งคือพวกที่อาศัยอยู่บริเวณกลุ่มแม่น้ำในหุบเขา ในที่ที่มีภูเขาห่างไกลทะเล และเรียกไทยสยามว่าเป็น "กลุ่มข้างล่าง" คือพวกที่อยู่บริเวณที่ราบลุ่มหรือใกล้ทะเล ความแตกต่างทางวิถีชีวิตของคนสองกลุ่มนี้ก็คือ "กลุ่มข้างบน" อยู่ห่างไกลจากอิทธิพลภายนอกมากกว่าจึงสามารถดำรงความเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่สืบทอดประเพณีท้องถิ่นของตนไว้ในระดับหนึ่ง ส่วน "กลุ่มข้างล่าง" เปิดต่อการรับวัฒนธรรมของภายนอกมากกว่า จึงมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่า "กลุ่มข้างบน" จนประเพณีเดิม ๆ บางอย่างถูกปรุงแต่งไปไม่เหลือร่องรอยดั้งเดิม⁷

ข้อสังเกตเรื่อง "กลุ่มข้างบน" และ "กลุ่มข้างล่าง" ของสัจจิตต์ วงษ์เทศนั้นสอดคล้องกับทัศนะของอาจารย์ศรีศักรที่เห็นว่า กลุ่มที่เรียกว่า "ไต" หรือ "ไท" คือพวกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในระดับเส้นรุ้งที่ 19 องศาเหนือขึ้นไปจนกระทั่งถึงเส้นรุ้งที่ 26 องศาเหนือ เป็นกลุ่มชนที่มีความเจริญในระดับบ้านเมืองและรัฐเล็ก ๆ กระจายกันอยู่มากมายตามหุบเขาต่าง ๆ แต่กลุ่มชนที่เรียกว่า "สยาม" นั้น อยู่ตั้งแต่เส้นรุ้งที่ 19 องศาเหนือลงมา เป็นกลุ่มที่เกิดจากการผสมผสานของชนชาติไต-ไทกับบรรดาชนเผ่าอื่น ๆ⁸ ชาวสยามจึงอาจจะเป็นลูกผสมที่มาจากร้อยพ่อพันแม่แต่สื่อสารกันด้วยภาษาไทย นับถือพุทธศาสนา และอยู่บนผืนแผ่นดินที่เป็นประเทศไทย⁹

โดยอาศัยเกณฑ์ที่ว่า คนไทยที่อาศัยอยู่ "ข้างบน" สามารถรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ดีกว่าคนไทยที่อยู่ "ข้างล่าง" อาจเป็นคำอธิบายได้ประการหนึ่งว่าเหตุใดจึงดูจะมีความคล้ายคลึงกันทาง

วัฒนธรรมระหว่างคนไทยล้านนา คนไทอีสาน กับคนไทนอกประเทศ เช่น ไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่ ลาว ไทดำ ไทขาว ในแง่ของภาษาที่ใช้ (ซึ่งสื่อสารกันได้ดีเรื่องดีกว่าภาษาไทยภาคกลาง) ความเชื่อ เรื่องผี เรื่องขวัญ (ที่มีอยู่ก่อนรับพุทธศาสนา) พิธีกรรมในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ เรื่องผีบรรพบุรุษ ซึ่งโดยภาพรวมดูจะมีความต่างจากคนไทยทางภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทยที่เรียกว่า "สยาม"

โดยสรุปจะเห็นว่ากลุ่มคนที่เรียกว่า "ไต" "ไท" หรือ "สยาม" แม้จะมีความหลากหลายใน แ่งดินและภูมิประเทศที่อยู่ ไม่ว่าจะอยู่ในประเทศอินเดีย ตอนใต้ของจีน พม่า ลาว เวียดนาม หรือ ในประเทศไทย แต่ก็นับเป็นคนไทหรือเรียกรวมว่าชนชาติไท เพราะพูดภาษาตระกูลไท (Tai) เช่น เดียวกัน และมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับวัฒนธรรมข้าว ตั้งบ้านเรือนในที่ลุ่มซึ่งอาจเป็นที่ ราบลุ่มแม่น้ำ หรือที่ราบลุ่มในหุบเขา และการตั้งบ้านเรือนเป็นหลักเป็นแหล่งนี้เองที่ทำให้เกิด พัฒนาการเป็นบ้านเป็นเมือง เป็นรัฐจนถึงเป็นอาณาจักรที่มีเจ้าผู้ครองนคร

2.2 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนไทแต่ละกลุ่ม

แม้ว่าจะมีกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทอีกมากมายทางตอนใต้ของจีนหรือทางตอนเหนือของ เวียดนาม เช่น ไทกะเลิง ไทฮ้อ ไทฮ้อย ไทnung ฯลฯ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ในงานวิจัยนี้จะเลือกศึกษา ตำนานสร้างโลกของคนไทกลุ่มใหญ่ ๆ ที่มีพัฒนาการเป็นบ้านเป็นเมือง มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยจะขอจำกัดการศึกษาอยู่ที่ไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ไทวน (ล้านนา) ไทดำ ไทขาว ลาว จ้วง ไทอีสาน และไทสยาม ซึ่งในส่วนนี้จะขอสรุปภูมิหลังทาง ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมโดยสังเขปว่าคนไทกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้เป็นใคร อยู่ที่ใด มีลักษณะ เฉพาะทางวัฒนธรรมอย่างไร

ไทใหญ่-ไทอาหม

ไทใหญ่เป็นชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่หลายพื้นที่ และแตกแขนงออกเป็นไทกลุ่มต่าง ๆ อีกมากมาย อานันท์ กาญจนพันธุ์ได้กล่าวถึงในบทความเรื่อง "สถานภาพการวิจัยพัฒนาการทางสังคมและ วัฒนธรรมไทใหญ่"¹⁰ ว่าเป็นการยากที่จะบอกว่าชาวไทใหญ่คือใคร ถ้าพิจารณาจากการตั้งถิ่นฐาน จะพบว่าชาวไทใหญ่ตั้งบ้านเมืองอยู่บนแม่น้ำใหญ่ 3 สายคือ แม่น้ำคอง แม่น้ำอิระวดี และแม่น้ำพรหมบุตร ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทั้งในพม่า อินเดีย จีน และภาคเหนือของไทย ดังนั้นจะพบชาวไทใหญ่ทั้งในรัฐฉาน ประเทศพม่า เขตใต้ของทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของประเทศไทย

โดยเฉพาะในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และยังคงแขนงเข้าไปในแคว้นฮัสสัม ประเทศอินเดียซึ่งเรียกว่า ไทอาหม

ไทใหญ่ในประเทศต่าง ๆ จะมีชื่อเรียกต่างกันไป ในพม่าเรียกว่า ไตหรือไตโหลง (ไตหลวง) ในจีนเรียกว่า ไทเมา ไทเหนือ ไทไค่คง ส่วนกลุ่มที่อยู่ระหว่างเมืองเมากันฮัสสัมก็มีกลุ่มย่อย ๆ ออกไป เช่น ไทคำตี้ ไทพาเก้ ไทฮ้ายคอน ไทครูง ไทคำย้ง, ในประเทศไทย คนเมือง (ล้านนา) เรียกชาวไทใหญ่ว่า เงี้ยว ผู้วิจัยเคยไปหมู่บ้านไทใหญ่ที่แม่ฮ่องสอน คนไทใหญ่ที่นั่นเรียกตนเองว่าไต หรือไตหลง และเรียกคนไททางกรุงเทพฯว่า ไทย

โดยพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ให้ภาพว่าตามตำนานเมืองเมามี อาณาจักรมาในพม่า ตั้งแต่คริสตศวรรษที่ 6 และได้ขยายดินแดนออกไปอย่างกว้างขวาง ตำนานแสนหวี กล่าวถึงการขยายตัวของอาณาจักรมาไปสู่อาณาจักรของคนไทกลุ่มต่าง ๆ จากลาวถึงฮัสสัมตลอดจน โจมตีจีนและพุกามในช่วงคริสตศวรรษที่ 12 และตั้งอาณาจักรไทอาหมขึ้นในช่วงกลางคริสตศวรรษที่ 13 เอกสารจีนแสดงให้เห็นว่าตั้งแต่คริสตศวรรษที่ 13-19 เมืองขอนซึ่งเป็นรัฐไทใหญ่ทางตอนเหนือ มีเจ้าปกครองและสืบตระกูลอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลากว่า 500 ปี แต่ก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลพม่าบ้าง จีนบ้าง การตั้งเมืองของไทใหญ่อยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างจีนไปอินเดีย การขยายตัวของไทใหญ่จึงเป็นการพยายามรักษาเส้นทางการค้า ซึ่งมีการตั้งด่านและป้อมค่ายขึ้นจนทำให้เกิดเป็นรัฐย่อย ๆ ในประวัติศาสตร์ คนไทใหญ่และพม่าทั้งทำสงครามแย่งชิงเมืองกัน และทั้งพยายามเป็นพันธมิตรกันด้วยการแต่งงานกัน หลังจากที่อังกฤษเข้าครอบครองพม่าในยุคล่าอาณานิคมในช่วงคริสตศวรรษที่ 19 ไทใหญ่ก็ทำสงครามกับพม่าเรื่อยมา ทำให้มีชาวไทใหญ่อพยพเข้ามาในดินแดนไทยแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างต่อเนื่อง

ศรีศักร วัลลิโภดมประเมินความเก่าแก่และความแข็งแกร่งของรัฐไทใหญ่ว่า

หากจะมองดูการรวมตัวกันเป็นกลุ่มทางการเมืองจนเป็นบ้านเมืองใหญ่โตและมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงแล้ว ก็คงต้องยอมยกให้กับกลุ่มไต หรือไทยใหญ่อย่างแน่นอน เพราะถ้าหากไม่เป็นปึกแผ่นและมีพลังจริงแล้วก็คงจะไม่มีมีการเรียกชื่อให้แตกต่างออกไปจากพวกคนไทยกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะบรรดาที่อยู่ทางลุ่มแม่น้ำโขงฟากตะวันออกเป็นแน่...

การเรียกชื่อว่าไทยใหญ่ก็ดี ไทหลวงก็ดี หรือแม้แต่เรียกว่า ซานและเงี้ยวจากกลุ่มชนที่อยู่ภายนอกนั้น ล้วนให้ความสำคัญในลักษณะเฉพาะและความยิ่งใหญ่ของชนชาติใดกลุ่มนี้เป็นอย่างดี" 11

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไทอาหมเป็นกลุ่มคนไทที่เราไม่รู้เรื่องราวมากนัก ทั้ง ๆ ที่เป็นอาณาจักรไทที่ยิ่งใหญ่มากฉัตรทิพย์ นาถสุภา เขียนไว้ในบทความเรื่อง "พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของไทอาหม" ว่าชาวไทอาหมอพยพมาจากรัฐฉานเข้าไปตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำพรหมบุตรตั้งแต่ต้นคริสตศวรรษที่ 13 ชาวไทกลุ่มนี้สามารถตั้งราชอาณาจักรขนาดใหญ่สถาปนารัฐที่ชนชาติไทเป็นผู้ปกครองขึ้นมาได้ มีอาณาเขตครึ่งหนึ่งของประเทศไทย และเป็นเอกราชอยู่ระหว่างคริสตศวรรษที่ 13-19 เป็นเวลาถึง 600 ปี และเพราะขาดการติดต่อกับชาวไทกลุ่มอื่นเป็นเวลานาน วัฒนธรรมประเพณีจึงมีลักษณะเป็น ไทดั้งเดิมมาก ๆ ทำให้สามารถสืบค้นลักษณะต้นกำเนิดและรากเหง้าของรูปแบบสังคมวัฒนธรรมของชนชาติไทได้มาก

ในบทความเรื่อง "องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ไทอาหม" ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและเรณู วิชาศิลป์ ได้สรุปลักษณะวัฒนธรรมไทอาหมว่า เป็นวัฒนธรรมข้าวที่มีรัฐเป็นเจ้าของที่ดินและมอบที่ดินให้ขุนนางและชาวบ้านทำนา ระบบความเชื่อดั้งเดิมบูชาผีบรรพบุรุษและผีธรรมชาติ เช่น ฟ้าสางดิน เจ้าสายฝน ย่าแสงฟ้า ขุนเดือน ขุนวัน เอกสาร โบราณของอาหมที่สำคัญมีพงศาวดารไทอาหม (อาหม บูราณจี) ดำนานสร้างโลก ดำราโหราศาสตร์ ดำราคาราศาสตร์ ดำราเรียกขวัญ เป็นต้น เมื่อเข้าสู่ความเป็นรัฐโดยสมบูรณ์ในคริสตศวรรษที่ 15 ก็เริ่มรับศาสนาฮินดู รับพระเจ้าเข้ามาแทนผีบรรพบุรุษและผีธรรมชาติ โดยเฉพาะในระดับรัฐและขุนนางแต่ชาวบ้านทั่วไปยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ และเริ่มมีระบบชนชั้นวรรณะ ซึ่งต่อมาทำให้ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทค่อย ๆ ถูกกลืนกลายด้วยภาษาและวัฒนธรรมอัสสัมแทน คนไทอาหมในปัจจุบันนี้แม้จะมีเอกสาร โบราณอยู่ที่บ้านก็อ่านภาษาไทยไม่ออกเสียแล้ว 12 อย่าง ไรก็ตาม ในปัจจุบันมีกระแสที่พยายามจะรื้อฟื้นความเป็นไทขึ้นในหมู่ชาวไทอาหม ผู้คนใคร่รู้วัฒนธรรมไทดั้งเดิมของตนเองและสนใจศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มอื่น ๆ เพื่อหาลักษณะร่วมของวัฒนธรรมไทด้วย

ไทลื้อ

ถิ่นฐานของคนไทลื้ออยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสิบสองปันนาตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน คนไทลื้อก็เช่นเดียวกับคนไทย โดยทั่วไปนิยมตั้งหมู่บ้านและบ้านเมืองอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำ เมืองเชียงรุ่งซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นสิบสองปันนาคั้งอยู่บนแม่น้ำโขงที่ในประเทศจีน เรียกว่า แม่น้ำล้านช้าง แม่น้ำพื้นของคนที่ลื้อจะอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาตอนใต้ของประเทศจีน แต่คนไทลื้อก็โยกย้ายถิ่นฐานบ้าง อพยพบ้าง ถูกกวาดต้อนยามสงครามบ้าง จึงมีคนไทลื้ออยู่ในรัฐฉาน ประเทศพม่า ในเขตล้านนา ทางภาคเหนือของประเทศไทยคือ พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน รวมไปถึงในภาคเหนือของประเทศลาว มีคนลื้อตั้งบ้านเรือนอยู่ตามลุ่ม น้ำ

ต่าง ๆ เช่น ลุ่มน้ำทา, แขวงหลวงน้ำทา, ลุ่มน้ำอู แขวงพงสาลี, บ้านผานม ลุ่มน้ำคานในแขวงหลวงพระบาง, ลุ่มน้ำโขง แขวงอุดมไชย และเลยลงไปถึงไชยบุรี ซึ่งถ้าเราดูแผนที่ทางภูมิศาสตร์จะเห็นได้ชัดเจนว่าบริเวณสิบสองปีนนา ภูฏาน ภาคเหนือของลาว ลงมาถึงภาคเหนือของไทยเป็นดินแดนที่ติดต่อกันได้ทั้งหมด หากเอาเส้นกั้นพรมแดนประเทศออกก็คือดินแดนผืนเดียวกัน

สิบสองปีนนาดินแดนของชาวไทลื้อ เป็นอาณาจักรที่เป็นปึกแผ่นยาวนานถึง 769 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1723-2492 ชาวไทลื้อนับขุนเจือง (ผู้เป็นวีรบุรุษวัฒนธรรมในดินแดนแถบนี้) เป็นปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรเชียงรุ่ง และมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองถึง 45 พระองค์ ในประวัติศาสตร์เคยถูกรุกรานและอยู่ภายใต้การปกครองของจีนบ้าง พม่าบ้าง เชียงใหม่บ้าง แต่ก็ดำรงความเป็นอาณาจักรอยู่ได้จนกระทั่งเมื่อจีนตกอยู่ภายใต้การปกครองระบบคอมมิวนิสต์ ตำแหน่งเจ้าหอคำหรือพระเจ้าแผ่นดินของเชียงรุ่งก็สิ้นสภาพ เวียงผาสร้างซึ่งเป็นวังของพระเจ้าแผ่นดินถูกทำลายกลายเป็นที่ทำสวนยาง อาณาจักรเชียงรุ่งในอดีตก่อนจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองแบ่งการปกครองหัวเมืองออกเป็น "สิบสองปีนนา" หนึ่งปีนนาโดยเฉลี่ยมีเนื้อที่ประมาณ 166 ตารางเมตร หรือ 0.166 ตารางกิโลเมตร แต่ไม่ได้หมายความว่าแต่ละปีนนาแต่ละเมืองจะมีเนื้อที่เท่ากันทุกประการ หากเป็นเพียงการกำหนดออกเป็น 12 เขตการปกครอง เช่น เชียงรุ่ง-เมืองยาง-เมืองฮ่า-เชียงฮธา รวมเป็นหนึ่งพันนา, เมืองฮาย-เชียงเจียง รวมเป็นหนึ่งพันนา เป็นต้น¹³

ผู้วิจัยเคยไปหมู่บ้านไทลื้อ 2 ครั้ง คือเมื่อ พ.ศ. 2533 และ 2537 ชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนภาษาพูดของชาวไทลื้อมีความคล้ายคลึงกับคนไททางด้านนาอยู่มาก ทุกหมู่บ้านมีวัดประจำหมู่บ้าน มีบ่อน้ำส่วนกลางที่ชาวบ้านมาตักน้ำไปใช้ บ้านเรือนของชาวไทลื้อเป็นบ้านยกใต้ถุนสูงเช่นเดียวกับบ้านคนไทในที่ต่าง ๆ และนิยมปลูกไม้ผลและพืชสวนครัวเช่นกัน ทำนาในที่ลุ่ม มีระบบชลประทานที่มี "พันเหมือง" (เทียบเท่ากับ "แก่งฝาย" ทางภาคเหนือของไทย) เป็นผู้ดูแลปันน้ำเข้านาเป็นผู้กำหนดว่าเหมืองนี้จะปันน้ำเข้านาใดบ้าง และเป็นผู้เปิด-ปิดประตูน้ำ เมื่อปี 2537 ผู้วิจัยได้เห็นชาวบ้านจำนวนมากไม่ต่ำกว่า 20 คน กำลังร่วมมือกันขุดลอกทางส่งน้ำในท้องนาซึ่งภาษาไทลื้อเรียกว่า ถ้างห้องเหมือง เป็นภาพที่น่าดูมาก และมีเด็กน้อยและเด็กรุ่นสาวอาบน้ำสระผมในแอ่งน้ำในท้องนา และในวัฒนธรรมข้าวของชาวไทลื้อก็มีความเชื่อเรื่องย่าขวัญข้าว (แม่โพสพ) มีพิธีสู่ขวัญข้าว พิธีสู่ขวัญควายเช่นเดียวกัน

ระบบความเชื่อและศาสนาคั้งเดิมของชาวไทลื้อ มีพิธีไหว้ผีเรือน ผิดระกูด พิธีบูชาย่าขวัญข้าว มีพิธีไหว้โงบ้าน-โงเมือง พิธีบวงสรวงเสื่อบ้านเสื่อเมือง พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีสืบชะตา

ซึ่งความเชื่อเรื่องผีก็ยังคงสืบทอดต่อมาแม้เมื่อรับพุทธศาสนาแล้ว ชาวไทลื้อนับถือพุทธศาสนา
เถรวาท ทำให้มีวัฒนธรรมที่เนื่องด้วยพุทธศาสนาตามมา เช่น สถาปัตยกรรม วัฒนากรรม
วรรณกรรม ซากคัมภีร์โบราณ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งสะสมวรรณกรรมมาก
มายหลายร้อยเรื่องและมีวรรณกรรมร่วมกับทางล้านนาจำนวนมาก เช่น ลังกาสิบโท ไบระวง
จำปาสีคืน หุงผาคำ (หงส์ผาทองคำ) เจ้าสุชน เป็นต้น 14

วิถีชีวิตของชาวไทลื้อจึงจะผูกพันกับวัฒนธรรมข้าวและวัฒนธรรมพุทธศาสนาดังจะเห็น
ได้จากฮีตสิบสอง หรือพิธีกรรม 12 เดือนที่วนเวียนอยู่กับเรื่องการทำนา และการทำบุญ-ทำทาน ดัง
นี้

เดือนเจียง	พิธีขึ้นธาตุ, เกี่ยวข้าว
เดือนกรรม	เข้ากรรมฐาน
เดือนสาม	ถางไร่
เดือน 4	บวชลูกแก้ว
เดือน 5	เผาไร่
เดือน 6	ปอยสังขาร (สงกรานต์)
เดือน 7	ล้างฝายหลวง เตรียมนา หว่านกล้า
เดือน 8	ขอฝน ทำนากกล้า
เดือน 9	ดำนา
เดือน 10	เข้าพรรษา
เดือน 11	दानธรรมเวสสันดร (เทศน์คาลาพัน-มหาชาติ)
เดือน 12	दानสลาก -ออกพรรษา 15

ดังที่กล่าวตอนต้นแล้วว่า ชาวไทลื้อได้ถูกกวาดต้อนและอพยพโยกย้ายเข้าไปอยู่ในล้านนา
ไทยก็มาก ในลาวก็มี และรัฐฉานพม่าก็มี คนไทลื้อจึงมีการแลกเปลี่ยนและผสมผสานทางวัฒนธรรม
กับคนไทยวนในล้านนา, คนลาว, คนไทเขิน ไทใหญ่ในพม่า และมรดกทางวัฒนธรรมที่ชาว
ลื้อหอบติดตัวไปด้วยไม่ว่าจะไปตั้งหลักแหล่งที่ใดก็คือ ผ้าทอ จะเห็นได้จากผ้าทอของลื้อที่มีชื่อใน
แหล่งต่าง ๆ เช่น ผ้าทอแบบลื้อที่เมืองน่าน, อำเภอเชียงคำ พะเยา, อำเภอเชียงของ เชียงราย,
บ้านผานม หลวงพระบางประเทศลาว ในสมัยที่ยังมีเจ้ามหาชีวิตของอาณาจักรล้านช้างอยู่ที่หลวง
พระบาง หมู่บ้านผานมนับเป็นหมู่บ้านข้าราชการบริพารของเจ้ามหาชีวิตเพราะเจ้ามหาชีวิตองค์
หนึ่งไปแต่งงานกับเจ้านางผมหมอม ราชธิดาของอาณาจักรเชียงรุ่ง จึงมีบริวารบ่าวไพร่ติดตามมา
ผู้ชายจะทำหน้าที่เป็นองครักษ์ ผู้หญิงจะเป็นช่างฟ้อน และทอผ้าถวายราชสำนัก ทุกวันนี้เมื่อลาว
เปลี่ยนแปลงและได้ยกเลิกตำแหน่งเจ้ามหาชีวิต ลคสถานภาพเป็นสามัญชน หมู่บ้านผานมจึงมี

สภาพเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ทั่วไปของลาว แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านผานมยังรักษาเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมในอดีตก็คือ มรดกผ้าทอของไทลื้อ 16

ไทเงิน

คนไทเงินอาศัยอยู่ในเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า ซึ่งอยู่เหนือชายแดนไทยทางด้านด่านท่าจีเหล็ก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายขึ้นไป 168 กิโลเมตร เมืองเชียงตุงตั้งอยู่บนแม่น้ำเงิน อาจจะเป็นด้วยเหตุนี้จึงเรียกผู้คนที่อยู่บนที่ราบแม่น้ำนี้ว่าไทเงิน¹⁷ ภูมิประเทศของเมืองเชียงตุงเป็นแอ่งก้นกระทะที่มีเทือกเขาล้อมรอบ อยู่ระหว่างแม่น้ำสำคัญ 2 สายคือ แม่น้ำสาละวินทางทิศตะวันตก และแม่น้ำโขงทางทิศตะวันออก เนื่องจากทางเหนือของเมืองเชียงตุงติดต่อกับสิบสองปันนา และทางใต้ติดต่อกับล้านนา ในทางเศรษฐกิจเมืองเชียงตุงจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางการค้าที่เป็นทางผ่าน และเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าของพ่อค้าจีนจากยูนนานต่อไปยังเชียงราย เชียงใหม่ลำปาง ลงต่อไปถึงมะละแหม่ง มัณฑะเลย์ และย่างกุ้ง¹⁸

ชาวไทเงินมีความสัมพันธ์กับไทยวนล้านนามาก เพราะพญามังรายเป็นผู้ก่อตั้งเมืองเชียงตุงและล้านนา ตามตำนานพญามังรายสร้างเมืองเชียงตุงเล่าว่า เคิมเชียงตุงเป็นถิ่นที่อยู่ของลัวะ พญามังรายเสด็จประพาสล่าสัตว์ เห็นภูมิประเทศเหมาะจะสร้างบ้านแปงเมือง จึงปราบพวกลัวะ และส่งท้าวหน้าท่อมผู้เป็นหลานมาปกครองดินแดนนี้ในปี พ.ศ. 1796 เมืองเชียงตุงจึงมีความสัมพันธ์กับเชียงใหม่ในฐานะบ้านที่เมืองน้อง ต่อมาพระเจ้าผายูส่งโอรสคือ เจ้าเจ็ดพันคุมมาปกครองใน พ.ศ. 1893 ในฐานะเมืองเชียงตุงจึงเป็นเมืองที่สำคัญยิ่งต่ออาณาจักรล้านนา ในสมัยต่อมาที่เชียงใหม่ทำสงครามกับอาณาจักรอยุธยา กษัตริย์เชียงตุงก็ช่วยทำสงคราม แต่เมื่ออาณาจักรล้านนาอ่อนแอลง และถูกพม่ายึดครองใน พ.ศ. 2101 เชียงตุงก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าด้วย¹⁹ ภายใต้การปกครองของพม่า เชียงตุงอยู่ในฐานะประเทศราช ส่งบรรณาการให้พม่า เนื่องจากเชียงตุงอยู่ใต้สุดของรัฐฉานจึงเป็นเมืองหน้าด่านของพม่า และเป็นฐานที่สำคัญที่พม่าต้องยึดไว้ในฐานะเมืองชายแดนที่ติดกับฝั่งจีนและฝั่งไทย

ในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2393 เจ้านายเมืองเชียงรุ่งหนีภัยกับกบฏมาอยู่ที่หลวงพระบาง และขอความช่วยเหลือมาทางกรุงเทพฯ รัชกาลที่ 3 ทรงมีพระราชดำริว่าการจะขยายอำนาจไปเชียงรุ่งต้องควบคุมเชียงตุงให้ได้เสียก่อน อย่างไรก็ตามศึกเชียงตุงในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อสมัยรัชกาลที่ 4 ประสบกับความพ่ายแพ้ เพราะทำเลที่ตั้งเมืองเชียงตุงอยู่บนที่สูงและการเดินทางลำบาก อีกทั้งเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูนก็ไม่ได้ยกทัพไปช่วยตามที่ตกลงกันไว้เพราะล้านนาก็มีความ

อีกทั้งเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูนก็ไม่ได้ยกทัพไปช่วยตามที่ตกลงกันไว้เพราะล้านนาก็มีความสัมพันธ์เป็นบ้านพี่เมืองน้องกับเชียงตุง เป็นญาติสนิทและมีความสัมพันธ์กันมากกว่าทางกรุงเทพฯ เสียอีก อย่างไรก็ตามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กองทัพไทยในสมัยจอมพลผดุง พนมวันก็ยึดครองเชียงตุงได้ใน พ.ศ. 2485 และจัดการปกครองเชียงตุงเหมือนเป็นจังหวัดหนึ่งของไทย ใช้ชื่อว่า "สทรรัฐไทยเดิม" แต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เชียงตุงก็ถูกนำกลับ ไปพร้อมกับพม่า และเมื่อพม่าเปิดประเทศเชียงตุงซึ่งเคยติดต่อกับประเทศไทยก็พลอยถูกจำกัดการติดต่อกับดินแดนใกล้เคียงไปด้วย²⁰

จากประวัติศาสตร์ จะเห็นว่าเมืองเชียงตุงมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านนาในฐานะเป็นบ้านพี่เมืองน้องทางการปกครอง เมื่อถูกหลานเจ้าเมืองเชียงใหม่ไปปกครองก็พาข้าราชการประชาชนไปด้วย คนไทเงินส่วนหนึ่งก็คือไทวนที่อพยพไปอยู่เมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว ในทางวัฒนธรรมไทเงินกับไทวนล้านนาจึงมีความคล้ายคลึงกันมาก พุทธศาสนาที่รับไปจากล้านนา ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ก็ไม่ต่างจากไทวนมากนัก โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรมของไทเงินได้รับอิทธิพลล้านนาอย่างมากพิสาที่เป็นวรรณกรรมของไทเงินเท่าที่โอนา โดล เปลดิเยร์ รวบรวมไว้มีถึง 271 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นชาดกและนิทานพื้นบ้าน²¹ ชาวไทเงินนิยมนำนิทานพื้นบ้านมาแต่งในรูปของนิทานชาดก ซึ่งเป็นประเพณีที่ไทวน ลาวและอีสานนิยมทำเช่นกัน

ผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินทางไปเชียงตุง 2 ครั้งเมื่อ 2536 และ 2537 หมู่บ้านไทเงินก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับหมู่บ้านของชนชาติไทเท่าที่เคยพบเห็นมา เป็นบ้านใหญ่ได้ดูสูง วัดไทเงินมีสถาปัตยกรรมที่ได้อิทธิพลพม่าอยู่บ้างในแง่ที่หลังคาและเจดีย์เป็นชั้น ๆ แบบพม่าและไทใหญ่ วิถีชีวิตของไทเงินก็เช่นเดียวกับไทลื้อที่กล่าวมาแล้ว มีพิธีสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย พิธีแฮกนา ความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้มีควบคู่ไปกับการรับพุทธศาสนาเถรวาทส่วนพิธีสิบสองเดือนในรอบปีมีดังนี้

เดือนเจียง	ทอดกฐิน, งานขึ้นธาตุ
เดือนยี่	ตานน้ำอ้อย (เอาข้าวน้ำอ้อยไปถวายวัด)
เดือนสาม	เข้ากรรมและเลี้ยงหนองตุง (เลี้ยงผีหนองตุง)
เดือน 4	เดือนสุดท้ายที่จะมีพิธีแต่งงาน
เดือน 5	งานขึ้นธาตุจอมสะหลี และเลี้ยงกาดตุง (เลี้ยงผีที่เฝ้ากาด)
เดือน 6	ปอยสังขาร (สงกรานต์)
เดือน 7	ขึ้นพระธาตุจอมทอง และเริ่มล้างหม้อฝ้ายเตรียมมา
เดือน 8	เอาน้ำเข้านา และเลี้ยงเมือง (เลี้ยงผีเมือง)

- เดือน 9 เข้าวาสา(เข้าพรรษา)
 เดือน 10 ตั้งธรรมว้าวหลวง (เทศน์สุขวัณณว้าวหลวง)
 เดือน 11 ตั้งธรรมประเวณี (เทศน์มหาชาติ)
 เดือน 12 ออกวาสาและตานเทียนheng (แห่เทียน 100 เล่ม)

น่าสังเกตว่า ความเชื่อเรื่องผีเมือง เสือเมือง ใจเมือง หรือหลักเมืองซึ่งเป็นเทวดาอารักษ์คุ้มครองบ้านเมืองเป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่เห็นในวัฒนธรรมชนชาติไทหลายกลุ่ม ทางไทใหญ่ ไทลื้อก็มีใจบ้าน ใจเมือง ทางล้านนาเรียกหลักเมือง หรือเสาอินทขิล ซึ่งเป็นเสาหลักเมืองอยู่กลางเมืองที่เชียงใหม่อยู่ที่วัดอินทขิลซึ่งอยู่กลางเมือง และมีพิธีบูชาเสาอินทขิลในเดือน 8 ไทจีนก็มีพิธี "เลียงเมือง" หรือเลียงผีเมืองในเดือน 8 เช่นกัน กลางเมืองเชียงตุงบริเวณวัดพระเจ้าหลวง วัดหัวข่ง มีดินโพธิ์ขนาดใหญ่ เรียกว่าไม้สะหลี (ต้นโพธิ์) ใต้ต้นโพธิ์มีศาลเรียกว่า หอเทวดา หรือใจเมือง

ในเดือน 5 มีพิธีเลียงกาดดุง ชาวไทจีนมีความเชื่อถือ ผีกาดดุงซึ่งเป็นเทวดาอารักษ์ตลาดที่เมืองเชียงตุงนี้มีระบบตลาดนัดที่เป็นศูนย์กลางใหญ่ทางการค้าที่สำคัญในแถบนี้ เพราะอยู่ระหว่างสิบสองปันนาและล้านนา จึงเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญ ประกอบกับเมืองเชียงตุงมีกลุ่มชาติพันธุ์อีกมากมายหลายกลุ่ม เช่น อีเก้อ มูเซอ ไทใหญ่ พม่า จีนฮ่อ จึงมีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ มากมาย

ตลาดที่เมืองเชียงตุงเป็นตลาดที่ยิ่งใหญ่มาก วันที่เป็น "กาดหลวง" ซึ่งจะมีข้าวของมากเป็นพิเศษทั้งของสดของใช้ ผู้คนที่มาทั้งชาวเมืองเชียงตุง และชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบนอกรวมทั้งชาวเขาที่อยู่ห่างไกล สินค้าซึ่งมีทั้งของป่าของใช้พื้นเมือง ของที่นำเข้าจากประเทศไทย จีน และของพม่าเอง ผู้วิจัยได้ไปเชียงตุงในวันที่เป็นกาดหลวง รู้สึกประทับใจในความยิ่งใหญ่ของตลาดมาก ได้เห็นสินค้าและผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งคนไท คนจีน คนพม่าและชาวเขาอาของมากมายมาขายกันหนาแน่น มีทั้งผัก ปลา ดอกไม้ ผลไม้ ของป่าจากภูเขาข้าวเหนียวหนึ่งในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ข้าวเหนียวหนึ่งคลุกงา ข้าวเหนียวเหลือง ข้าวเหนียวดำ ของใช้ก็มีทุกประเภท เช่น มีด พร้า หม้อไห กระบุง ตะกร้า ผ้าซิ่น เป็นต้นดูเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนสินค้าและเป็นพื้นที่ที่คนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้มาสังสรรค์พบปะแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งคงจะรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนความคิด ความเชื่อวัฒนธรรม และข้อมูลข่าวสารของคนในดินแดนแถบนี้ด้วย

ไทยวน-ล้านนา

ไทยวนหรือที่มักเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" คือคนไทในเขตล้านนาภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยอันได้แก่ พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน การตั้งชุมชนทางภาคเหนือของไทยจะอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งอยู่ระหว่างหุบเขาตามแนวยาวของทิวเขาทางภาคเหนือที่ราบลุ่มแม่น้ำที่สำคัญ ได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง-กวว หรือที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ที่ราบลุ่มแม่น้ำกก-อิง หรือที่ราบเชียงราย-พะเยา และที่ราบลำปาง²³

ที่เรียกว่า "ขวน" คงเพราะก่อนพญามังรายตั้งอาณาจักรล้านนา มีชุมชนอยู่ก่อนแล้ว 2 ชุมชนใหญ่ คือ ชุมชนในที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แถบเชียงราย ซึ่งมีชุมชนระดับเมือง รวมตัวกันเป็นกลุ่ม เรียกว่า แคว้นโยน หรือโยนก จึงเป็นที่มาของคำว่า 'ไทยวน' ส่วนอีกชุมชนหนึ่ง คือ ชุมชนลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนในเขตลำพูน เชียงใหม่ และที่ราบลุ่มแม่น้ำวังในเขตลำปาง รวมกันเป็นแคว้นหริภุญไชยซึ่งก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ 19 แคว้นโยนกและแคว้นหริภุญไชยเป็นอิสระต่อกัน ต่อมาพญามังรายได้ผนวกแคว้นโยนกและแคว้นหริภุญไชยรวมเป็นอาณาจักรล้านนา โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางใน พ.ศ. 1839²⁴

ทางด้านการเมืองการปกครอง เมื่อพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว ก็ยังขยายอาณาเขตออกไปได้เมืองลำปาง ทรงสร้างเมืองนาย หัวเมืองไทใหญ่ ทรงสร้างเมืองเชียงตุงในสมัยพญาดิลกราช อาณาจักรล้านนาสามารถปกครอง แพร่ น่าน ได้ และเป็นส่วนหนึ่งของล้านนาดังแต่นั้นมา นอกจากนั้นยังทำสงครามกับอยุธยาเป็นเวลายาวนาน ในที่สุดก็เป็นไมตรีกับพระบรมไตรโลกนาถ ปลายราชวงศ์มังราย ล้านนาแตกแยกกันเองภายในอาณาจักร และตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าใน พ.ศ. 2101 และอยู่ในความปกครองของพม่า 200 กว่าปี จนพระยาภาวดีอาสาพระเจ้าตากสินรบพม่า และสามารถตีเชียงใหม่คืนได้สำเร็จในปี 2317 แม้จะอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของกรุงเทพฯ แต่ก็ได้รับอิสระให้ปกครองล้านนาและสร้างหัวเมืองฝ่ายเหนือให้เข้มแข็ง แต่ต้องส่งบรรณาการให้กรุงเทพฯ ในสมัยพระยาภาวดี (ซึ่งเริ่มสมัยตระกูลเจ้าเจ็ดคน) ทรงฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่โดย "เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง" ในยุคนี้เองที่ทรงกวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนา ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทจีน กลับมาสู่เชียงใหม่ และขยายอาณาเขตออกไปถึงเชียงตุง เชียงรุ่ง และหัวเมืองบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน

ในสมัยล่าอาณานิคม เมื่ออังกฤษเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และพยายามเข้ามามีอำนาจต่อรองกับประเทศแถบนี้ บริษัทของอังกฤษได้ขอสัมปทานป่าไม้กับพม่าและเลยเข้ามาถึงล้านนา

ต่อมาในภายหลังเมื่ออังกฤษได้เมืองที่เป็นดินแดนป่าไม้สักที่สมบูรณ์ยิ่งของพม่าแล้ว ยังได้ทำสนธิสัญญาเชียงใหม่กับรัฐบาลไทยโดยรัฐบาลไทยยินยอมให้อังกฤษจัดตั้งกงสุลประจำเมืองเชียงใหม่ (เพราะมีผลประโยชน์เรื่องป่าไม้อยู่มาก)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง แรกเริ่มเดิมทีได้ทรงส่งข้าหลวงมาประจำเชียงใหม่ แต่ก็ทรงกำชับให้ข้าหลวงเกรงใจและฟังเจ้าเมืองเชียงใหม่ ทำยศเพื่อทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ ก็ได้ทรงยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่อย่างค่อยเป็นค่อยไป และเปลี่ยนฐานะจากเมืองประเทศราชมาเป็นมณฑลพายัพ เป็นส่วนหนึ่งของการปกครองของรัฐบาลไทย และจัดระบบการศึกษาใหม่โดยให้เรียนภาษาไทย กลางแทนภาษาไทยวน ด้านนาในฐานะอาณาจักรอิสระจึงถูกผนวกรวมเป็นส่วนหนึ่งภายใต้ รัฐบาลกลางของประเทศไทยตั้งแต่นั้นมา

ทางด้านเศรษฐกิจ เชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการปกครองของล้านนามีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญระหว่างล้านนากับยูนนาน พม่า หลวงพระบาง เส้นทางการค้าระหว่าง เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง เชียงรุ่ง หลวงพระบาง ทำให้มีการพบปะแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างพ่อค้าจีนฮ่อ พ่อค้าพม่า พ่อค้าไทใหญ่ และคนไทกลุ่มต่าง ๆ รวมไปถึงลาวกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนชาวเขาที่นำของป่าลงมาแลกเปลี่ยน ในอดีตล้านนาจึงเป็นดินแดนที่มีชีวิตชีวา ผู้คนไปมาหาสู่กันได้ โดยเสรี เชียงรุ่งซึ่งอยู่ตอนบน เป็นทางผ่านของพ่อค้าฮ่อจากยูนนานเดินทางไปเชียงตุงและล้านนา เชียงตุงเองก็มีพ่อค้ามากและสินค้าเข้าออกมาก เชียงรายก็เป็นศูนย์กลางระหว่างล้านนา ไทใหญ่ และหลวงพระบาง สินค้าจากหลวงพระบางก็ลำเลียงมาทางแม่น้ำโขงขึ้นมาขายที่เชียงแสนแล้วต่อมาถึงเชียงใหม่ การติดต่อค้าขายระหว่างชนชาติไทและชนชาติอื่น ๆ ได้ดำเนินมาด้วยระบบตลาดของผู้คนในดินแดนแถบนี้ นานก่อนที่อิทธิพลตะวันตกจะเข้ามา และลากเส้นแบ่งกันพรมแดนระหว่างเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ และทำให้เชียงรุ่งเป็นส่วนหนึ่งของจีน เชียงตุงเป็นส่วนหนึ่งของพม่าและล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ทำให้การเดินทางค้าขายระหว่างผู้คนในดินแดนแถบนี้ไม่อาจเป็นไปได้โดยเสรีเหมือนดังแต่ก่อน²⁵

ทางศาสนา อาณาจักรล้านนาเป็นดินแดนที่พุทธศาสนารุ่งเรืองมากนับตั้งแต่พญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ ก็ทรงรับพุทธศาสนาจากแคว้นหริภุญไชย และต่อมาในสมัยพระเจ้าเกือนา ได้ทรงรับพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์โดยทรงนิมนต์พระสุมนเถระมาจากสุโขทัย และยังมีนิมนต์พระสงฆ์จากลังกาเข้ามาสอนศาสนาพระสงฆ์ชาวล้านนาจึงได้บวชเรียน มีความรู้ทางพุทธศาสนาและภาษาบาลี ถึงขั้นเขียนประวัติศาสตร์และตำราเป็นภาษาบาลีได้ เช่น มงคลทิปนี ชินกาลมาลีปกรณ์

ปัญญาสชาค ความเจริญทางพุทธศาสนาทำให้วัดในดินแดนล้านนามีคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยมากมายนับเป็นแสน ๆ ผูก ทำให้ล้านนาเป็นดินแดนที่ร่ำรวยวรรณคดีพุทธศาสนา และมีนิทานพื้นบ้านจำนวนมากที่นำมาแต่งในรูปชาคที่เรียกว่า ชาคกนอกนิบาต และโดยเหตุที่ล้านนาเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์จึงได้เผยแพร่ออกไปไปยังเชียงใหม่ สิบสองปันนา ทำให้ชาวไทยใหญ่ ไทยจีน ไทลื้อ รับพุทธศาสนาและกลายเป็นชาวพุทธด้วย²⁶

โดยสรุป ชาวล้านนาทางภาคเหนือของประเทศไทยได้สืบทอดประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมาจากอาณาจักรล้านนาที่เคยรุ่งเรืองมาในอดีต วัฒนธรรมล้านนาทางภาคเหนือเป็นวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกับวัฒนธรรมของคนไทยทางภาคกลางเท่าใดนัก หากแต่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองเพราะมีประวัติพัฒนาการทางบ้านเมืองและเศรษฐกิจเป็นของตนเอง หากจะดูความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมก็นับว่ามีสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับคนไทใหญ่ ไทยจีน ในเชียงใหม่ กับคนไทลื้อในสิบสองปันนาและกับคนลาว-ล้านช้างมากกว่าไทสยามในภาคกลาง ไม่ว่าจะเส้นทางด้านภาษา ตัวอักษร วรรณกรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ตลอดจนพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (folk Buddhism) ที่ได้มีการผสมผสานกับระบบความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยเรื่องผี เรื่องขวัญ และเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ

ลาว-ล้านช้าง

คนลาวอาศัยอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศลาว เนื่องจากภูมิประเทศในประเทศลาวมีภูเขาสลับซับซ้อน คนลาวจะเลือกอาศัยบริเวณที่ราบระหว่างเขา หรือที่ราบลุ่มน้ำที่เป็นสาขาของแม่น้ำโขง เช่น ที่ราบลุ่มน้ำทา ที่ราบลุ่มน้ำคาน ที่ราบลุ่มน้ำอู กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำด้วยกันมีไทลื้อ ไทดำ ไทแดง ไทขาว รวมจัดเป็นพวก "ลาวลุ่ม" ตามการจำแนกประชากรของรัฐบาลลาวในช่วง พ.ศ. 2493-2518 และด้วยเหตุที่ภูมิประเทศเป็นภูเขาเสียมาก พวก "ลาวลุ่ม" จึงต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจกับคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งรัฐบาลเรียกว่า "ลาวเทิง" อันได้แก่ ข่า ขมุ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ตามเนินเขา และ "ลาวสูง" อันได้แก่ ม้ง เย้า และชาวเขากลุ่มต่าง ๆ อีกมากที่อาศัยอยู่บนคอยเขาสูง

พงศาวดารล้านช้าง ซึ่งเล่าประวัติศาสตร์ของชนชาติลาวในลักษณะของตำนานปรัมปราที่มีเนื้อหาที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ของกลุ่มคนในบริเวณนี้ โดยที่มีอาจแยกความเป็นมาของชนชาติลาวจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มักเล่าให้เห็นการมีประวัติความเป็นมาร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณนี้เล่ากันว่าแดนจันทาป่า ผู้คนที่ออกมาครั้งแรกโดยใช้เหล็กซีเาะ ซึ่ง

ได้รู้เด็กเป็นเหตุให้ผู้คนต้องเบียดเสียดกันออกมา ผิวกายติดเขม่าควันดำทำให้ผิวคล้ำ คือ พวกข้า
ขมุ ส่วนผู้ที่ออกมารุ่นที่สอง โดยการใช้ส่วเจาะเป็นพวกที่ผิวขาวกว่า เป็นพวกลาว ไทดำ ไท
ขาว ไทลื้อ นับว่าข้า ขมุ ลาว ไทเป็นพี่น้องกัน มีกำเนิดร่วมกัน แต่ตำนานก็แฝงทัศนะในการจำแนก
ผู้คนว่าเป็นคนละชาติพันธุ์กันด้วยการอธิบายสีผิวที่ต่างกัน ตำนานเล่าต่อไปว่าต่อมาแถบ
ส่งขุนบรมมาปกครองขุนบรมมีลูก 7 คน ได้ส่งลูกทั้ง 7 คนไปสร้างบ้านแปงเมือง ให้ขุนล่อไป
สร้างเมืองขวา (หลวงพระบาง) ยี่ผาลานไปสร้างเมืองหัวเต (สิบสองปันนา) สามจูงส่งไปสร้างเมือง
แกว (หัวพันทั้งห้าทั้งหก) ไสผงไปสร้างเมืองยวน โยนก (ล้านนา) จัวอินไปสร้างเมืองอโยธยา
(อยุธยา) ลกกกลมไปสร้างเมืองเชียงคม เจ็ดเจืองไปสร้างเมืองพวน ในแง่ตำนานขุนบรม หรือ
พงศาวดารล้านช้างจึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าในรุ่นแรก ๆ ของมนุษยชาตินั้น ข้า ขมุ ลาว ไทมี
กำเนิดร่วมกัน แต่ในรุ่นต่อ ๆ มา หรือในรุ่นที่สืบเผ่าพันธุ์ใกล้ชิดสนิทกันจริง ๆ ก็เห็นจะมีแต่ไท
กับลาวดังที่เล่าให้เห็นว่าลาวหลวงพระบาง ไทที่สิบสองปันนา หัวพันทั้งห้าทั้งหก ล้านนา อยุธยา
เชียงคม ลาวพวนล้วนเป็นพี่น้องร่วมบิดากัน เรียกได้ว่าไทกับลาวเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นพี่น้องชั้น
สนิทกัน

ตำนานน้ำเต้าปุ้นและตำนานขุนบรมเป็นเรื่องเล่าที่ไม่อาจกำหนดเวลาในประวัติศาสตร์ได้
เพราะเป็นการบันทึกความทรงจำของคนลาวและผู้คนในบริเวณแถบนี้ แต่อย่างน้อยก็สะท้อนให้
เห็นความเชื่อ ความคิด และทัศนะของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายในบริบท หนึ่ง ในแง่ของการมีกำเนิด
ร่วมกันและสืบสายมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน ตลอดจนใช้อธิบายร่องรอยความสัมพันธ์ของ
เมืองต่าง ๆ ในลักษณะบ้านพี่เมืองน้องของคนลาวและคนไทกลุ่มต่าง ๆ ในบริเวณนี้

ตำนานเรื่องท้าวฮุ่งท้าวเจืองก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เป็นบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับผู้นำทาง
วัฒนธรรม (culture hero) ของผู้คนในบริเวณแถบนี้แม้จะกำหนดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์แน
นอนไม่ได้เช่นกัน แต่ก็ทิ้งร่องรอยวิกรรมของขุนเจืองผู้เก่งกล้า รบชนะพวกแกว (ญวน) และ
ครอบครองอาณาเขตตั้งแต่ล้านนา สิบสองปันนา ล้านช้าง สิบสองจุไท และมีชายาที่เป็นธิดาของ
เจ้าเมืองหลายเมือง ทั้งจากเมืองเงินยางเชียงแสน ล้านช้าง เมืองแกว ทั้งล้านนาและล้านช้าง มี
วรรณคดีที่เขียนสวดคติความยิ่งใหญ่ของขุนเจือง ผู้นำทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนในบริเวณลุ่มน้ำโขง
ตอนบน ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวถึงขุนเจืองว่าเป็น "ผู้นำที่ข้ามพ้นความเป็นเผ่าพันธุ์ คือ ไม่เป็นผู้
นำของกลุ่มใด เผ่าใด สามารถบูรณาการทางการเมืองในอาณาบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนบนตั้งแต่สิบ
สองปันนา สิบสองจุไท แอ่งเชียงราย ข้ามผ่านไปสู่ลุ่มน้ำดำในเวียดนามลงไปถึงหลวงพระบางและ
เวียงจันทน์" ²⁷ และลูกของขุนเจืองก็ปกครองเมืองแกว ล้านช้าง และเมืองน่านต่อมาและต่อจาก
ขุนเจืองมาอีกสี่ชั่วคนก็คือ พญามังรายที่สร้างอาณาจักรล้านนา

ตำนานขุนบรมกัศิ์ตำนานเรื่องท้าวเจืองกัศิ์ พยายามให้ภาพทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนในบริเวณทางตอนเหนือของไทย ลาวและเวียดนามซึ่งเป็นช่วงเวลาในยุคสมัย "สร้างบ้านแปงเมือง" ที่มีกรขยายดินแดนซึ่งยังเป็นสมัย "โลกรัศิ์พรหมแดน" (ที่แน่นอน) ดินแดนอาจเปลี่ยนมือได้ไปมาขึ้นอยู่กัศิ์ว่าผู้นำที่เข้มแข็งเกิดขึ้นในบริเวณใด

ในประวัติศาสตร์การเมือง ล้านช้างกัศิ์ล้านนาจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก นอกจากเรื่องราวในตำนานขุนบรม และตำนานขุนเจือง ดังกล่าวแล้วในพงศาวดารลาวสะท้อนให้เห็นทั้งสงครามและสัมพันธ์ไมตรีอันเกิดจากการแต่งงานระหว่างล้านนากับล้านช้างตลอดมา เช่น พระเจ้าโพธิสารราชแห่งหลวงพระบางล้านช้างอภิเษกสมรสกัศิ์พระนางยอดคำทิพย์ พระธิดาในพระเมืองเกษเกล้าแห่งล้านนา ใน พ.ศ. 2063 และเมื่อ พ.ศ. 2089 เมื่อล้านนาวางกัศิ์ศิ์ก็ได้อัญเชิญพระเจ้าไชยเชษฐา รัชทายาทที่เกิดจากพระเจ้าโพธิสารราชกัศิ์พระนางยอดคำทิพย์มาปกครอง นอกจากความสัมพันธ์ในส่วนพระราชวงศ์แล้ว ในส่วนของประชาชนก็ปรากฏว่ามีคนลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนล้านนาจำนวนมาก และมีคนล้านนาเข้าไปตั้งรกรากในดินแดนล้านช้างก็มาก การอพยพถิ่นฐานนี้มีทั้งในยามปกติและยามมีศึกสงคราม ทั้งในสงครามกัศิ์อยุธยา กัศิ์พม่า และสงครามระหว่างล้านนากับล้านช้างเอง ²⁸

ทางด้านเศรษฐกิจและการค้า ล้านนากับล้านช้างก็มีการแลกเปลี่ยนสินค้ากันมากพอค้จากเวียงจันทน์นำเกลือ ปลาสิ้ ปลาสิ้และของป่าเข้ามาขายยังล้านนา ²⁹ หลวงพระบางก็ส่งผ้าไหม ไช้ปลาสิ้ของป่ามายังเชียงใหม่ ³⁰ ส่วนล้านนานั้นเป็นศูนย์กลางการค้าในบริเวณนี้ อยู่แล้ว โดยเฉพาะเชียงใหม่เป็นตั้กลางในการจำหน่ายของป่าออกไปยังพม่าและเมืองตามลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ³¹

ทางด้านความเชื่อและศาสนา คนลาวก็เช่นเดียวกับคนไทยที่มีความเชื่อคั้งเดิมเรื่องผีและอำนาจเหนือธรรมชาติ คนลาวในประเทศลาว ลาวในอีสาน ไทยค้ ไทยวาในเวียดนามล้วนมีความเชื่อเรื่องแถนหรือผีฟ้า ซึ่งมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาแถนมากมาย คั้งแต่เชื่อว่าแถนเป็นผู้สร้างมนุษย์ เป็นผู้ให้น้ำให้ฝน นอกจากนั้นคนลาวยังมีความเชื่อเรื่องผีมหัศคัศิ์ซึ่งเป็นหลักเมือง ผีค้ ผีปู่เอยย่าเอย ผีเรื่อน จึงมีพิธีสัศิ์ขัศิ์ต่าง ๆ มากมายค้ด้วย เมื่อผสมผสานความเชื่อคั้งเดิมเข้ากับพุทธศาสนา พิธีกรรมก็ออกมาในรูปของฮัศิ์ลึบสองซึ่งเป็นพิธีกรรมที่บูชาทั้งผีและพุทธ

- เดือนเจียง แต่ก่อนเจียงฝืด ผีหมอบ ผีฟ้า แถน ต่อมาเป็นเดือนที่นิมนต์พระเจ้านิวาส
กรรม
- เดือนยี่ บุญคุณข้าว (สู่ขวัญข้าว)
- เดือนสาม บุญข้าวจี, บุญมาฆบูชา
- เดือน 4 บุญพระเวส (เทศน์มหาเวสสันดรชาดก)
- เดือน 5 บุญสงกรานต์
- เดือน 6 บุญบั้งไฟ, บุญบวชศค (ทรงน้ำพระพุทธรูป), บุญวิสาขบูชา
- เดือน 7 บุญช่าชะ (บูชาผีแม่เหล็ก)
- เดือน 8 บุญเข้าวัสสา
- เดือน 9 บุญข้าวประดับดิน (อุทิศให้ผีบรรพบุรุษ)
- เดือน 10 บุญข้าวสาก (อุทิศให้เทวดาอารักษ์)
- เดือน 11 บุญออกวัสสา (มีแห่ปราสาทผึ้ง, ไหลเรือไฟ, แข่งเรือ)
- เดือน 12 บุญกฐิน³²

อาณาจักรล้านช้างเป็นอาณาจักรที่เป็นพุทธเถรวาทที่ยิ่งใหญ่ในอดีต เมื่อพระเจ้าฟ้ารุ่งผู้สืบเชื้อสายมาจากขุนลอ ลูกของขุนบรม ได้รวบรวมผู้คนและสถาปนาอาณาจักรล้านช้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 1896 ทรงนำพระเถระและต้นศรีเมหาโพธิ์มาจากลังกา รวมทั้งอัญเชิญพระบางจากกัมพูชามาประดิษฐานที่หลวงพระบาง พระมหากษัตริย์ของอาณาจักรล้านช้างองค์ต่อ ๆ มาที่ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ทำนุบำรุงพุทธศาสนา อันอาจกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตแบบลาวเป็นวิถีชีวิตที่ถูกกำหนดด้วยวัฒนธรรมพุทธศาสนาว่าวอาราม พิธีกรรมทางศาสนาเป็นส่วนที่สำคัญในวิถีชีวิตลาว วัดต่าง ๆ ในหลวงพระบางและเวียงจันทนสะท้อนศรัทธาในพุทธศาสนาได้อย่างดี สถาปัตยกรรมที่เลื่องชื่อของลาว คือ วัดเชียงทองที่หลวงพระบางซึ่งสร้างสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พ.ศ. 2103 เป็นวัดที่ยิ่งใหญ่สง่างาม นับว่าเป็นสุดยอดของสถาปัตยกรรมล้านช้าง ภายในพระอุโบสถมีจิตรกรรมฝาผนังเป็นเรื่องราวในชาดก นอกจากนั้นยังมีพระธาตุกุศริบนกุศริที่เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นของคู่เมืองหลวงพระบาง ทำนองเดียวกับพระธาตุคอกสุเทพที่เชียงใหม่ของล้านนา ในเวียงจันทนก็มีพระธาตุหลวง วัดพระแก้ว (ที่เคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต) วัดสี่ตะเกษวัดคองค์คือ

เมื่อผู้วิจัยได้ไปเยือนหลวงพระบางใน พ.ศ. 2537 และ พ.ศ. 2538 รู้สึกมีความประทับใจในวิถีชีวิตที่สงบ ผู้คนมีความสง่างาม มีศักดิ์ศรีมีชีวิตที่เรียบง่าย (ยัง) ไม่หลงวัดดูเท่ากับผู้คนในโลกวัตถุนิยม ผู้เฒ่าผู้แก่และเด็กน้อยนุ่งผ้าซิ่น ห่มสไบเรียบร้อยสวยงามเพื่อไปวัดในงานบุญ

ผู้คนมีน้ำใจ สุภาพอ่อนโยน ผู้ใดที่ไปเยือนหลวงพระบางย่อมรู้สึกรู้ว่าธรรมชาติและพุทธศาสนามีอยู่ในใจของคนลาว เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตลาวอย่างแยกไม่ออก ในขณะที่เดียวกันความเชื่อเรื่องผีซึ่งสะท้อนความผูกพันกับธรรมชาติและเคารพสิ่งเหนือธรรมชาติก็ไม่ได้หมดไปจากใจของคนลาวเช่นกัน

อีสาน

อีสานเป็นดินแดนที่เป็นที่ราบสูงล้อมแม่น้ำโขงและสาขา ภูมิประเทศของอีสานมีเทือกเขาใหญ่ทั้งทางตะวันตกและตอนล่างคือ เทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาดงพญาเย็น ทำให้ภูมิประเทศเป็นแอ่งกระทะขนาดใหญ่ 2 แอ่งคือ แอ่งสกลนคร และแอ่งโคราช แอ่งสกลนครอยู่ทางตอนเหนือของอีสาน ด้านเหนือและตะวันออกของแอ่งสกลนครมีแม่น้ำโขงเป็นขอบ ส่วนด้านใต้มีเทือกเขาภูพานซึ่งแบ่งแอ่งสกลนครออกจากแอ่งโคราช จังหวัดในเขตแอ่งสกลนครได้แก่ เลย หนองคาย อุดรธานี สกลนคร และนครพนม ส่วนแอ่งโคราชอยู่ทางตอนใต้ของภาคอีสานมีลำน้ำมูล และลำน้ำชีหล่อเลี้ยงแม่น้ำมูลไหลผ่านที่ราบในเขตนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ แม่น้ำชีไหลผ่านชัยภูมิ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และยโสธร และบรรจบกับแม่น้ำมูลในเขตอุบลราชธานี และไหลลงแม่น้ำโขง

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่มีแม่น้ำโขงอยู่กลาง จึงมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานและมีการเดินทางไปมาระหว่างฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง คือ ลาว กับฝั่งขวาของแม่น้ำโขง คือ ดินแดนที่เป็นภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน ดังนั้นวัฒนธรรมลาวกับวัฒนธรรมอีสานตอนบนบริเวณแอ่งสกลนคร จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ในประวัติศาสตร์อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างและอารยธรรมล้านช้างจึงได้แผ่ขยายมาถึงบริเวณอีสานตอนบนด้วย พระธาตุพนมที่นครพนม พระธาตุเชิงชุมที่สกลนคร พระธาตุสองรักที่จังหวัดเลย เป็นหลักฐานทางวัตถุที่สะท้อนสายสัมพันธ์ทางศิลปะวัฒนธรรมไท-ลาวที่อยู่สองฝั่งโขงได้ดี

โดยสภาพภูมิศาสตร์อีกเช่นกัน ทางแอ่งโคราชซึ่งอยู่ใกล้กับภาคกลางของประเทศไทยก็ได้อิทธิพลอารยธรรมไทย สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นที่อาณาจักรอยุธยาแผ่ขยายดินแดนไปถึงกัมพูชา และได้ใช้โคราชเป็นหัวเมืองสำคัญ กลุ่มคนในแอ่งโคราชพูดภาษาไทยโคราช แต่ในขณะที่เดียวกันกลุ่มชนทางแอ่งโคราชก็มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนไท-ลาวทางอีสานตอนบนตลอดมาด้วย

ส่วนอีสานตอนล่างอัน ได้แก่ ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ลงมาถึงพินายเป็นดินแดนที่ได้ อิทธิพลอารยธรรมเขมรโบราณ คงจะเห็นได้จากปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทพนมรุ้งที่บุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมายที่พิมาย อีสานตอนล่างเป็นดินแดนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดทั้งภาษาเขมร ลาว กูย ลาวและไทโคราช โดยสรุปอีสานนั้นมี 3 ส่วน คือ ส่วนบนเป็นเขตวัฒนธรรมไท-ลาว และส่วน แอ่งโคราชเป็นส่วนที่ได้อิทธิพลไทยภาคกลาง และส่วนล่างเป็นเขตอิทธิพลเขมร

เมื่อสองร้อยปีที่ผ่านมา ด้วยอำนาจบารมีของกรุงธนบุรีและกรุงรัตน โกสินทร์ลาวทั้งสอง ฝั่งโขงก็เข้ามาอยู่ใต้อำนาจทางการปกครองของไทย อีสานซึ่งแม้จะมีวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ร่วมกับฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงก็มามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศูนย์กลางอำนาจรัฐไทยที่กรุงเทพฯ และถือเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อไทยต้องสูญเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสไป ลาวฝั่งซ้ายจึงตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและมีการต่อสู้ปลดแอกจนกลายเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน ส่วนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคือ อีสานก็ได้รับการปฏิรูปการปกครองใหม่ได้รับการจัดตั้งเป็น 3 มณฑล ขึ้นต่อการปกครองส่วนกลาง โดยมีเจ้านายพระราชวงศ์จักรี และข้าราชการจีน ไปปกครองดูแลตั้งแต่นั้นจนบัดนี้

และโดยเหตุที่อีสานตอนบนได้ร่วมวัฒนธรรมกับอาณาจักรล้านช้างอันเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่มาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นระบบความเชื่อ พิธีกรรมและศาสนาตลอดจนวรรณกรรม จึงได้อิทธิพลอารยธรรมล้านช้างอยู่มาก ระบบความเชื่อดั้งเดิมของลาวในเรื่องแดน และระบบการปกครองโบราณซึ่งใช้ฮัตคองแทนกฎหมายที่เรียกว่า ฮัตสิบสอง คองสิบสี่ ก็อยู่ในวัฒนธรรมอีสาน ประเพณีการจุดบั้งไฟ การเทศน์พญาคันคากเพื่อบูชาแดนให้ฝนตกก็เป็นประเพณีที่มีร่วมกัน ตลอดจนการรับรู้วรรณกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น ท้าวเสียวสวาสดี จำปาสีดั้น การะเกด สังข์ลิลปีชัย พญาคันคาก สิหนคัม โนราห์ สุริยวงศ์ พระลัก-พระลาม นอกจากนั้นความนิยมในการนำนิทานพื้นบ้านมาแต่งในรูปของนิทานชาดกก็เป็นประเพณีที่เป็นที่นิยมในวัฒนธรรมล้านนา ล้านช้าง และอีสาน เช่นกันจึงมีนิทานชาดกพื้นบ้านจำนวนมากอันล้วนเป็นการทำตัวละครให้เป็นพระ โพธิสัตว์ทั้งสิ้น ความเชื่อและศิลปวัฒนธรรมอีสานจึงมีลักษณะคล้ายกับความเชื่อและศิลปวัฒนธรรมของคนลาว-ไทในแถบนี้ที่เป็นการผสมผสานความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมานานให้เข้ากับวัฒนธรรม พุทธศาสนาที่รับเข้ามาในชั้นหลัง

ไทดำ-ไทขาว

ไทดำ-ไทขาวเป็นชนชาติไทที่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไท ในเขตเวียงคนามตอนเหนือที่มีอาณาเขตติดกับภาคใต้ของจีนและภาคเหนือของลาว ไทดำ ไทขาวตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง เมืองสำคัญของไทดำ คือเมืองแถน (เดียนเบียนฟู) เมืองลา (เซินลา) เป็นต้น ส่วนเมืองที่เป็นถิ่นที่อยู่ของไทขาว เช่น เมืองไล (ไลเจา) เมืองเสากาย เมืองหมอก (หมอกโจว) เมืองเต็ก เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีไทดำ ไทขาวอาศัยอยู่ในแขวงหัวพันทั้งห้าทั้งหกประเทศลาวด้วย ไทดำนิยมใส่ขันสีดำหรือสีน้ำเงินคราม ใส่เสื้อสี่เหลี่ยมคอปิด ส่วนไทขาวจะนุ่งขันดำ แต่นิยมใส่เสื้อสีขาวหรือสีอ่อน เสื้อคอแหลม

แคว้นสิบสองจุไทเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของคนไทก่อนที่ญวนจะขยายอำนาจเข้าไปมีระบบการปกครองที่มีเจ้าเมือง 12 เมือง ปกครองโดยค่อนข้างเป็นอิสระต่อกัน แต่บางเมืองก็เกี่ยวข้องกัน โดยการแต่งงาน ผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นเจ้า ส่วนมากเป็นสกุลล่อและสกุลคำ ในพุทธศตวรรษที่ 19-20 เคยอยู่ในความคุ้มครองของหลวงพระบาง เคยส่งบรรณาการให้ทั้งลาวและเวียงคนาม

เมื่อรัชกาลที่ 1 ทรงตีเวียงจันทน์และเลยไปถึงเมืองแถน ได้ทรงกวาดต้อนผู้ลาวลงมามาก ในจำนวนนั้นมีลาวทรงดำซึ่งคือไทดำด้วย โปรดเกล้าฯ ให้ลาวทรงดำไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เพชรบุรี จึงเป็นที่รู้จักกันขณะนั้นว่าเพชรบุรีดินแดนลาวโชน ซึ่งภายหลังก็กระจายออกไปอยู่ในราชบุรี นครปฐมด้วย และเมื่อฝรั่งเศสได้เวียงคนามเป็นอาณานิคม ได้รวมสิบสองจุไทเข้าไปด้วย เพราะถือว่าเคยส่งบรรณาการให้ญวน เมื่อญวนพยายามยึดบ้านเมืองคืนจากฝรั่งเศส คนไทดำได้ช่วยญวนรบฝรั่งเศสจนได้รับชัยชนะและประกาศอิสรภาพที่เมืองเดียนเบียนฟู และเมื่อประเทศเวียงคนามแบ่งเป็นเวียงคนามเหนือและเวียงคนามใต้ตามแนวเส้นขนานที่ 17 เวียงคนามเหนือก็ให้อิสระในการปกครองกับแคว้นสิบสองจุไท เพราะถือว่าเคยช่วยรบกับฝรั่งเศส ในช่วงสงครามอินโดจีน หรือสงครามฝรั่งเศสญวน ไทดำอพยพหนีเข้ามาในฝั่งลาว บริเวณเขียงขวางเวียงจันทน์ก็มาก เมื่อลาวถูกฝรั่งเศสยึดเป็นอาณานิคม ทั้งลาวและไทดำก็อพยพเข้าประเทศไทย คนไทยเรียกไทดำที่อาศัยอยู่ในสกลนคร นครพนมว่าผู้ไท หรือภูไท

พงศาวดารเมืองแถน ได้สะท้อนประวัติความเป็นมาและความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์กับกลุ่มชนต่าง ๆ ที่คนไทดำมีความสัมพันธ์ด้วยโดยเล่าว่าแถนเอาคนและสัตว์ไถ่มาตั้งบ้านเรือน เมื่อมีคนออกมา 5 พวก คือ ข่าเงะแล้วตามด้วยผู้ไทดำ ลาวพุงขาว ฮ่อและแคว ในแ่งนั้นพงศาวดารจึงสะท้อนให้เห็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่คนไทมีปฏิสัมพันธ์และเกี่ยวข้องด้วยอย่างใกล้ชิดคือ ข่า ลาว จีนฮ่อ

และฉนวน นอกจากนั้น พงสาวดารเมืองแกลง ยังอ้างว่า เมืองแกลงเป็นถิ่นกำเนิดของชนชาติไท เพราะเป็นเค้าปung และนาน้อยอ้อยหนูที่อ้างถึงใน พงสาวดารเมืองแกลง และ พงสาวดารล้านช้าง มีสถานที่จริงที่เมืองแกลงในเวียงคนามนั่นเอง

ไทดำ ไทขาว เป็นชนชาติไทกลุ่มที่ไม่ได้เป็นพุทธ โดยปกติเราจะพบว่าไม่ว่าจะเป็น ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน ลาว ล้วนนับถือพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งความเป็นพุทธเถรวาท จะเป็นลักษณะที่ชี้บ่งความเป็นคนไทยแม้ว่าอยู่นอกประเทศไทย แต่ไทดำ-ไทขาวเป็นกลุ่มชนชาติไทที่นับถือนับถือผี ความเชื่อและศาสนาของไทดำ ไทขาวจึงเกี่ยวข้องกับผี ขวัญและแถน ความเชื่อเรื่องผีและอำนาจเหนือธรรมชาติก็มีผีบ้าน ผีเมือง ผีน้ำ ผีป่า ผีปาย (ผีตายทั้งกลม) ผีปอบ เป็นต้น คนไทดำ ไทขาวมีความเชื่อเรื่องขวัญ 32 ขวัญ ซึ่งจะเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไท ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดคนไทยเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งที่ทำให้ร่างกายมีชีวิต ผู้เป็นเจ้าของขวัญจะเจ็บไข้ไม่สบายเป็นเพราะขวัญออกไปจากร่างกาย จึงต้องทำพิธีสู่ขวัญหรือเรียกขวัญให้กลับมาอยู่ร่างตามเดิม เมื่อมีคนไม่สบาย จะเชิญ "มด" มาประกอบพิธีกรรม แหย่ขิงขวัญของผู้ป่วยกลับมาจากผี แต่ถ้าเสี่ยงทายแล้วพบว่าเจ็บไข้เพราะแถน มดก็จะต้องอ่อนวอนแถน ขอให้เมตตาซึ่งจะต้องทำพิธีต่ออายุในกรณีที่บ้านเมืองเคราะห์ร้าย จะมีพิธีเสนเมือง ซึ่งผู้ประกอบพิธีกรรมเรียกว่า "นางมดเมือง" ส่วนคำว่า "หมอ" หมายถึง ผู้รู้เกี่ยวกับฮีดคองประเพณีของบ้านเมืองและ โหราศาสตร์ เป็นตำแหน่งที่สืบสกุลแต่ก่อนมีคนบางสกุลเท่านั้นที่เป็น "หมอ" ได้ เนื่องจากไทดำ ไทขาวไม่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา จึงไม่มีความคิดเรื่องชาติภพ และการเวียนว่ายตายเกิด จึงเชื่อว่าเมื่อคนตาย ขวัญออกจากร่างกายไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ เช่น กลับไปอยู่บนฟ้าในระดับต่าง ๆ หรืออยู่ตามบ้านที่ถูกปลุกไว้ให้ซึ่งทุก ๆ ปี ชาวไทดำจะทำพิธีเลี้ยงผีพ่อแม่ของตน³³

คนไทดำ ไทขาว มีความเชื่อเรื่องแถนที่มีการจัดระบบการจำแนกแยกแยะประเภทและบทบาทของแถนอย่างละเอียดลออ เช่น

- แถนหลวง เป็นเจ้าของแถนทั้งหมด
- แถนบุญแถนจ้ง เป็นแถนที่ทำให้คนสบาย มีเงิน มีงาน
- แถนเคอะ เป็นแถนที่คอยดูแลแต่ละช่วงชีวิตของคน
- แถน ไช้ เป็นแถนที่คอยดูแลว่าผู้ใดทำผิดฮีดคอง
- แถนหิดแถนไห้ เป็นแถนที่ดูแลคนที่ตายลำบาก
- แถนหล่อ เป็นแถนผู้สร้างคน
- แถนเจื่อง เป็นแถนที่ดูแลคนที่ตายอันเกิดจากการรบกัน
- แถนสูงแถนขาว เป็นแถนที่ดูแลเรื่องฟ้า ลม ฝน³⁴

คนไทดำ ไทขาว จึงเชื่อว่าแกนเป็นผู้สร้างมนุษย์ และเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์ และพิธีกรรมบูชาแกนแต่ละแกนก็ไม่เหมือนกัน ตามโอกาสและประโยชน์ที่จะได้จากแกน เช่น ถ้าอยากรวยก็ทำพิธีเสนแกนบุญแกนจ้ง ถ้าจะขอฝนก็ทำพิธีเสนแกนสูงแกนขาว

โลกทัศน์เกี่ยวกับจักรวาลของชาวไทดำ ไทขาวไม่มีนรก สวรรค์เพราะไม่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา แต่แยกจักรวาลออกเป็น 4 ระดับ คือ เมืองบนเมืองฟ้า ซึ่งเป็นเมืองของแกน เมืองกลางหาว่าเป็นเมืองของผีที่ไม่มีคนเช่น หรือผีของคนที่ยายลำบาก เมืองลุ่ม คือ เมืองมนุษย์และเมืองลุ่มที่อยู่ในดิน เป็นเมืองของคนแคะ ฝิน่า ฝิน้ำ เจือก (เจือกคืออนาคต เพราะเท่าที่เคยให้อาจารย์เหลือง ชาวไทขาววาทรูปเจือก ก็คือ ตัวนาค คืองูที่มีหางอน และถือว่าเจือกเป็นเจ้าของเมืองน้ำ และมีพิธีเสนวังน้ำด้วย)³⁵

ผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินทางไปเวียดนามเหนือ เมื่อเดือนพฤษภาคม 2534 ขณะที่นั่งรถเลียบริมเขาขึ้นไปทางเหนือของฮานอย จะเห็นหมู่บ้านชาวขามบนที่สูง แต่ถ้ามองลงไปในหุบเขา หรือเชิงเขา โดยเฉพาะที่มีแม่น้ำลำธารผ่านจะเห็นหมู่บ้านที่มีบ้านยกพื้นได้ดูสูง ทราบได้ทันทีว่าเป็นหมู่บ้านคนไท ชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับวัฒนธรรมข้าว ทำนาในที่ลุ่ม พูดภาษาไทยใช้คำไทพื้น ๆ ที่เราเข้าใจได้ดี เช่นเรียกสัตว์ว่าตัวนก ตัวหนู ตัวหมู ตัวลิง ตัวแมว เป็นต้น คำเรียกญาติก็คล้าย ๆ กัน เช่น อ้ายปู่ อีเมีย ป้อ แม่ อ้ายลุง อ้ายอา ลูก หลาน เลน ผลไม้ก็คล้ายกัน เช่น มะก้วย มะป๊าว อ้อย มะเขอ มะเต้า(น้ำเต้า) เป็นต้น แม้ไม่ได้เห็นวัดพุทธศาสนา แต่ก็ไม่รู้สึกลึกลับความแตกต่างในชีวิตความเป็นอยู่มากนัก บ้านเรือนและผู้คนที่ดูเป็นไท และยังมีความเป็นปฏิภานกวี เข้าบทเจ้ากลอนที่สามารถ "ด้น" ได้เช่นเดียวกับคนไทในที่ต่าง ๆ แม้คนไทดำ ไทขาวในเวียดนามจะต้องสัมพันธ์กับคนญวน และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในเวียดนามแต่ก็ดูจะรักษาความเป็นไทไว้ได้เป็นอย่างดี ในเมืองที่เป็นถิ่นของไทดำ เช่น เมืองลา เมืองแกนใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในการติดต่อการค้า พบว่า ม้ง เวียดนาม และไทติดต่อสัมพันธ์กันในตลาดหรือในเมืองด้วยภาษาไทย สถานที่ต่าง ๆ ที่เป็นที่อยู่ของคนไท ก็ใช้คำไท เช่น เมืองหมอก เมืองควาย เวียงสามหมื่น น้ำรมบ้านเต้าปุง นาน้อยอ้อยหนู ไทดำไทขาวจึงนับเป็นชนชาติไทที่น่าศึกษาในแง่ของวิถีชีวิตไทดั้งเดิมก่อนรับพุทธศาสนา

จ้วง

จ้วงเป็นชนชาติไทที่อยู่ในเขตปกครองตนเองชนชาติจ้วง มณฑลกลวงสีในประเทศจีนถ้าดูตามภูมิศาสตร์ จะเห็นว่า มีพรมแดนติดกับตอนเหนือของเวียดนาม ชนชาติจ้วงมีประชากรถึง 13

ล้านคน นับเป็นกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไตที่มีจำนวนมากกลุ่มหนึ่งทีเดียว

ศรีศักร วัลลิโภคมมองว่าชาวจ้วงเป็น "พี่น้องเผ่าไทยที่เก่าแก่ที่สุด" อย่างน้อยก็ราว 2,300-2,400 ปีมาแล้ว โดยดูหลักฐานจากภาษาเขียนสีที่ผาหลาย เทือกเขาชวาชั้น มณฑลทกวางสีที่มีอายุ 3000 ปีลงมา เป็นรูปคนประดับขนนกบนหัว แล้วกางขากางแขนคล้ายยก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีบูชาภพซึ่งเป็นพิธีขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์ และจากกลองสำริดหรือกลองมรทิกที่ชาวจ้วงในในประเทศหรือพิธีกรรมที่สำคัญ อาจารย์ศรีศักรกล่าวว่า "การเป็นเจ้าของกลองมรทิกคือ ประจักษ์พยานที่แจ่มแจ้งถึงการเป็นชนชาติที่เก่าแก่มาไม่น้อยกว่า 2000 ปีในภูมิภาคนี้ เพราะฉะนั้นคงเป็นข้อยุติได้อย่างชัดเจนในเรื่องความเก่าแก่ของวัฒนธรรมไทยก่อนที่มีการรับอารยธรรมจีนและอินเดีย" ³⁶

โดยวัฒนธรรม ชาวจ้วงคงเป็นจีนปนไทย เพราะหลีกเลี่ยงอารยธรรมจีนไม่ได้ แต่ในวิถีชีวิตก็ยังคงความเป็นไทในแงุ่มที่น่าสนใจ คือ พูดภาษาตระกูลไต มีความเชื่อเรื่องผี กินหมากพลู ทำนา ซึ่งมีพิธีขอฝน พิธีทำขวัญนาทำขวัญควาย ใช้ควายไถนา ทอผ้าเช่นเดียวกับคนไทกลุ่มอื่น ๆ สุจิตต์ วงษ์เทศกล่าวถึง ความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนเช่นเดียวกับคนไทที่ชอบพูดคำคล้องจองชาวจ้วงก็พูดว่า "กินข้าวคิดถึงนา กินปลาคิดถึงน้ำ" หรือ "รักข้าวต้องหมั่นลงนา รักเมียต้องขยันเย็บเย็บ" ³⁷ นอกจากนั้นสุจิตต์ วงษ์เทศยังเล่าถึงนิทานจ้วง ซึ่งมีเรื่องของปู่โล โฉที่สอนให้ชาวจ้วงทำนา และเมื่อครั้งน้ำท่วมโลก มนุษย์อาศัยน้ำเต้าหลบภัย ซึ่งอนุภาคเรื่องมนุษย์อยู่ในน้ำเต้าก็มีพบในพงศาวดารล้านช้างของลาว และพงศาวดารเมืองแกลงของไทยคำ สุจิตต์ วงษ์เทศสนใจเรื่องพิธีเช่นสังเวทกซึ่งเป็นพิธีขอฝน มีขบวนมโหรีทีกแห่กบว่าไปฟ้องกับการเทศน์พญาคันคากเพื่อขอฝนของทางอีสานของไทย ³⁸ และยังตั้งข้อสังเกตต่อไปอีกว่าขบวนมโหรีทีกประโคมในพิธีกรรมฝังกบที่มณฑลทกวางสี ซึ่งประกอบด้วยมโหรีทีก 10 ใบ กลองไม้ชิงหนั่ง 2 ใบ และปี่ 2 เล่า คล้ายกับวงปี่พาทย์ของไทย ลาว เขมร มอญทุกวันนี้ที่มีฆ้อง-กลอง-ปี่ ³⁹

ชาวจ้วงก็มีพิธีกรรมสิบสองเดือนซึ่งสะท้อนความเชื่อและพิธีกรรมของชาวจ้วงที่เป็นวัฒนธรรมปลูกข้าว ระบบความเชื่อก็มีทั้งความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี และความเชื่อและพิธีกรรมที่ได้อิทธิพลจีน

เดือนอ้าย-ยี่	ตรุษจีน ไหว้บรรพบุรุษ
เดือนสาม	เซ็งเม้ง ทำข้าวเหนียวหนึ่งข้อมสี่ ไหว้บรรพบุรุษ
เดือนสี่	ทำขนมจ้างก้อนใหญ่ ไหว้บรรพบุรุษ ก่อนการทำงาน
เดือน 5	ทำขนมจ้างสามเหลี่ยม ไหว้บรรพบุรุษ

- เดือน 6 ทำพิธีสู่ขวัญควาย หลังจากการดำนา
- เดือน 7 ตักน้ำจากแม่น้ำเก็บไว้รักษาโรค
- เดือน 8 ไหว้พระจันทร์ และเกี่ยวข้าว
- เดือน 9 กินข้าวใหม่หลังเกี่ยวข้าว
- เดือน 10 กินขนมข้างจิ้น
- เดือน 11 ฆ่าไก่ ทำอาหารและขนม
- เดือน 12 พิธีส่งเทพเจ้าตาไฟขึ้นไปบนสวรรค์⁴⁰

การศึกษาเรื่องชนชาติจ้วงกับหลักฐานเรื่องกลองมโหรีก เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความเก่าแก่ของวัฒนธรรมไทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนรับอิทธิพลอารยธรรมอินเดียและอารยธรรมจีนและแผ่ขยายให้เห็นว่า “คนที่อยู่ในดินแดนประเทศไทยที่พูดภาษาไทยมีระบบความเชื่อและประเพณีหลายอย่างคล้ายคลึงกับชาวจ้วงนั้น หากได้ฟังมาเจริญรุ่งเรือง มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองเพียงแต่สมัยสุโขทัยราว 700 ปีอย่างทีใคร ๆ เขาคิดกันไม่”⁴¹

ความส่งท้าย

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นการกระจายการตั้งหลักแหล่งของกลุ่มชนชาติไท ถ้าจะใช้คำของ ศรีศักร วัลลิโภดมก็ต้องอธิบายว่า เป็นการกระจายของกลุ่มชนชาติไทตาม "แนวตะวันออก-ตะวันตก"⁴² นับตั้งแต่แม่ฉลวงสิ ซึ่งอยู่ตะวันออกสุด ไปยังกลุ่มแม่น้ำแดง ในเขตเวียดนามเหนือลุ่มแม่น้ำโขงในชูนานและลาว ลุ่มแม่น้ำสาละวิน อีรวดีในพม่า ไปจนถึงลุ่มแม่น้ำพรหมบุตรในแคว้นอัสสัมในอินเดีย ซึ่งอยู่ตะวันตกสุด การตั้งถิ่นฐานตามแนว "ตะวันออกตะวันตก" นี้ ก็อยู่ในความรับรู้ของคนไทย เพราะเราเรียกคนไทยที่อยู่ทางตะวันตกว่า ไทใหญ่ และคนไท-ลาวทางฝั่งตะวันออกว่า ไทน้อย โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแกนกลางต่อจากนั้นจึงมีการขยายตัวแนว "เหนือ-ใต้" กลายเป็นพวกไทสยาม⁴³

ชนชาติไทแต่ละกลุ่มมิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว มีทั้งความสัมพันธ์กันเองระหว่างชนชาติไทแต่ละกลุ่ม บางกลุ่มก็มีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษ เช่น ไทอาหมกับไทใหญ่, ไทลื้อ ไทจีนกับไทวน, ไทวนกับลาวล้านช้าง, ลาวล้านช้างกับอีสาน, ลาวกับไทดำ ไทขาว, ไทดำกับไทขาว, และชนชาติไทแต่ละกลุ่มก็ยังไปมีความสัมพันธ์กับชนชาติพันธุ์อื่น ๆ ตามปริบททางภูมิศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจและสังคม แล้วแต่ว่าอยู่ในประเทศใด อยู่ใกล้ชาติพันธุ์ใด คำขายกับใคร มีสถานภาพทาง

สังคมการเมืองเป็นอย่างไรกับกลุ่มชาติพันธุ์จะเป็นเจ้าของประเทศ ไทยอาหมก็มีความสัมพันธ์กับ
 คนอินเดีย. ไทยใหญ่ ไทยจีนก็สัมพันธ์กับพม่า และชาติพันธุ์อื่นในพม่า เช่น
 คะฉิ่น กะเหรี่ยง. ไทยลื้อก็สัมพันธ์กับคนจีนและชาวเขาเผ่าอื่น ๆ, คนลาวก็สัมพันธ์กับข่า ขมุ
 ม้ง เย้า คนไทดำ ไทขาวก็สัมพันธ์กับคนญวนและชาวเขาเผ่าอื่น ๆ

ในประวัติศาสตร์ชนชาติของผู้คนในดินแดนตอนเหนือของไทย พม่า จีน ลาว เวียดนาม
 มีการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างคนหลากหลายชาติพันธุ์อย่างมีพลวัต มีทั้งการสงคราม การค้าขาย
 การแต่งงาน การแลกเปลี่ยน หยิบยืมวัฒนธรรมความเชื่อ คำนับภูมิลัทธิทางประวัติศาสตร์และ
 วัฒนธรรมของชนชาติไทยแต่ละกลุ่มที่ได้กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงส่วนร่วมใน
 ความเป็นไทย และส่วนต่างอันเกิดจากการปรับตัว สัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มชน
 อื่น ๆ ที่อยู่รอบข้าง ยังผลให้ตำนานการสร้างโลกของชนชาติไทยแต่ละกลุ่มที่จะกล่าวถึงต่อไป
 มีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะต่างที่สะท้อนทั้งความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยและทั้งความคิด ความเชื่อ
 ที่ได้อิทธิพลจากชนชาติพันธุ์อื่น หรือได้อิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ซึ่งจะได้อธิบาย
 วิเคราะห์ตำนานการสร้างโลกของคนไทยให้สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติ
 ไทยต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เชิงอรอบที่ 2

- 1 F.M. Lebar et al. Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia. New Haven, Human Relations Area Files Press, 1964. pp.187-244
- 2 เรื่องเศษ ปิ่นเขื่อนขันธ์. ภาษาถิ่นตระกูลไทย. มหาวิทยาลัยมหิดล, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท, 2531 หน้า 21
- 3 ศรีศักร วัลลิโภคม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. ไทยน้อย ไทยใหญ่ไทยสยาม. มติชน, 2534, หน้า 88
- 4 เล่มเดียวกัน, หน้า 89.
- 5 เล่มเดียวกัน, หน้า 93.
- 6 เล่มเดียวกัน, หน้า 161
- 7 เล่มเดียวกัน, หน้า 166
- 8 เล่มเดียวกัน, หน้า 128
- 9 เล่มเดียวกัน, หน้า 135
- 10 อานันท์ กาญจนพันธุ์ "สถานภาพการวิจัยพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่" เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง สถานภาพการศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536
- 11 ศรีศักร วัลลิโภคม. เรื่องเดิม. หน้า 94
- 12 จักรทิพย์ นาดสุภา และเรณู วิชาศิลป์. "องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ไทอาหม" สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536.
- 13 เจีย แยนจอง "ไทลื้อสิบสองปันนาก่อนเปลี่ยนการปกครอง" สิบสองปันนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536, หน้า 38
- 14 ลมูล จันทน์หอม "ภาษาและวรรณกรรมไทลื้อในสิบสองปันนา" สิบสองปันนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536, หน้า 73
- 15 ผู้ให้ข้อมูล-ชานนจอมแสง, บ้านช้างชัย, เชียงรุ่ง, พฤษภาคม 2537
- 16 ประชัน รักพงษ์ "ไทลื้อในล้านช้าง" ล้านนาสู่ล้านช้าง ทรงศักดิ์ ปรางค์พัฒนากุล, บรรณาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536, หน้า 53-60
- 17 อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว "เล่าเรื่องเมืองเชียงตุง เมืองพะเยา เมืองเลน" เรื่องเมืองเชียงตุง อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและนฤมล เรืองรังษี, บรรณาธิการ, สุวิงส์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2537, หน้า 3

- 18 รัตนาพร เศรษฐกุล "ประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุง" เรื่องเมืองเชียงตุง อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และนฤมล เรืองรังษี, บรรณาธิการ, สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2537, หน้า 29
- 19 รัตนาพร เศรษฐกุล. เรื่องเดิม, หน้า 29-35
- 20 รัตนาพร เศรษฐกุล. เรื่องเดิม, หน้า 44-50
- 21 อนาโตล เป็ลดิเยร์. วรรณกรรมไทเขิน ดวงกมล, 1987.
- 22 ผู้ให้ข้อมูล- ทิพยแสงอำมาตย์, เชียงตุง, อายุ 85 ปี, 17 พฤศจิกายน 2537
- 23 สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529, หน้า 2
- 24 ข้อความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองอาณาจักรล้านนาในที่นี้สรุปจาก ประวัติศาสตร์ล้านนา ของสรัสวดี อ๋องสกุล
- 25 สรุปความจาก รัตนาพร เศรษฐกุล. "ความสัมพันธ์ในอดีตของห้าเชียง" บทความเสนาในงานสัมมนาเรื่อง
- 26 ไกรศรี นิมนนาเหมินท์ "ความรู้พื้นฐานด้านตำนานคติ : ศาสนา และวัฒนธรรม" ล้านนาปริทัศน์, 2525, หน้า 57
- 27 ศรีศักร วัลลิโภคม "ขุนเจือง : ความสำนึกร่วมทางวัฒนธรรม ของคนในกลุ่มน้ำโขงตอนต้น" ท้าวขึงทางเจือง : วีรบุรุษสองฝั่งโขง, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, มติชน, 2538
- 28 อุษา เข็มมุกด์ "ล้านนาสู่ล้านช้าง" ล้านนาสู่ล้านช้าง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536, หน้า 95
- 29 อุษา เข็มมุกด์, เรื่องเดิม, หน้า 96
- 30 รัตนาพร เศรษฐกุล "ความสัมพันธ์ในอดีตของห้าเชียง" หน้า 10
- 31 อุษา เข็มมุกด์, เรื่องเดิม, หน้า 96
- 32 สัมภาษณ์มหาพิลา วีรวงศา, หมอขวัญ, อายุ 84 ปี, วันที่ 31 มีนาคม 2538, หลวงพระบาง
- 33 สุมิตร ปิติพัฒน์ "ศาสนาและความเชื่อของไทยคำ" บทความเสนา ในการสัมมนาเรื่อง "วัฒนธรรมชนชาติไท : สิบสองจุไท" สถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 19 สิงหาคม 2537
- 34 สัมภาษณ์อาจารย์เหลือ ชาวไทเมืองเด็ก, 14 ตุลาคม 2536
- 35 สัมภาษณ์อาจารย์เหลือ ชาวไทเมืองเด็ก, 14 ตุลาคม 2536

- 36 ศรีศักร วัลลิโภคม และปราณี วงษ์เทศ. ข้าว : พี่น้องเผ่าไทยเก่าแก่ที่สุด มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536, หน้า 18
- 37 สุจิตต์ วงษ์เทศ. คนไทยอยู่ที่นี้ ที่อุษาคเนย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537, หน้า 31
- 38 สุจิตต์ วงษ์เทศ. เรื่องเดิม, หน้า 41
- 39 สุจิตต์ วงษ์เทศ. เรื่องเดิม, หน้า 170
- 40 รัตนาพร เศรษฐกุล และเบ็ญจา อ่อนท้วม. ข้าว-ไท-ไทยสายใยแห่งวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยพายัพ, 2536, หน้า 10-13
- 41 ศรีศักร วัลลิโภคม และปราณี วงษ์เทศ. ข้าวพี่น้องเผ่าไทยเก่าแก่ที่สุด, 2536, หน้า 28
- 42 ศรีศักร วัลลิโภคม และปราณี วงษ์เทศ. ข้าวพี่น้องเผ่าไทยเก่าแก่ที่สุด, 2536, หน้า 19
- 43 ศรีศักร วัลลิโภคม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. ไทน้อย ไทใหญ่ไทยสยาม, 2534

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทยในเชิงคติชนวิทยา

3.1 ความนำ

ตำนานการสร้างโลกเป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนความคิดและจินตนาการของมนุษย์เกี่ยวกับโลก ธรรมชาติและชีวิต ตำนานการสร้างโลกของกลุ่มชนในแต่ละวัฒนธรรมมีเนื้อหาทั้งที่คล้ายกันและต่างกัน การอธิบายกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ของคนแต่ละกลุ่มชนจึงน่าจะบอกโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ การเปรียบเทียบความเหมือนคล้ายและความแตกต่างของ ตำนานการสร้างโลกของคนไทยสำนวนต่าง ๆ จึงน่าจะบอกถึงความเชื่อและชีวิตวัฒนธรรมของชน ชาติไทย ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกลุ่มต่าง ๆ รวมไปถึงความสัมพันธ์ของคนไทยกับกลุ่ม ชาติพันธุ์อื่น ๆ ในสังคม

ตำนานการสร้างโลกของคนไทยเท่าที่รวบรวมมาได้มีทั้งสำนวนที่เป็นลายลักษณ์ และสำนวน ที่ได้จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นเรื่องเล่าที่กระจาย อยู่ในชุมชนของคนไทยที่อาศัยอยู่ใน แคว้นอัสสัม อินเดีย สิบสองปันนา ประเทศจีน เชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า, ล้านช้าง ประเทศลาว เรื่อยมาถึงล้านนาและอีสานประเทศไทย นับเป็นบริเวณที่เป็นที่อยู่ของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ที่มีการ ติดต่อสัมพันธ์กันมาทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แม้ว่าจะเป็นคนไทยต่างกลุ่มกันและเมื่อมีการ แบ่งเส้นกันพรมแดนประเทศทำให้คนไทยเหล่านี้สังกัดคนละประเทศกัน แต่ในทางวัฒนธรรมอย่าง น้อยเราก็พบว่าเขามีตำนานการสร้างโลกที่มีเนื้อหาคล้ายกัน ต่างกันในรายละเอียด จึงน่าสนใจที่จะ นำมาวิเคราะห์ในทางคติชนวิทยาเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์กันทั้งทางด้าน โครงเรื่อง อนุภาค ตัว ละคร และเนื้อเรื่องของตำนาน

3.2 แหล่งที่มาของตำนานการสร้างโลกของคนไทยสำนวนต่าง ๆ

ผู้วิจัยรวบรวมตำนานสร้างโลกของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ และสำนวนต่าง ๆ ได้ 50 สำนวน ซึ่งมี ที่มาจากทั้งหนังสือที่มีผู้รวบรวมไว้แล้วส่วนหนึ่ง และที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวม โดยออกเก็บข้อมูลภาค สนามจากชนชาติไทยกลุ่มต่าง ๆ เพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่ง ในที่นี้จะขอแยกแหล่งที่มาของตำนานสร้าง โลกตามกลุ่มวัฒนธรรมดังนี้

ตำนานไทอาหม

1 "การสร้างโลก" และ "ขุนหลวงและขุนลาย" ประวัติศาสตร์อาหม (อาหมบูรานจี) ม.จ. ประสพสุข สุขสวัสดิ์, แปล กรมศิลปากร, 2536

รวมตำนานไทอาหม 2 ส่วน

ตำนานไทใหญ่

1 "ตำนานไทใหญ่, รัฐบาล ประเทศพม่า" และ "ตำนานเมืองมา ฉบับไคฟ้าเก" นววรรณ พันธุมธา ยูนนาน, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา, 2529

2 "ตำนานการเกิดมนุษย์" ตำนานต้นผีไทย พระธัมมทัตโตภิกขุ และพ.ณ.ประมวญมารค เคล็ดไทย, 2533

3 "ปฐมกัปปี" และ "ปู่สังสี ย่าสังใส" ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ เวนน์ เพลงเออ, รวบรวม สยามสมาคมและสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519

4 "น้ำเต้า" เล่าโดยดาว เชิง หวา เมืองหล้า, ใต้คง, ยูนนาน, 22 มีนาคม 2538.

รวมตำนานไทใหญ่ 7 ส่วน

ตำนานไทลื้อ

1 "ปฐมกัปปี" และ "สิบสองปี" ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ, เวนน์ เพลงเออ, 2519

2 "ปู่สังกะสีย่าสังกะสี" นิทาน "ไทลื้อ" มณฑลยูนนาน, สุชาติ ภูมิบริรักษ์, แปล, 2535

3 "ปู่สังกะสี ย่าสังกะสี" สิบสองปี นนา, เจีย แชนจอง, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536

รวมตำนานไทลื้อ 4 ส่วน

ตำนานไทเงิน

1 "ปฐมกัปปี" และ "ปู่สังกะสีย่าสังกะสี" ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ, เวนน์ เพลงเออ, 2519

2 "ปฐมโลก" และ "ปฐมกัปปี" วรรณกรรมไทเงิน, อนาคต เป็ลติเยร์, ปรวิวรรต, ควงมถ, 1987

3 "ตำนานโลก" "ปฐมพื้นโลก(1)" "ปฐมพื้นโลก (2)" และ "ปู่สัง ไค ย่าสัง ไค" ผู้วิจัยรวบรวมจากชาวเชียงตุง เมื่อ 17-19 พฤศจิกายน 2537

รวมตำนานไทเงิน 8 ส่วน

ตำนานไทยวนล้านนา

1 "เก้าสิไทยล้านนา" 17 ตำนวน, ตำนานดินดีไทย พ.ณ.ประมวณุมารค รวบรวมจากเรื่องเล่าของพ่ออู๋แม่อู๋จากจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา และจากคัมภีร์โบราณในวัดต่าง ๆ ทางล้านนา

2 "ปฐมกัปป์" ด้วยปัญญาและความรัก, เวเน่ เพลงเออ, รวบรวม 2 ตำนวน

3 ปฐมมุลลล อนุาโตล เป็ลติเยร์ปริวรรตจากต้นฉบับโบราณ วัดป่าไชย ต.เหมืองจี้ อ.เมือง จ.ลำพูน, 2534

รวมตำนานล้านนา 20 ตำนวน

ตำนานลาว

1 "พงศาวดารล้านช้าง" ประชุมพงศาวดารเล่ม 2, คุรุสภา, 2506

2 "น้ำเต้าป่อง" เล่าโดยสมพร รุ่งดวงจันทร์, หลวงพระบาง ผู้วิจัยรวบรวมเมื่อมีนาคม 2538

3 "The Great Gourd of Heaven" by Somsavanh Phamatha A Selection of the Folktales and Stories of Laos, 1992

รวมตำนานลาว 3 ตำนวน

ตำนานอีสาน

1 ปฐมมุล หนังสือก้อม วัดบ้านหนองหล่ม ต.คอนหวาน อ.เมือง จ.มหาสารคาม สุภณ สมจิต ศรีปัญญา, ปริวรรต

2 มุลปฐมป็นนา หนังสือก้อม วัดบ้านหนองหล่ม ต.คอนหวาน อ.เมือง จ.มหาสารคาม สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ปริวรรต

รวมตำนานอีสาน 2 ตำนวน

ตำนานไทคำ

1 "พงศาวดารเมืองแกลง" ประชุมพงศาวดารเล่ม 9, คุรุสภา, 2507

2 "ความโทเมือง จากเมืองหม่วย" James R. Chamberlain, ปริวรรต รวมบทความประวัติศาสตร์, 2529

รวมตำนานไทคำ 2 ตำนวน

ตำนานไทขาว

1 "ย้ายมาย่ำบาย-หมากเต้าป่อง" อาจารย์เหลียงชาวเมืองเด็กเล่าเมื่อ 14 ตุลาคม 2536

รวมตำนานไทขาว 1 ตำนวน

ตำนานจิ้ง

1 "ปู่โง่โง่" และ "รบฟ้าหาน้ำ" คนไทยอยู่ที่นี้ ที่อุษาคเนย์, สุจิตต์ วงษ์เทศ, ศิลปวัฒนธรรม, 2537

รวมตำนานจิ้ง 2 ส่วน

ตำนานทางพุทธศาสนา

1 "อัครกัณฐสูตร" พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่ม 11, 2530

3.3 การจำแนกเหตุการณ์ของเรื่อง (Traits) และอนุภาค (Motifs) ในตำนานสร้างโลก จำนวนต่าง ๆ

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนคล้าย และความแตกต่างของตำนานสร้างโลกของคนไทยแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมและแต่ละสำนวน ผู้วิจัยขอแบ่งเหตุการณ์ของเรื่องออกเป็นตอน ๆ โดยจะขอแยกเป็นเหตุการณ์หลัก ๆ ดังต่อไปนี้

- A การพุดถึงสภาพโลก
- B การสร้างโลก -สร้างมนุษย์คู่แรก
- C การเกิดลูกหลานของมนุษย์
- D การสร้างสัตว์
- E การกินจวันดิน
- F กำเนิดข้าว -การทำนา
- G น้ำเต้า -กำเนิดชาติพันธุ์ต่าง ๆ
- H การตั้งบ้านเมือง -การครองเมือง

ในเหตุการณ์หลัก ๆ แต่ละช่วง ยังมีรายละเอียดที่ต่างกันในแต่ละสำนวน ซึ่งจะแยกย่อยลงไปได้อีก เช่น บางสำนวนเริ่มเรื่องด้วยการบรรยายสภาพโลกว่าไฟไหม้โลก ก็จะแทนคำอนุภาคนี้ว่า A₁ บางสำนวนพุดถึงน้ำท่วมโลกก็แทนคำด้วย A₂ มีตำนานจำนวนมากที่เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงสภาพโลกที่ว่างเปล่าซึ่งแทนคำด้วย A₃ เป็นต้น ส่วนเหตุการณ์ตอนสร้างโลก-สร้างมนุษย์คู่แรกก็เช่นกัน สามารถแยกออกเป็นอนุภาคย่อย ๆ ได้เช่น ปู่สังกะสาฆ่าสังกะสีสร้างโลก (B₁) ปู่-ย่าเอา

คืนมาขึ้นเป็นมนุษย์ (B₂) ดูครรชนีการค้นเหตุการณ์และอนุภาคในตำนานสร้างโลกของคนไทในภาคผนวก)

ในขั้นนี้จะขอนำเสนอตำนานสร้างโลกของคนไทแต่ละสำนวนทั้งจากสำนวนบอกเล่าและสำนวนลายลักษณ์ ทั้งนี้โดยจะสรุปเนื้อหาของตำนานเพื่อให้เห็น โครงเรื่อง การดำเนินเรื่อง และลำดับเหตุการณ์ของเรื่อง โดยจะจัดกลุ่มตำนานสำนวนต่าง ๆ ตามกลุ่มวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ คือ ตำนานไทอาหม ตำนานไทใหญ่ ตำนานไทลื้อ ตำนานไทเงิน ตำนานล้านนา ตำนานลาวล้านช้าง ตำนานอีสาน ตำนานไทดำ ตำนานไทขาว ตำนานจ้วง และขอจัด "อัครัญสูตร" เป็นพุทธตำนาน

ตำนานไทอาหม

1. "การสร้างโลก" (ประวัติศาสตร์อาหม)

แรกเริ่มเดิมทีไม่มีอะไรเลย โลกนี้เต็มไปด้วยความว่างเปล่า (A₃) มีแต่พระเจ้าเป็นเจ้าองค์เดียว พระเจ้าสร้างขุนเทวกรรม บู เต่า งู ช้างเผือก ภูเขา แมงมุมสีทอง ต่อมาได้ทรงเนรมิตเทพีขึ้นมาเป็นชายา (B₁D₃) ต่อมาเมื่อไรศ 4 องค์ ปกครองสรวงสวรรค์ (C₁) ต่อมาพระเจ้าแห่งสวรรค์ถึงเห็นว่าไม่มีผู้ใดปกครองเมืองมนุษย์ จึงส่งหลาน คือ ขุนหลวงและขุนลายลงมาปกครองโลกมนุษย์ พร้อมทั้งให้หลักการปกครองด้วยขุนหลวงขุนลาย ไต่บันไดเหล็กลงมาสู่โลก พร้อมทั้งคนไททั้งหลายก็ลงมาทางบันไดนี้ แต่ตั้งบ้านเมืองตามหุบเขาใกล้ภูเขา (H₃)

A₃ B₁ D₃ C₁ H₃

2. "ขุนหลวงขุนลาย" (ประวัติศาสตร์อาหม)

ในกาลก่อน ฝนตกหนักเกิดน้ำท่วมใหญ่ (A₂) ต่อมาเมื่อผลพื้กทองแตกออก มีมนุษย์ออกมาจากพื้กทอง (G) แต่ยังมีมนุษย์ไม่มากพอ ไรศหัวปีของพระเจ้าจึงสร้างมนุษย์อีกมากมาย (B₁) กาลต่อมาพระเจ้าส่งขุนหลวงขุนลายลงมาเป็นกษัตริย์ปกครองโลก (H₂) ขุนหลวงขุนลาย ไต่บันไดสวรรค์ลงมายังโลก ได้นำข้าราชการ ข้าราชการเครื่องใช้ สัตว์ทั้งหลายลงมาด้วย และได้สร้างเมืองมีป้อมคูน้ำล้อมรอบ..

A₂ G₃ B₁ H₃

ตำนานไทใหญ่

3. "ตำนานเมืองเมากบับไตพ่าเก้" นววรรณ พันธุ์เมธา (ขุนนาน)

โลกสร้างขึ้นบริบูรณ์ด้วยสัตว์และผู้คน แต่ไม่มีเจ้าปกครองอย่างแสงฟ้าพร้อมด้วยเหล่าอีกหลายคนพากันไปขอลูกหลายจากเทพแสงหลอนแสงหลอนประทานขุนลู่ขุนไล่พี่น้องมาให้โลกมนุษย์ (H₂) ขุนลู่ขุนไล่ไต่บันไดจากเมืองสวรรค์ลงมายังโลก แสงหลอนสั่งให้ปกครองอย่างเป็นธรรมดาไม่ให้โลกมาก ไม่ให้เห็นแก่ตัว สอนให้ทำนาในฤดูฝนและในที่ลุ่ม (F₂)

H₂ F₂

4. "ตำนานไทใหญ่ เมืองไทย รัฐฉาน" นววรรณ พันธุมธา (ยูนนาน)

ขุนลู่ขุนไล่ไต่บันไดเหล็กลงมาเป็นเจ้าปกครองโลกมนุษย์ ขุนลู่ ขุนไล่แยกกันไปปกครองเมืองต่าง ๆ

H₃

5. "ตำนานการเกิดมนุษย์" เล่าโดยนายโทะ น้อยหน่อ, ชาวไทใหญ่ ต.ท่าซอน อ.แม่ฮาด จ.เชียงใหม่ (ตำนานต้นผีไทย)

ไฟไหม้โลก (A₁) และน้ำท่วมโลก (A₂) กลิ้งดินหอมถึงชั้นฟ้าชาวฟ้าเหาะลงมากินดิน และไม่สามารถเหาะกลับไปชั้นฟ้าได้ ชาวฟ้าชายหญิง 3 คู่จับคู่เป็นสามีภรรยา (E₁) อยู่ต่อมาไม่นาน เกิดต้นข้าว เอามาถือไปปรุงกินได้ทันที (F₁) ชาวฟ้าก็สืบลูกหลาย (C₂) ขยับขยายถิ่นออกไปตั้งชุมชน (H₁)

A₁ A₂ E₁ F₁ C₂ H₁

6. "ปู่สร้างสี่ ย่าสร้างใส" เล่าโดยแก่แสง สุนันท์ (ด้วยปัญญาและความรัก)

แรกทีเดียวโลกมนุษย์ไม่มีอะไรเลย ต่อมาไฟไหม้โลก (A₃ A₁) ต่อมาฝนตกกลิ้งดินหอมไปถึงชั้นฟ้า ชาวฟ้าได้กลิ้งลงมากินดินไม่สามารถเหาะกลับไปสวรรค์ (E₁) ชาวสวรรค์จึงออกลูกหลายมาเป็นพวกเราในปัจจุบันนี้ (C₂)

A₃A₁E₁C₂

7. "ปฐมกัปปี" เล่าโดยแก่แสง สุนันท์ (ด้วยปัญญาและความรัก)

เดิมทีโลกไม่มีอะไรเลย (A₃) ต่อมาไฟไหม้โลก (A₁) และฝนตกหนัก สาง(เทวดา) ได้กลิ้งดิน สาง 6 คนลงมากินดิน เกิดตมทา เขากันเป็นผัวเมีย (E₁) สร้างบ้าน สร้างเรือน ออกลูกออกหลาน แดกออกไปเป็นเผ่าต่าง ๆ (C₂H₂)

A₃A₁E₁C₂H₂

8. "ปฐมกัปปี" เล่าโดยแก่แสง สุนันท์ (ด้วยปัญญาและความรัก)

แรกทีเดียวไฟไหม้โลกอยู่หนึ่งกัปปี (A_1) ต่อมาฝนตกหนักอีกหนึ่งกัปปี เมื่อฝนหยุดตก ดินมีกลิ่นหอม สาง(เทวดา)เป็นหญิง 4 ชาย 4 ลงมายังโลก กินดินรสหวานกินเสร็จกลับไปสวรรค์ไม่ได้ (E_1) ทั้ง 8 จึงจับคู่แต่งงานกัน พระอินทร์เอาฟ้าทองลงมาให้ 8 ลูก ต่อมาเกิดลูกมากมายจำนวน 8 ล้านคน (C_2)

$A_1 E_1 C_2$

9. "น้ำเต้า" เล่าโดยอาจารย์ดาว เริง หวา, ชาวเมืองหล้า, ใต้คง, ยูนนาน, 22 มีนาคม 2538.

มีน้ำเต้าลอยน้ำมาจากต้นน้ำ น้ำเต้ามาชนหินแตก มีพี่ชายกับน้องสาวออกมาจากน้ำเต้า (G_3) พี่ชายจะแต่งงานกับน้องสาว แต่น้องสาวไม่ยอม บอกว่าให้ทำพิธีเสี่ยงทายด้วยการกลิ้งไม้ 2 อันลงมาจากภูเขา ถ้ามาบรรจบกันได้ก็จะยอมแต่งงาน ก็ปรากฏว่ามาบรรจบกัน แต่น้องสาวก็ยังไม่ยอม บอกว่าถ้าสามารถสนเข็มจากที่ไกล ๆ ได้ ก็จะยอม ท้ายที่สุด พี่ชายก็สนเข็มได้ น้องสาวจึงยอมแต่งงานด้วย และสืบลูกหลานมาจนทุกวันนี้ (C_2)

$G_3 C_2$

ตำนานไทลื้อ

10. "ปฐมกัปปี" เล่าโดยมุณี เชื้อสะอาด ชาวไทลื้ออยู่ที่ อ.เชียงคำ เชียงราย (ด้วยปัญญาและความรัก)

ในปฐมกัปปีมีไฟไหม้โลก และน้ำท่วมโลก ($A_1 A_2$) ปุ่สงสี่ย่าสงสี่ปั้นรูปคนหญิงและคนชายแล้วเสกรูปนั้นเป็นคน (B_2) ทั้งสองได้กัน เกิดลูกออกมา (C_2) ต่อมาปุ่-ย่าก็ปั้นรูปสัตว์ 12 ราศี (D_1) ส่วนภูเขานั้นคือ ดินที่เกิดจากการไถนาของปุ่ลื้อเฮียงย่าลื้อเฮียงแม่น้ำเป็นรอยไถของปุ่-ย่า 2 คนนี้

$A_1 A_2 B_2 C_2 D_1$

11. "สิบสองปี" เล่าโดยพ่อใหม่จันทร์พรหม มังคราช อ.เชียงคำ เชียงราย (ด้วยปัญญาและความรัก)

ปุ่สังสี่และย่าสังสี่ (B_1) มีลูก 5 คน (C_1) ลูกคนที่ 2 และลูกคนที่ 3 แต่งงานกันและมีลูก 12 คน เขาก็ปั้นสัตว์ 12 ราศีให้ลูกทั้ง 12 คนเล่น (D_1)

$B_1 C_1 D_1$

12. "ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี" (นิทานไทลื้อในมณฑลยูนนาน)

แผ่นดินโล่งเตียนทะเลเว้งว่างเปล่า (A₃) จอมแณฟ้าส่งให้ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี นำน้ำเต้าวิเศษมายังพื้นโลก ปู่-ย่าทูปน้ำเต้าแตก เอาเมล็ดพืชโยนขึ้นฟ้าและหว่านบนดิน (G₂) ร้อยปีต่อมา ปู่-ย่าเอาดินเหนียวมาปั้นรูปคนปู่ป็นผู้ชาย ย่าป็นผู้หญิง และให้จิตวิญญาณ (B₂) ปู่-ย่าป็นรูปสัตว์ต่างๆ และให้ชีวิต (D₂) ปู่-ย่าสอนให้ทำนาและหาอาหารกิน (F₂)

A₃ G₂ B₂ D₂ F₂

13. "ปู่สังกะสา ย่าสังกะสา" (สิบสองปันนา)

ในยุคที่ยังไม่มีมนุษย์ มีราชสีห์ตัวผู้อยู่ทางตะวันตก ตัวเมียอยู่ทางตะวันออก ต่อมาชนราชสีห์ทั้งคู่วางหมดกลายเป็นมนุษย์ ผู้ชายชวนผู้หญิงป็นวันดินเล่นชายป็นตัวผู้หญิงป็นตัวเมีย เมื่อเอามาวางที่เดียวกัน เกิดมีชีวิตและสมสู่กัน (D₂) ผู้ชายชวนผู้หญิงเป็นคู่ครอง หญิงตั้งเงื่อนใจให้ฝ่ายชายตอบปริศนาให้ได้ก่อน ชายคิดอยู่หมื่นปีจึงตอบได้ หญิงจึงยอมเป็นคู่ครอง จึงมีลูกหลานแพร่พันธุ์มาจนทุกวันนี้ (C₂)

D₂ C₂

ตำนานไทเงิน

14. "ปฐมกัปปี" เล่าโดยกันฮั่น อินดาจัน อพยพจากเชียงตุงมาอยู่ที่ อ.แม่สาย จ.เชียงราย (ด้วยปัญญาและความรัก)

แต่เดิมโลกถูกน้ำท่วมจนถึงสวรรค์ชั้นพรหม (A₂) พรหมลงมาใช้ดินเหนียวปั้นรูปคนเต็มธาตุลม น้ำ ไฟ เกิดเป็นปู่สังกะสา ย่าสังกะสี (B₂) ปู่-ย่ามีลูก 8 คน คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ อังคาร พุธ พฤหัส ศุกร์ เสาร์ และราหู (C₁) ทั้ง 8 คน แยกไปอยู่คนละทางพร้อมบริวาร (H₁)

A₂ B₂ C₁ H₁

15. "ปู่สังกะสี ย่าสังกะสี" เล่าโดยหมอสาม คำอ้าย อพยพจากเชียงตุงมาอยู่ที่แม่สาย (ด้วยปัญญาและความรัก)

แต่แรกโลกมีแผ่นดินอยู่แล้ว (A₆) ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี (B₁) สร้างสรรพสัตว์ขึ้นมา (D₃) ส่วนพืชเกิดเอง

A₆ B₁ D₃

16. "ปฐมโลก" พับสาไทจีน (วรรณกรรมไทจีน)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาเกี่ยวกับโลกและจักรวาล โดยเล่าว่ามีเทวดา 2 องค์ชายหญิงลงมาสร้างโลก สร้างแผ่นดิน ต้นไม้ ทวีปทั้งสี่สัตว์ เขาพระสุเมรุ (B₁) ส่วนทวีปต่าง ๆ ผู้คนมีลักษณะต่างกันออกไป ในชมพูทวีปเป็นที่เกิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลายส่วนทวีปต่าง ๆ ผู้คนมีลักษณะต่างกันออกไปจนถึงภัทรกัปปีจะมีพระศรีอาริยมตไตรยมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

B₁

17. "ปฐมกัปปี" พับสาไทจีน (วรรณกรรมไทจีน)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องราวการสิ้นสุดของจักรวาล คือ ไฟ น้ำ ลม เมื่อจักรวาลพินาศไปแล้วแผ่นดินนี้ก็มีความว่างเปล่า (A₃) ต่อมาพระพรหมลงมาสร้างโลกใหม่ สร้างทวีปทั้ง 4 สร้างมนุษย์ชายหญิงในแต่ละทวีป (B) พระโคตมมาเกิดในชมพูทวีป ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

A₃ B₁

18. "ตำนานโลก" เล่าโดยทิพยแสงอำมาตย์ ชาวเชียงตุง อายุ 85 ปี เล่าเมื่อวันที่ 17

พฤศจิกายน 2537

สมัยก่อนไม่มีสัตว์ ไม่มีคน (A₃) พรหมสร้างโลกแล้วลงมาดูแผ่นดินพรหมกินดินเหนียวกลับฟ้าไม่ได้ กลายเป็นคน (E₁) ต่อมาข้าวเกิดเอง ข้าวเม็ดใหญ่ปรากฏขึ้น (F₁) พรหมไปกินข้าว กลายเป็นผู้หญิง พรหมอีกหมู่หนึ่งลงมากินข้าวกลายเป็นผู้ชาย ต่อมาเป็นหัวเป็นเมียกันมีลูก (C₂) ต่อมาข้าวกลายเป็นต้นข้าวที่แรกไม่มีเปลือกกินได้เลยต่อมามีเปลือก ต้องเอามาตำก่อนจึงจะกินได้

A₃ E₁ F₁ C₂

19. "ปฐมพื้นโลก" เล่าโดยลุงหนาน สามแค บ้านป่าขาม เชียงตุง 18 พฤศจิกายน 2537

แต่เดิมไม่มีแผ่นดิน (A₃) ปู่สังกะสียาสังกะไส้เป็นขุนแผนสร้างโลก (B₁) ปู่-ย่าสี่ชีโคกออกมา เสกให้เป็นแผ่นดินหนา 2 แสน 4 หมื่น โยชน์ ต่อมาเอาหมาก (ผลไม้) มาทุบแตก เอาไปปลูกเป็นไม้พันธุ์ต่าง ๆ แสนชนิด สัตว์ทั้งหลาย 4 โกฏิชนิด (D₃) และเอาหมากไม้มาตำเป็นรูปผู้หญิง 1 ผู้ชาย 1 เป้าคาตาใส่ใจให้เป็นคน คนผู้หญิงผู้ชายได้กันมีลูกปีละ 6 คน (C₁)

A₃ B₁ D₃ C₁

20. "ปู่สัง ไคย่ำสัง ไค" เล่าโดยหนานหล้า อายุ 68 ปี เชียงตุง เล่าจากความทรงจำจากหนังสือชื่อ "หลักฐานของใจแห่งคนในโลก" 19 พฤศจิกายน 2537

พรหมชายหญิงสร้างโลก (B₁) มีลูก 13 คน หญิง 6 คน ชาย 7 คน (C₁) ปั้นสัตว์ 13 ตัว ให้ลูกเล่น (D₁)

B₁ C₁ D₁

21. "ปฐมพื้นโลก" เล่าโดยหนานทิพย์ หมูบ้านป้าว (มะพร้าว) เชียงตุง อายุ 49 ปี เล่าเมื่อ 19 พฤศจิกายน 2537

ปู่สังกะสียู่ที่ชั้นพรหม ต้องการสร้างแผ่นดินให้มนุษย์อยู่ จึงขึ้นไปถามเทวดาชั้นจตุ-
 มาราชิกว่ามีไม้ที่ใหญ่ 7 แสน 7 หมื่น โยชน์หรือไม่จะนำไปสร้างแผ่นดิน พระอินทร์บอกว่าไม่มี
 ปู่สังกะสีจึงไปหาอย่าสังกะสี ยาสังกะสี ถอดเขี้ยวของนางให้ 7 ซีก ปู่สังกะสีเอามาตั้งในน้ำ เป็น
 เชาวตคคภคภคทั้ง 7 (B₁) ปู่สังกะสีซี่ซี่ไคลอกจากตัวแล้วอธิษฐานขอให้แผ่นดิน จี้ไคลอกไค
 น้ำกลายเป็นดิน 4 แสน 4 หมื่น โยชน์ ปู่สังกะสีอย่าสังกะสีลงมายังโลก เอาดินมาปั้นเป็นสัตว์และ
 มนุษย์ เสกคาถาไคใจให้มีชีวิต (B₂ D₂)

B₁ B₂ D₂

ตำนานไทยวน-ล้านนา

22. "ปู่สองศรีย่าสองไส้" พระภิกษุพันธ์ วัดม่วงป้อก ต.เปียงหลวง กิ่งอำเภอเวียงแหง
 จ.เชียงใหม่ (ตำนานต้นผีไทย)

โลกเกิดขึ้น (A₄) กลืนดินหอม ไปถึงชั้นฟ้า เทวบุตรกับนางฟ้า 2 องค์เหาะลงมากินดิน ไม่
 สามารถกลับขึ้นไปบนฟ้าได้ (E₁) จากนั้นก็สืบลูกหลานต่อ ๆ มา (C₂)

A₄ E₁ C₂

23. "ปู่จางสักย่าจางสัก" พระภิกษุแดง วัดบ้านจอง ต.เปียงหลวง กิ่งอำเภอเวียงแหง
 จ.เชียงใหม่ (ตำนานต้นผีไทย)

พระอินทร์พญายมส่งปู่จางสักย่าจางสักลงมาจากรั้วฟ้าให้สร้างมนุษย์ (B₁) จากนั้นมีลูก
 2 คน และสืบลูกสืบหลานกันต่อ ๆ มา (C₂)

B₁ C₂

24. "ปู่สังสะย่ำสังไส้" พ่อหนานอ้ายเรื่องวุฒิ ต.แม่หอพระ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่
(ตำนานผีไทย)

ปู่สังสะย่ำสังไส้เป็นคนคู่แรกที่สร้างโลก (B_1) มีลูก 12 คน ชาย 6 หญิง 6 (C_1) ปู่-ย่า
เลขป็นรูปสัตว์ 12 ตัว ให้เป็นของเล่นของลูกทั้ง 12 คน (D_1) ลูกก็มีลูกหลานสืบต่อไปเป็นคนหลาย
เผ่า หลายภาษา (H_2)

$B_1 C_1 D_1 H_2$

25. "ปู่สังกะสาอย่าสังกะไส้" พ่ออูยตีบ รอบคำ บ้านทรายมูล อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ (ตำนานต้น
ผีไทย)

ปู่สังกะสาอย่าสังกะไส้เป็นคนคู่แรกที่สร้างโลก (B_1) มีลูก 2 คน (C_1) ปู่-ย่าเป็นผู้ดูแลรักษาไร
นา ข้าวที่เกี่ยวแล้วต้องบูชาปู่-ย่า (F_2)

$B_1 C_1 F_2$

26. "กำเนิดโลก" แม่ฮุยเฮ้ย คำแผ่นดิน ต.แม่สา อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ (ตำนานต้นผีไทย)

ไฟล้างโลก (A_1) ปู่แกนย่าแกนสร้างคนขึ้นมาคู่หนึ่ง (B_1) คนคู่หนึ่งเป็นเจ้าของมีลูก 11
คน (C_1) ต่างกระจายไปอยู่เมืองต่าง ๆ ได้ 101 หัวเมือง เป็นฮ่อ แขก จีน เงี้ยว ฝรั่งเศส ขมุ เขมร (H_2)

$A_1 B_1 C_1 H_2$

27. "พรหม" คัมภีร์ไบลานชื่อ "โลกจกขุ" วัดพวกแต้ม ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
(ตำนานต้นผีไทย)

ไฟไหม้โลก (A_1) เกิดแผ่นดินที่มีรสหอมหวาน พรหมลงมากินดิน (B_1) พรหมหญิงชายได้
กันเป็นคู่เป็นเมีย เกิดลูกหลานมากมาย (C_2)

$A_1 E_1 C_2$

28. "ปู่สองสี ย่าสองไส้" พระทองสุข สุทัสน วัดทุ่งอ้อหลวง ต.หารแก้ว อ.หางดง
จ.เชียงใหม่ (ตำนานต้นผีไทย)

แต่ก่อนโลกว่างเปล่า (A_3) ปู่แกนย่าแกนสร้างปู่สองศรีข้างสองไส้ (B_1) ปู่สองศรีข้างสองไส้ก็
สืบลูกหลานต่อมา (C_2)

$A_3 B_1 C_2$

29. "ประวัติการเกิดมนุษย์" พ่อหน้อยปั้น เชื้อปลา ต.บ้านแหวน อ.หางดง จ.เชียงใหม่
(ตำนานต้นผีไทย)

ปู่สังสัย่าสังไส้เป็นผู้สร้างมนุษย์ (B₁) มีลูก 14 คน แต่งงานสืบต่อมาทุกวันนี้ (C₂)

B₁ C₂

30. "ตำนานปู่สังสัย่าสังไส้" เล่าโดยถอดความจาก "ตำนานไฟล้างกิเลส ปฐมมุลุมุติ" โดยพ่อ
หนานอินทร อินต้อ บ้านทุ่งด้อม อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (ตำนานต้นผีไทย)

เดิมโลกว่างเปล่า (A₃) ต่อมาเกิดดวงอาทิตย์สองดวง เพิ่มเป็น 6 ดวง เกิดเป็นไฟไหม้โลก
7 วัน 7 คืน (A₁) เมื่อไฟดับลง เกิดลมแรง เกิดฝนตก เกิดเป็นไอน้ำขึ้นส่งกลิ่นหอมถึงสวรรค์ พรหมลง
มากินดิน พรหมชายชื่อนายสังสัย่า พรหมหญิงชื่อนางสังไส้ ได้เป็นคู่เป็นเมียกัน (E₁) มีลูกชาย
1 คน (C₁) พ่อสังสัย่าแม่สังไส้เอาดินมาปั้นเป็นรูปสัตว์ให้ลูกเล่น (D₂) ต่อมานางสังไส้ตั้งครรภ์อีกมี
ลูก 12 คน ชาย 6 หญิง 6 (C₁) จึงปั้นรูปสัตว์ 12 ตัวตามราศีเกิด (D₁) ลูกทั้ง 12 คนสืบลูกหลาน
ต่อมา (C₂)

A₃ A₁ E₁ C₁ D₂ C₁ D₁ C₂

31. "ปู่สังสัย่าสังไส้" อู๋ตา ต.แม่กรณ์ จ.เชียงราย (ตำนานต้นผีไทย)

ปู่สังสัย่าสังไส้เป็นคนสร้างโลก สร้างมนุษย์ 2 คน (B₁) สืบลูกหลานมาจนทุกวันนี้ (C₂)

B₁ C₂

32. "ปู่สังสัย่าสังไส้" (ตำนานต้นผีไทย)

ปู่สังสัย่าสังไส้สร้างชายหญิง (B₁) สืบทอดลูกหลานมาจนทุกวันนี้ (C₂)

B₁ C₂

33. "ตำนานเกิดโลกเกิดคน" สรุปความจากคัมภีร์ใบลานชื่อ "มูลสังขยา" วัดกลาง ต.แม่เจดีย์
อ.เวียงป่าเป้า เชียงราย (ตำนานต้นผีไทย)

โลกว่างเปล่า (A₃) อิตถินางหนึ่งเกิดจากราตุ 4 (B₃) นางเอาดินมาปั้นเป็นรูปสัตว์อย่างละ 2
ตัวชายหญิง (D₂) ต่อมาก็เกิดปู่สังไสยสังกะสีจากราตุ 4 (B₃) ปู่สังไสยสังกะสีได้กับอิตถินางนั้น
มีลูกหลานสืบมาจนเต็มโลก (C₂)

A₃ B₃ D₂ B₃ C₂

34. "ปูสร้างสี่ขาสร้างสี่" จ.พะเยา (ตำนานต้นผีไทย)

ปูสร้างสี่มาจากทางเหนือ ย่าสร้างสี่มาจากทางใต้มาพบกัน ได้เป็นคู่เป็นเมียกัน (B₁) มีลูก 7 คน หญิง 3 ชาย 3 กระเทย 1 (C₁) ลูกหญิงลูกชายได้เป็นคู่เป็นเมียกัน เกิดลูกหลานสืบต่อมา (C₂) ปู่-ย่าเอาดินมาปั้นเป็นเป็น ไก่ หมู หมา ช้าง ม้า วัว ควาย (D₂)

B₁ C₁ C₂ D₂

35. "ปู่แถนย่าแถน" จ.พะเยา (ตำนานต้นผีไทย)

ปู่แถนย่าแถนเอาดินมาปั้นรูปคนวางไว้ กลายเป็นลูก (B₂)

B₂

36. "กำเนิดโลกและมนุษย์" จ.น่าน (ตำนานต้นผีไทย)

ไฟไหม้โลก (A₁) ต่อมาแผ่นดินหอม เทวดาสองคนลงมากินดินกตบสวรรค์ไม่ได้เลยเป็นคู่เป็นเมียกัน (E₁) สืบลูกหลานกันมาเป็นมนุษย์จนทุกวันนี้ (C₂)

A₁ E₁ C₂

37. "นางอิตละไคยะสังกะสีและปฐฐไคยะสังกะสีสร้างโลก" เล่าจากความทรงจำจากเรื่อง "ปฐมมูลมูถิ" (ตำนานต้นผีไทย)

อิตตินางหนึ่งเกิดจากธาตุดิน กินดอกไม้เป็นอาหาร (B₃) นางเอาเหงื่อไคลมาปั้นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ อย่างละคู่ (D₂) ต่อมาปฐฐนายหนึ่งเกิดจากธาตุไฟ ได้กับนางอิตติ เกิดลูก 12 คน หญิง 6 ชาย 6 (C₁) พ่อแม่เอาสัตว์มาให้ลูกเล่น

B₃ D₂ C₁

38. "ปฐมกัปปี" ฟ่อน้อยดี สายน้ำเย็น อ.สูงเม่น จ.แพร่ (ตำนานต้นผีไทย)

โลกมีแต่ลมกับน้ำ (A₆) ลมพัดน้ำจนเกิดเป็นฟองน้ำกลายเป็นดินย่ำสาบไส้เกิดมา (B₃) กินดอกไม้เป็นอาหาร ปู่สาบสี่มาพบย่าสาบสี่ มีลูกกัน 13 คน (C₁) ย่าสาบสี่ปั้นสัตว์ต่าง ๆ (D₂)

A₆ B₃ C₁ D₂

39. "ปฐมมูลมูถิ" สรุปความจากที่อนาโศล เบ็ลติเยร์ปริวรรคจากโบราณวัตถุพงไชย ต.เหมืองจี้ อ.เมือง จ.ลำพูน

โลกมีแต่อากาศว่างเปล่า (A₃) ลมร้อนลมเย็นพัดมาบรรจบกันเกิดเป็นธาตุ 4 ต่อมาเมื่อคตินางหนึ่งชื่ออิตถังโคยะสังกะสี เกิดจากธาตุดิน (B₃) กินดอกไม้เป็นอาหาร นางปั้นสัตว์สิบสองราศี (D₁) ต่อมาปุ่สังโคยะสังกะสีปริสະนายหนึ่งเกิดจากธาตุไฟ (B₃) ทั้งสองได้สมสู่กันสร้างมนุษย์ 3 คนแรก (B₁) มนุษย์ทั้งสามใจบาป ฉ่ำสัตว์ ปู่-ย่าจึงตัดสินใจทำลายโลกทำให้น้ำท่วมโลก (A₂) กัปปีต่อ ๆ มา มนุษย์รู้อะไรคือบาปบุญ ในที่สุดมีพระพุทธรเจ้ามาเกิดและตรัสรู้

A₃ B₃ D₁ B₃ B₁ A₂

ตำนานลาว

40. "พงศาวดารล้านช้าง" (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2)

แฉนสั่งให้ส่งข้าวปลาให้แฉน คนทั้งหลายไม่ทำ แฉนจึงให้น้ำท่วม(A₂) ปู่ลาจเชิง ขุนเด็ก ขุนคานเอาไม้มาทำแพ เอาลูกเมียไว้บนแพแล้วหนีไปอยู่เมืองฟ้า ต่อมาแฉนบันคาลให้น้ำแห้ง และส่งควายลงมาที่นาน้อยอ้อยหนูให้คนทำนา ต่อมาควายตาย เกิดมีน้ำเต้าปุงที่ซากควายปู่ลาจเชิงเอาเหล็กมาจี่น้ำเต้าปุง คนไหลออกมา 3 วัน 3 คืน เป็นคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ (G₁) ปู่ลาจเชิงสอนให้คนทำนาทอผ้า (F₂) ปู่ส่งท้าวบุญมาปกครอง (H₃) ท้าวบุญมีลูก 7 คน ส่งลูกไปครองในดินแดนต่าง ๆ (H₂)

A₂ G₁ F₂ H₃ H₂

41. "น้ำเต้าปุง" เล่าโดยอาจารย์สมพร รุ่งดวงจันทร์ ชาวหลวงพระบาง อายุ 43 ปี เล่าเมื่อ 31 มีนาคม 2538

มีน้ำเต้าใหญ่ มีเสียงดัง แฉนอยากรู้ว่ามีอะไรในน้ำเต้า ทีแรกเอาสิ่วเจาะ คนเบียดกันออกมาเป็นพวกผีดำ คือพวกลาวเทิง ต่อมาเอาเหล็กจี่ คนผิวขาวออกมา เป็นพวกลาวลุ่ม คือ ลาว ไทคำ ไทขาว ลื้อ (G₁)

G₁

42. "น้ำเต้าสวรรค์" ผู้วิจัยแปลจาก "The Great Gourd of Heaven" (A Selection of the Folk-Tales and Stories of Laos)

นานมาแล้ว โลกปกคลุมด้วยป่าทึบและเรือเขากาคที่เลื้อยพันป่าขึ้นไปถึงสวรรค์ (A₇) มีน้ำเต้าขนาดใหญ่ห้อยอยู่ที่เรือเขากาค เหล่าเทวดาบนสวรรค์ประชุมกันเห็นว่าน่าจะส่งมนุษย์ไปเกิดในโลก จึงส่งขุนบุญกับภรรยาสองคนคือนางยมลา และนางอัค ไคลงไปในมนุษย์โลก แต่โลก

มีดด้วยเรือเขาคาคปกคตุม พระยาแสนจึงให้เทวดาช่วยลงไปตัดเรือเขาคาค เทวดาใช้เหล็ก จี้ไฟ แล้วจี้น้ำเต้า มีผู้คนพยายามเบียดเสียดออกมาอย่างยากลำบาก แม้สี่ศิวจะไม่เหมือนกันแต่กัน เป็นพี่น้องกัน ต่อมาเทวดาจะนำเต้าอีกรูหนึ่ง คราวนี้สัตว์ทั้งหลาย ช้าง ม้า วัว ควายก็ออกมายัง โลกนี้ (G₁)

A₇ G₁

ตำนานอีสาน

43. "ปฐมมูล" หนังสือก้อม วัดบ้านหนองล่อม อ.เมือง จ.มหาสารคาม

พระพุทธเจ้าเทศน์ให้พระอรหันต์ฟังว่าแต่ก่อน ไม่มีดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ มีแต่อากาศ (A₃) ลมพัดให้เกิดน้ำ เกิดปลาอานนท์หนูนแผ่นดิน แผ่นหินให้เกิด ปุถุถึง ไคยะสังกะสีรักษาแผ่นดิน อิตถิไคยะสังกะสีรักษาแผ่นดิน (B₃) ปู่-ย่าสร้างพีช สร้างสัตว์ (D₃) ทั้งสองมีลูก 5 คน (C₁) อิตถิสัง ไคยะสังกะสีตายไปเกิดเป็นพื้นดิน ปุถุถึงไคยะ สังกะสีตายไปเป็นนกกระแดแคะเต้าทั้งสองเกิดอีกหลายชาติ สุตท้ายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

A₃ B₃ D₃ C₁

44. "มูลปฐมพินนา" หนังสือก้อม วัดบ้านหนองล่อม อ.เมือง จ.มหาสารคาม

พระพุทธเจ้าอธิบายว่าเดิมทีจักรวาลมีแต่ความว่างเปล่า ไม่มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ (A₃) พระพุทธเจ้าบริกรรมจนเหนือ โคล ไหล เอาเหนือ โคลผสมน้ำและดิน บั้นเป็นปู่สังกะสาย่าสังกะสี (B₂) ทั้งคู่กินอาหารทิพย์ ไม่มีราคะ ต่อมากินข้าว เกิดคณา ร่วมประเวณีกัน มีลูก 8 คน (C₁) ทั้งสองเอาสัตว์ 8 ชนิดให้ลูกเล่น (D₂) สัตว์เหล่านี้เป็นพาหนะประจำทิศทั้ง 8 พระพุทธเจ้าแนะนำให้ปู่-ย่า ประกอบความดี พระพุทธเจ้าเอาเหนือ โคลผสมดินบั้นเขาพระสุเมรุ สัตตบริภัณฑ์

A₃ B₂ C₁ D₂

ตำนานไทดำ

45. "พงศาวดารเมืองแกลง" (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9)

แผ่นดินเป็นทุ่งว่างเปล่า (A₃) เทวดาชายหญิง 10 องค์จะจูดิไปเป็นต้นชาติมนุษย์จึงอธิษฐานจิตสร้างน้ำเต้าและเข้าไปอยู่ในน้ำเต้า น้ำเต้า ลอยไปตกบนเขาแล้วแตกออก คนชาติพันธุ์ต่างๆ ออกมาตามลำดับ ข่า ไทดำ สาวพุงขาว ฮ่อ แกว (G₁) ข่าไม่อาบน้ำ ร่ายกายจึงหมองคล้ำ ผู้

ไทยและลาวอาบนํ้าผิวจึงเป็นนวนโย ผู้ไทยไปตั้งเมืองแดง ข่าเกียจคร้านไปอยู่ตามภูเขา ขุนบรมมีบุตรชื่อขุนล่อ ตั้งเมืองหลวงพระบาง หลานเจ้าล่ออยู่เมืองลา (H₂)

A₃ G₁ H₂

46. "ความโทเมือง จากเมืองหม่วย" (J.R. Chamberlaine)

แต่เดิมฟ้าดินอยู่ใกล้กัน (A₁) ปู่เจ้าตัดเขากาดที่พันฟ้าดินออก ฟ้าดินจึงอยู่ไกลกันดังทุกวันนี้ ปู่แกนทำให้โลกแล้งและต่อมาทำให้ฝนตก นํ้าท่วมโลก (A₂) สัตว์และคนตายหมด แขนให้ปู่แกนเอา 8 หมากเต่าปุงมาขังเมืองลุม (โลก) ในหมากเต่าปุงมี 330 แบบตัวคน 330 แบบข้าว, 330 แบบตัวปลา (G₁) ท้าวเงินเอาหมากเต่าปุงมาเมืองล่อ ท้าวเงินมีลูก 7 คน คนโตคือ ท้าวล่อ ท้าวล่อมีลูก 7 คน ท้าวเจืองเป็นลูกคนที่ 7 เป็นปู่เชื้อของไทดำเวลานี้ (C₂H₁)

A₁ A₂ G₁ C₂ H₁

ตำนานไทขาว

47. "ย่ามย่าบาย-หมากเต่าปุง" อาจารย์เหลือ่ง ชาวไทเมืองเด็ค เล่าเมื่อ 14 ตุลาคม 2536
แต่ก่อนฟ้าดินอยู่ใกล้กัน ต่อมานํ้าท่วมโลก (A₂) แขนให้ย่ามย่าบายลงมายังเมืองลุม (โลก) ย่ามย่าบายเอาดินมาปั้นเป็นตัวคน (B₂) ต้นไม้และสัตว์ (D₂) แล้วเอาใส่หมากเต่าปุง แขน
ก็หมากเต่าปุง คนรุ่นแรกออกมาเป็นข่า ขมุ ต่อมาเป็นญวน ลาว ไทลื้อ (G₁)

A₂ B₂ D₂ G₁

ตำนานจ้วง

48. "ปู่โล่โล" (คนไทยอยู่ที่นี้ ที่อุษาคเนย์)
ไข่หินมหึมาหล่นจากฟ้า เกิดเป็นชายสามพี่น้อง ที่คนโตเป็นเทพแห่งสายฟ้า คนรองเป็นเจ้าของทะเล คนเล็กอยู่บนดินชื่อปู่โล่โล ปู่โล่โลปั้นดินเหนียวรูปควาย (D₂) สอนให้ชาวจ้วงปลูกข้าว ทำนา (F₂) สอนให้จับปลา เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ สร้างบ้านเรือนเมื่อปู่โล่โลมีลูกชื่อปู่เผก ต่อมานํ้าท่วมโลก (A₂) ปู่เผกจมนํ้าตายไปเกิดเป็นควายอยู่คู่ฟ้า

D₂ F₂ A₂

49. "รบฟ้าหาน้ำ" (คนไทยอยู่ที่นี้ ที่อุษาคเนย์)

เทพแห่งฟ้าไม่พอใจวิธีการเช่นไหว้ของชาวโลก จึงไม่ให้ฝนตก ชาวโลกจึงไปหาพ่อโตผู้มีรูปร่างใหญ่โต พ่อโตสั่งลูกชายลูกสาวว่าถ้าเทพแห่งฟ้ามาขอข้าวขอน้ำกินไม่ให้กิน แต่ท้ายสุดพี่น้องทั้งสองให้น้ำเทพแห่งฟ้า เทพจึงให้พี่น้องหนึ่งแก่พี่น้อง บอกให้ฝังไว้ ต่อมาน้ำเต้าแตกออกมา เทพบอกให้พี่น้องลงไปอยู่ในน้ำเต้า (G₃) ต่อจากนั้นปล่อยให้ทั่วโลกร่มเย็น (A₂) เมื่อน้ำลดแล้วก็มีแต่สองพี่น้องปลอดภัย ทั้งสองแต่งงานกันน้องคลอดก้อนเนื้อออกมา นางเอามีครรภ์แล้วหอบบดองไว้ ต่อมาก้อนเนื้อปลิวตกลงมา ชิ้นส่วนกลายเป็นคน เป็นดิน เป็นหิน

G₃ A₂

พุทธตำนาน

50. "อัครัญญสูตร" (พระไตรปิฎกภาษาไทย)

จักรวาลเป็นน้ำ มีคมน ว่างเปล้า (A₅ A₆ A₃) เกิดจวันดินลอยอยู่บนน้ำสัตว์โลกกินจวันดินเกิดความอยาก รัศมีกายหายไป (E₁) ต่อมาเกิดข้าวสาทิ (F₁) สัตว์ทั้งหลายบริโภคข้าวสาทิ เกิดเป็นเพศหญิงเพศชาย เก็บข้าวสาทิมาบริโภคเข้าเย็น ต่อมาเก็ยจรรัน เก็บข้าวสาทิมาเพื่อบริโภค 2 วัน 4 วัน ข้าวจึงไม่งอกอีก ต่อมาข้าวจึงมีเกลือบหุ้มเมล็ด มนุษย์ทั้งหลายแบ่งเขตเพื่อแบ่งข้าวสาทิ มนุษย์ผู้หนึ่งสงวนส่วนของตนไว้ จึงถูกตบตี จึงต้องมีมหาชนสมบัติ เป็นคนกลางทำหน้าที่ว่ากล่าวคนอื่น และได้ข้าวสาทิเป็นการตอบแทน

A₅ A₆ A₃ E₁ F₁

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.4 วิเคราะห์ความแตกต่างและความเหมือนคล้ายในแต่ละช่วงเหตุการณ์ ในตำนานสำนวนต่าง ๆ

ตามที่ได้นำเสนอตำนานสร้างโลกสำนวนต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมในเชิงโครงเรื่อง การดำเนินเรื่อง และลำดับเหตุการณ์ในเรื่องแล้วคงพอจะได้เห็นทั้งความเหมือนคล้าย และความแตกต่างกันทั้งในระดับโครงสร้างและเนื้อหารายละเอียดในแต่ละอนุภาค ตอนนี้จะหยิบเหตุการณ์ในแต่ละช่วง (Traits) มาพิจารณาว่าอนุภาค (motifs) ใดมีปรากฏมากน้อยในกลุ่มวัฒนธรรมใดบ้าง ความถี่และความซ้ำซ้อนของอนุภาคต่าง ๆ บอกลักษณะความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้อย่างไรบ้าง

A สภาพโลก

ในบรรดาด้านานสร้างโลกทั้ง 50 สำนวน มี 30 สำนวนที่เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงสภาพโลก ซึ่งมีทั้งไฟไหม้โลก (A_1) น้ำท่วมโลก (A_2) โลกว่างเปล่า (A_3) โลกเกิดเอง (A_4) โลกมีดমন (A_5) โลกมีแต่ลมกับน้ำหรือมีแต่ดิน (A_6) และโลกปกคลุมด้วยป่าทึบและเครือเขากาด (A_7) ส่วนอีก 20 สำนวน จะไม่กล่าวถึงสภาพโลก แต่จะข้ามไปเหตุการณ์ B คือ การสร้างโลก สร้างมนุษย์เลย

ถ้าจะจำแนกตามอนุภาค จะพบว่าสำนวนที่มีเรื่องไฟไหม้มีปรากฏในตำนานล้านนา ตำนานไทใหญ่ และตำนานไทลื้อ แต่ไม่มีปรากฏในฝ่ายตำนานไทเขิน ไทดำ ไทขาว ลาว อีสาน จ้วงและอาหม ส่วนเรื่องน้ำท่วมโลก มีปรากฏในตำนานสร้างโลกของคนไททุกกลุ่ม ยกเว้นก็แต่เพียงในตำนานทางอีสานเท่านั้น ส่วนการเริ่มต้นที่ว่าโลกว่างเปล่า ไม่มีอะไรเลยนั้นก็พบกระจายอยู่ในตำนานของชนชาติไทเกือบทุกกลุ่มเช่นกัน ถ้าจะดูโดยความถี่ จะพบการเริ่มต้นตำนานด้วยการกล่าวถึงไฟไหม้โลก ยกเว้นก็แต่เพียงในตำนานทางอีสานเท่านั้น ส่วนการเริ่มต้นที่ว่าโลกว่างเปล่า ไม่มีอะไรเลยนั้นก็พบกระจายอยู่ในตำนานของชนชาติไทเกือบทุกกลุ่มเช่นกัน ถ้าจะดู โดยความถี่ จะพบการเริ่มต้นตำนานด้วยการกล่าวถึงไฟไหม้โลก น้ำท่วมโลก หรือโลกว่างเปล่าบ่อยครั้งกว่าที่กล่าวถึงโลกเกิดเอง ซึ่งมีเพียง 1 สำนวนทางล้านนา โลกมีดซึ่งมีเพียง 2 สำนวน คือ สำนวนทางล้านนา 1 สำนวน และอัครคัมภีร์สุตตร และที่กล่าวว่าโลกมีแต่ลมกับน้ำหรือมีแต่ดินก็พบเพียง 2 สำนวนทางล้านนาและไทเขิน ส่วนที่บอกว่าโลกปกคลุมด้วยป่าทึบและเครือเขากาดก็พบแต่ในสำนวนทางลาวการเริ่มต้นตำนานสร้างโลกเหล่านี้บ่อยครั้งก็กล่าวควบคู่กันไปว่า "เริ่มที่

เดียวไฟไหม้โลกและน้ำท่วมโลก" หรือ "เดิมทีเดียวโลกว่างเปล่า ต่อมาไฟไหม้โลก" หรือ "เดิมทีเดียวโลกไม่มีอะไรเลย ต่อมาไฟไหม้และฝนตกหนัก..."

ข้อสังเกตเบื้องต้นในขณะนี้ คือ อนุภาคน้ำท่วมโลกมีปรากฏในเกือบทุกกลุ่มวัฒนธรรมของชนชาติไท ซึ่งนับเป็นความนิยมอย่างแพร่หลายอย่างไรก็ตามเรื่องน้ำท่วมโลกมิได้มีปรากฏเฉพาะในตำนานสร้างโลกของคนไท งานวิจัยของ Dang Nghiem Van 1 นักคติชนวิทยาชาวเวียดนามรวบรวมตำนานเรื่องน้ำท่วมโลก (Flood Myth) ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศเวียดนามและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ถึง 307 ตำนวน แสดงถึงความแพร่หลายของเรื่องน้ำท่วมโลกในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนอนุภาคไฟไหม้โลก ผู้วิจัยสันนิษฐานในขั้นนี้ว่าอาจจะได้แนวคิดเรื่องไฟบรรลัยกัลป์ซึ่งเป็นคติทางพุทธศาสนา และน่าสังเกตว่าตำนานที่มีเรื่องไฟไหม้โลก มักจะคู่ด้วยเรื่องพรหมลงมากินจวันดิน (E₁) ซึ่งเป็นเรื่องทางพุทธศาสนาเช่นกัน

B การสร้างโลก - การสร้างมนุษย์คู่แรก

เหตุการณ์เกี่ยวกับการสร้างโลก และการสร้างมนุษย์คู่แรก (B) นับเป็นเหตุการณ์หลักของตำนานสร้างโลกประเภทที่มีผู้สร้าง (Creator Myth-Type) ซึ่งพบสำนวนที่มีอนุภาค B อยู่ถึง 29 ตำนวน น่าสังเกตว่าในตำนานประเภทนี้มักพูดถึงการสร้างโลกไปพร้อม ๆ กับการสร้างมนุษย์คู่แรก และดูจะให้ความสำคัญมากกับมนุษย์คู่แรกในฐานะที่เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์โลกในเวลาต่อมา สำนวนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้รายละเอียดกับการสร้างโลกมากนัก เพียงแต่อาจจะบอกว่า "ปู่สังกะสาฆ่าสังกะสีป็นคนคู่แรกที่สร้างโลก" แล้วก็ดำเนินเรื่องต่อไปถึงการสร้างมนุษย์คู่แรก การสืบทอดลูกหลาน และ/หรือการสร้างสัตว์โลกประเภทอื่น ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นแก่นเรื่องของตำนานสร้างโลกประเภทนี้ ซึ่งถ้าเป็นตำนานประเภทที่เป็นเรื่องของเทวดาลงมากินจวันดิน (E) แล้วกลายเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ ก็จะไม่กล่าวถึงการสร้างโลกเลย หรือเป็นการกล่าวถึงโลกและกำเนิดมนุษย์โดยไม่มีผู้สร้าง (non creator myth-type)

ความแตกต่างในรายละเอียดของ trait B อาจจำแนกได้เป็น 3 อนุภาคใหญ่ ๆ คือ B₁ เป็นอนุภาคที่กล่าวถึงผู้สร้างโลกที่เป็นคู่ชายหญิง (male-female creators) เป็นเรื่องของปู่แถนย่าแถน หรือปู่สังกะสา ฆ่าสังกะสีสร้างโลก สร้างมนุษย์คู่แรก หรือเป็นมนุษย์คู่แรกของโลก อันว่าชื่อปู่สังกะสาฆ่าสังกะสีนี้เรียกผิดเพี้ยนกันไปแต่ละสำนวน แต่ละกลุ่มวัฒนธรรม เช่น ปู่สังกะสา ฆ่าสังกะสี ปู่สังกะสาฆ่าสังกะสี ปู่สังสะฆ่าสังใส ปู่สังกะสี ฆ่าสังกะใส ปู่สองศรีฆ่าสองใส ปู่สังสี ฆ่าสังใส ปู่สังสีฆ่าสังใส ปู่สร้างสี ฆ่าสร้างใส ปู่สังกะสี ฆ่าสังกะสา ปู่อาจสักฆ่าอาจสัก หรือทำ

ให้ฟังดูเป็นบาลีสันสกฤต เช่น ในปฐมมุขมูถิ เรียก อิตถะ ไคยะสังกะสี ปุณฺฐะ ไคยะสังกะสาหรือ อิตถัง ไคยะสังกะสี ปุ้สัง ไคยะสังกะสี ทั้งหมดนี้คือชื่อเดียวกัน เรียกผิดแผกกันไปแต่ละสำนวน อาจเป็นเพราะสืบทอดด้วยการบอกเล่ามาหลายชั่วคนจึงแตกต่างกันในความทรงจำของผู้เล่าและผู้ฟังในแต่ละยุคสมัยได้ หรือเป็นเพราะแต่ละวัฒนธรรมใช้คำ สำเนียงและภาษาถิ่นที่ต่างกันจึงเรียกต่าง ๆ กันไป

สำนวนที่มีอนุภาค B₁ มีอยู่ถึง 19 สำนวน ใน 19 สำนวนนี้ก็ยังมีความแตกต่างแยกย่อยออกไปอีก บางสำนวนก็บอกเพียงว่า ปุ้สังกะสา-ย่าสังกะสีสร้างโลก (ต่อไปนี้จะขอเรียกสั้น ๆ ว่าปุ้-ย่า) บางเรื่องอาจจะไม่พูดถึงการสร้างโลก แต่บอกเลยว่า ปุ้-ย่าสร้างมนุษย์ หรือบางสำนวนบอกว่าปุ้ แถนย่าแถนสร้างปุ้-ย่าให้เป็นมนุษย์คู่แรก หรือส่งปุ้-ย่าลงมาเกิดเป็นมนุษย์คู่แรก รวมความว่าเป็นเรื่องของความเชื่อที่ว่า ปุ้-ย่าเป็นมนุษย์คู่แรก และมีความสัมพันธ์กัน "ฟ้า" ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของปุ้ แถนย่าแถนหรือเทวดาผู้เป็นผู้สร้าง หรือมีละนั้นก็ให้คนฟังเข้าใจว่าปุ้-ย่าเป็นแถน หรือเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่สร้างมนุษย์ สร้างสัตว์ให้กำเนิดสรรพสิ่ง

อนุภาค B₂ ก็เป็นเรื่องของปุ้-ย่าที่ เป็นผู้สร้างโลก เป็นมนุษย์คู่แรก แต่มีลักษณะเฉพาะคือ มีการระบุว่าปุ้-ย่าเอาดินมาปั้นเป็นมนุษย์ ในขณะที่ B₁ จะบอกลอย ๆ ว่าปุ้-ย่าสร้างโลก หรือสร้างมนุษย์คู่แรก แต่ในอนุภาค B₂ จะระบุว่ามนุษย์เกิดจากการปั้นจากดิน ซึ่งในทางคติชนวิทยาจะนับเป็นอนุภาคที่ไม่เหมือนกัน อนุภาค B₂ นี้มักจะสัมพันธ์กับอนุภาค D₁ และ D₁ ซึ่งเป็นการเอาดินมาปั้นเป็นสัตว์ พบในตำนานทางพะเยา 1 สำนวน ตำนานไทลื้อ 2 สำนวน ตำนานไทเขิน 2 สำนวน ตำนานไทขาว 1 สำนวนและตำนานทางอีสาน 1 สำนวน ตำนานพะเยาและตำนานไทลื้อบอกว่าปุ้สังกะสีขี่ไคลออกจากตัวและอธิษฐานขอให้เป็นแผ่นดิน แล้วเอาดินมาปั้นเป็นมนุษย์เป็นสัตว์ ทางอีสานซึ่งเป็นสำนวนลายลักษณ์ และได้อิทธิพลพุทธศาสนาผสมผสานเข้าไปบอกว่า พระพุทธเจ้าเอาเหงื่อ ไคลของพระองค์ผสมกับน้ำและดินมาปั้นเป็นปุ้-ย่า (มูลปฐมป็นนา) ส่วนตำนานไทขาวบอกว่า ย่ามย่าบายเอาดินมาปั้นเป็นคน (น่าสนใจว่าสำนวนไทขาวเป็นสำนวนเดียวที่บอกว่าผู้หญิง(เท่านั้น) ที่เป็นผู้สร้าง) อย่างไรก็ตามรวมความว่า สำนวนที่มี B₂ เชื่อว่ามนุษย์หรือมนุษย์คู่แรกเกิดจากดินที่ถูกปั้นแล้วสกให้เป็นมนุษย์

ส่วนอนุภาค B₃ ก็ยังคงเป็นเรื่องปุ้-ย่าในฐานะมนุษย์คู่แรกแต่ก็จะเล่าย้อนไปว่าย่าเกิดจากดิน ปุ้เกิดจากไฟ คือ เกิดเองจากธรรมชาติ เช่น "อิตถีนางหนึ่งเกิดจากดิน ปุริสะนายหนึ่งเกิดจากไฟ" (ปฐมมุขมูถิ) หรือ "ปุ้ดถัง ไคยะสังกะสารักษาแผ่นดิน อิตถิ ไคยะสังกะสีรักษาแผ่นดิน"

(ปฐมมุต) หรือ "อิตถินางหนึ่งเกิดจากธาตุ 4 ต่อมาปุ่สังโคยะสังกะสีเกิดจากธาตุ 4" (มุลสังขยา) แล้วหลังจากนั้นเมื่อปุ่-ย่าได้กันแล้ว จึงให้กำเนิดมนุษย์และเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์สืบมา

จะเป็นไปได้หรือไม่ที่จะสันนิษฐานว่า ส่วนนมือภูมิภาค B_3 เป็นส่วนที่เป็นการประนีประนอม หรือผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมเรื่องปุ่-ย่า กับความคิดเรื่อง "จวันดิน" ทางพุทธศาสนา เพราะส่วนดังกล่าวนี้ก็ไม่ใช่เรื่องเทวดาลงมากินจวันดิน (E) ยังคงตัวละคร "ปุ่-ย่า" ในความเชื่อดั้งเดิมไว้ แต่เล่าเป็นว่าเกิดจากดิน ทำให้ส่วนที่มีภูมิภาค B_3 มีลักษณะก้ำกึ่งระหว่างส่วนประเภทที่มีผู้สร้างโลก กับส่วนประเภทที่ไม่มีผู้สร้างโลก แม้ว่า B_3 จะเป็นเรื่องปุ่-ย่าเกิดเอง แต่ก็อยู่ในฐานะผู้สร้างมนุษย์และสรรพสัตว์ต่อมา เพราะเรื่องต่อไปมักเล่าว่า นางปิ่นสัตว์สิบสองราศี" (ปฐมมุลมุต) "นางเอาดินมาปั้นเป็นรูปสัตว์อย่างละ 2 ตัวชายหญิง" (มุลสังขยา) และ "ปุ่-ย่าสร้างพืชสร้างสัตว์" (ปฐมมุต) ซึ่งเห็นได้ว่ายังคงความคิดเรื่องปุ่-ย่าซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์คู่แรกและสัตว์ จึงอนุโลมจัดอยู่ในเรื่องแบบ B ในฐานะทำเป็นผู้สร้าง"มนุษย์สรรพสัตว์"

C การสืบลูกสืบหลานของมนุษย์

เมื่อกล่าวถึงสภาพโลก การสร้างโลกและมนุษย์คู่แรกแล้ว คำนานการสร้างโลกของคนไทย มักจะดำเนินเรื่องต่อไปว่ามนุษย์คู่แรกให้กำเนิดลูก ส่วนหนึ่งจะระบุจำนวนลูก (C_1) ซึ่งมีตั้งแต่ 2, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 14 คน นำสังเกตว่าส่วนที่ระบุว่ามีลูก 12 คน ซึ่งพบทางด้านนาและไทลื้อมักจะต่อด้วยอนุภาค D_1 ที่บอกว่าปุ่-ย่าปั้นสัตว์ 12 ราศีไว้ให้ลูกแต่ละคนเล่น ส่วนอีกส่วนหนึ่งจะไม่ระบุจำนวนลูก เพียงแต่จะบอกว่าปุ่-ย่าก็สืบลูกหลายกันต่อ ๆ มาจนทุกวันนี้ หรือปุ่-ย่าก็สืบลูกหลานมาจนเต็มโลก (C_2)

D การสร้างสัตว์

ในบรรดาคำนานการสร้างโลกที่รวบรวมมาได้ ส่วนหนึ่งจะพูดเพียงการเกิดโลก การเกิดมนุษย์และการสืบทอดลูกหลานมนุษย์ และเรื่องก็อาจจะจบเพียงเท่านั้น แต่มีอยู่ 18 ส่วนที่กล่าวถึงการสร้างสัตว์ (D) ด้วย

ในบรรดากลุ่มที่มีเรื่องการสร้างสัตว์ อนุภาค D_1 จะเป็นอนุภาคที่เป็นลักษณะเด่นที่ไม่ค่อยพบในตำนานสร้างโลกในวัฒนธรรมอื่น จะเป็นลักษณะเฉพาะของคนไทย อนุภาค D_1 มักจะเป็น

ไปในการทำงาน เมื่อปู่สังกะสาฆ่าสังกะสีสร้างมนุษย์คู่แรกหรือปั้นดินเป็นมนุษย์ชายหญิงแล้วก็เอาดินมาปั้นเป็นตัวสัตว์ให้ลูกเล่นอนุภาค D_1 จะพบทางแถบด้านนาและไทลื้อเท่านั้น ในปฐมมูลคติจะบอกว่าปู่-ย่ามีลูก 12 คน จึงปั้นสัตว์ 12 ตัวให้ลูกเล่น ส่วนน ไทลื้อให้รายละเอียดว่าปั้นหนู (ขาด) เป็นของเล่นให้ลูกคนโต ปั้นวัว (ฉลุ) ให้ลูกคนที่สอง ปั้นเสื่อ (ขาด) ให้ลูกคนที่สาม ไปจนครบ 12 ราศี ในแง่นี้ตำนานสร้างโลกจึงเป็นตำนานอธิบายเรื่องตำนานนักษัตรไปด้วย

ส่วนอนุภาค D_2 คล้าย ๆ กับ D_1 แต่ต่างกันที่ว่าเป็นการกล่าวกว้าง ๆ ว่าปู่-ย่าเอาดินมาปั้นเป็นรูปสัตว์ โดยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายจะสร้างสัตว์ให้ลูกเล่น และไม่ได้สร้างสัตว์ 12 ราศีแต่โดยรวมก็คือสร้างสัตว์จากการปั้นดินแล้วเสกให้มีชีวิต D_2 จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างโลก สร้างมนุษย์และสร้างสัตว์ เช่น ทางด้านนาบางส่วนจะเล่าว่า "ปู่-ย่าปั้นสัตว์ต่าง ๆ ขึ้น" ไทลื้อบอกว่า "ปู่-ย่าใช้ดินเหนียวปั้นรูปสัตว์สี่เท้า สัตว์ปีก แมลง และให้เสียงที่ไม่เหมือนกันแก่สัตว์ทั้งหลายแล้วปล่อยลงทะเลบ้าง ปล่อยเข้าป่าบ้าง" ไทขาวบอกว่า "ย่าบมย่าบายเอาดินมาปั้นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นต้นไม้ แล้วเอาใส่หมากเต่าปุง" จึงบอกว่า "ปู่โล่โธปั้นดินเหนียวรูปควาย และสอนให้ทำงาน" ส่วนอนุภาค D_3 จะกล่าวลอย ๆ ว่า "ปู่-ย่าสร้างสรรพสัตว์ขึ้นมา" โดยไม่ได้ระบุว่าปั้นจากดินหรือจากอะไร นับเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างมนุษย์และสร้างสัตว์เช่นบอกว่า "สร้างสัตว์ 4 โกลุขนิค" หรือ "ปู่-ย่าสร้างพืชและสร้างสรรพสัตว์"

E การกินจวนดิน

เรื่องพรหมหรือเทวดาลงมากินจวนดิน แล้วหะกกลับสวรรค์ไม่ได้ต้องอยู่เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์สืบลูกหลานต่อมานั้น (E₁) เป็นอนุภาคที่พบในตำนานประเภทที่ไม่มีผู้สร้าง พบในตำนานสร้างโลกของทางด้านนาและไทใหญ่ตำนานประเภท E นี้จะเล่าว่า "แรกทีเดียวโลกไม่มีอะไรเลย ต่อมาไฟไหม้โลกและฝนตกหนัก กลิ่นดินหอม ไปถึงชั้นฟ้า ชาวฟ้าลงมากินดิน ไม่สามารถหะกกลับสวรรค์ได้ จึงออกลูกออกหลานมาจนทุกวันนี้" ซึ่งจะเล่าคล้าย ๆ กันทั้งทางด้านนา และทางไทใหญ่ แต่ทางด้านนาบางส่วน เช่น เรื่อง "ตำนาน ไฟล้างกัลป์" จะมีเนื้อหาผสมผสานเรื่องแบบ "ปู่-ย่าสร้างโลก" กับเรื่องแบบ "เทวดากินจวนดิน" โดยเล่าว่า "พรหมชื่อนายสังสีและนางสังสีลงมากินดินกลับไปสวรรค์ไม่ได้ เลยเป็นหัวเป็นเมียกัน มีลูก 12 คน ต่อมาพรหมเอาดินมาปั้นเป็นรูปสัตว์ 12 ราศีให้ลูกเล่น"

ตำนานที่เป็นเรื่องเทวดาลงมากินจวนดินคงเป็นเรื่องที่ได้อิทธิพลจากพุทธศาสนาเพราะเรื่องจวนดินหอมมีปรากฏใน ไตรภูมิพระร่วง และ "อัครัญญสูตร" ใน "อัครัญญสูตร" ไม่ได้พูดถึง

เทวดาลงมากินจ้วนดิน แต่พุดถึงการเกิดจ้วนดินลอยบนน้ำ แล้วมีสัตว์โลกผู้หนึ่งกินจ้วนดินรัศมี ภายจึงหายไป จากจ้วนดินเกิดสะเก็ดดิน จากสะเก็ดดิน เกิดเครื่องดิน จากเครื่องดินเกิดข้าวสาลี เมื่อ สัตว์โลกไปกินข้าวสาลีจึงเกิดเป็นเพศชาย-เพศหญิง ในแง่มีมนุษย์ชายหญิงจึงเกิดจากการกิน ข้าวในไตรภูมิพระร่วงบอกว่า "เมื่อกาลได้กินข้าว อันว่ากำหนดแก่ราศคติโลกยคติธรรมแก่ฝูง หญิงชาย"

F กำเนิดข้าว-การทำงาน

เรื่องของกำเนิดข้าวและการทำงานอาจแยกย่อยเป็นอนุภาค F_1 ที่จะเล่าว่าต้นข้าวเกิดเอง เอาไป ปรุงกินได้ทันที หรือกล่าวถึงต้นข้าวที่เกิดจากดินและอนุภาค F_2 ที่เป็นเรื่องของปู่-ย่าสอนให้ทำนา หรือให้ควายมาใช้ไถนา

แม้เรื่องของกำเนิดข้าวและการทำงานจะพบเพียง 8 ส่วนในบรรดาด้านานสร้างโลกทั้งหมด แต่ก็กระจายไปในตำนานของชนชาติไทยกลุ่มต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ทางไทใหญ่มีทั้งเรื่องต้นข้าวที่ เกิดเอง เทวดาเอาไปปรุงกินได้ทันทีและเรื่องของขุนอุขุนไลที่สอนให้คนไททำนาในฤดูฝนและใน ที่ลุ่ม ทางไทลื้อก็มีตำนานที่บอกว่าปู่-ย่าสอนให้ทำนา ทางไทจีนบอกว่าที่แรกมีต้นข้าวที่ทำไม่มี เปลือกกินได้เลย ต่อมาข้าวมีเปลือก ต้องเอาไปตำก่อนจึงจะกินได้ ทางไทยวนล้านนามีตำนานหนึ่ง ที่บอกว่าปู่-ย่าเป็นผู้ดูแลรักษาไร่นา ดังนั้นข้าวที่เกี่ยวข้องแล้วต้องนำไปบูชาปู่-ย่า ทางลาวและจ้วงก็ บอกว่าแดนหรือปู่ไล่โลสอนให้ปลูกข้าว ทำนา ส่วนในอักษัตถุญสูตร จะพุดถึงการกินข้าว แรก ๆ ก็ กินได้เลย ต่อมาคนจีเกียง เก็บข้าวไปกินที่ละหลาย ๆ วัน ต่อมาข้าวจึงมีเปลือก ซึ่งคิดว่าอนุภาค F_1 ที่พบในตำนานไทใหญ่ "ไทจีน" คงได้อิทธิพลความคิดมาทางพุทธศาสนา ส่วนอนุภาค F_2 ที่เป็นเรื่องปู่-ย่าสอนให้ทำนา เป็นสายความคิดดั้งเดิมของคนไท

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องต้นข้าวเกิดเอง หรือเรื่องปู่-ย่าสอนให้ทำนา แต่การที่มีเรื่อง กำเนิดข้าวและการทำงานปรากฏในตำนานการสร้างโลกของชนชาติไทย สะท้อนให้เห็นความสำคัญ ของข้าวในชีวิตวัฒนธรรมของชนชาติไทยจึงปรากฏเป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาของตำนานสร้าง โลกด้วย

G น้ำเต้า-กำเนิดชาติพันธุ์ต่าง ๆ

น้ำเต้าเป็นสิ่งที่มียูแปร์หลายในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในตำนานน้ำท่วมโลก (Flood Myth) ของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเวียดนาม ซึ่งมีทั้งข่า ขมุ ม้ง เย้า มักเล่าว่ามนุษย์หนีน้ำท่วมโลกเข้าไปอยู่ในน้ำเต้าพิเศษ แต่เรื่องของน้ำเต้าในตำนานสร้างโลกของคนไทย มักเป็นเรื่องของน้ำเต้าที่บรรจุคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ เอาไว้ (G₁) เช่นที่พบในตำนานสร้างโลกของลาว ไทดำ และไทขาว หรือเป็นเรื่องของน้ำเต้าที่บรรจุพันธุ์พืชต่าง ๆ เอาไว้ (G₂) เช่นที่พบในตำนานสร้างโลกของไทยลื้อ

เรื่องของน้ำเต้าในพงศาวดารล้านช้าง และตำนานล้านวนอื่น ๆ ทางลาวจะต่อเนื่องกับอนุภาค F2 ที่ว่าเมื่อแถนส่งควายลงมาเพื่อช่วยคนทำนาต่อมาควายตายเกิดมีน้ำเต้าปุงที่ซากควาย ปูลางเซิงเอาเหล็กมาจึ้นน้ำเต้าปุงคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ไหลออกมา 3 วัน 3 คืน ผู้คนที่ออกมารุ่นแรกเป็นพวกลาวเทิง ผิวคกล้า ผู้คนที่ออกมารุ่นหลังผิวขาวกว่าเป็นพวกลาว ไทดำ ไทขาว ไทยลื้อ เรื่องของน้ำเต้า จึงมีความสัมพันธ์กับกำเนิดของคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ด้วย

เรื่องของน้ำเต้าทางไทขาวบอกว่าย้ายม่ายบายเอาดินมาปั้นเป็นคน สัตว์ ต้นไม้แล้วเอาใส่ในน้ำเต้าปุง พอจึ้นน้ำเต้าปุงก็มีคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ไหลออกมาเป็นรุ่น ๆ คือ ข่า ขมุ ฉวน ลาว ไทยลื้อ ล้านวน ไทดำเล่าว่า แถนให้ปู่แถนเอาหมากเต้าปุง 8 ลูก ซึ่งบรรจุ 330 แบบตัวคน 300 แบบตัวปลาลงมายังโลก พงศาวดารเมืองแถนของไทยดำบอกว่า เทวดาสร้างน้ำเต้าและเข้าไปอยู่ในน้ำเต้าน้ำเต้าลอยไปตกบนเขาแล้วแตกออก เกิดเป็นข่า ไทดำ ลาวพุงขาว ฮ้อ แกว

ตำนานสร้างโลกของคนไทยทางซีกลาวและเวียดนาม และตำนานน้ำท่วมโลกหลายร้อย ล้านวนที่นักวิชาการเวียดนามรวบรวมมีลักษณะร่วมกันอันหนึ่ง คือ เป็นเรื่องของตำนานกำเนิดชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในดินแดนแถบนี้ด้วย ซึ่งมักอธิบายรูปพรรณลักษณะว่า ที่ออกมารุ่นแรก โคนเหล็ก ร้อนจี้ จึงออกมาผิวคกล้า เช่น ข่า ขมุ ส่วนรุ่นที่สองขาวกว่าคือฉวน ลาว ไท จะเห็นได้ว่าตำนานได้แยกแยะกลุ่มคนออกเป็น 2 พวก คือ พวก "ผิวคกล้า" กับพวก "ผิวขาว" และยังแฝงทัศนคติที่มีต่อคนทั้งสองพวกพงศาวดารเมืองแถน บอกว่า "ข้ากสิทหวานไม่อาบน้ำ ผิวจึงหมองคล้ำจนทุกวันนี้ ผู้ไทยและลาวลงอาบน้ำ จึงเป็นนวลใยกว่าพวกข่าแจะ" แต่ทัศนคติออกจะเหยียดหยามว่าเป็นพวกเกียดจร่าน ตัดไม้ทำไร่ข้าว และเป็นป่าของลาวและไท ดังนั้นตำนานเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าแม้คนแถบนี้จะอธิบายว่าคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นพี่น้องกันเพราะเกิดมาจากน้ำเต้าด้วยกัน แต่ก็ยังแบ่งแยกสีผิว ซึ่งอันที่จริงการแยกพวกตามสีผิวนั้นมิใช่แค่ต่างกันที่สีผิว แต่เพราะคนต่างสีผิวกันที่

ว่านั่นมีวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ต่างกันด้วย ดังที่บอกว่า "ข้าไปโดยไฟ ไทไปโดยน้ำ" คือพวกหนึ่งเป็นพวกอยู่บนคอยบนเขา เค้าป่าทำไร่อีกพวกหนึ่งเป็นพวกอยู่ในที่ลุ่ม ทำนาในที่ลุ่มใกล้หนองน้ำลำธาร ในแง่นี้ตำนานจึงเป็นสิ่งบอกความแตกต่างของวิถีชีวิต โลกทัศน์ของคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เป็นเจ้าของตำนานนั้น ๆ ด้วย

H การตั้งบ้านเมือง-การครองเมือง

ตำนานสร้างโลกส่วนหนึ่งก็ไม่กล่าวถึงการตั้งบ้านเมือง หรือการแยกย้ายกันไปครองเมืองอาจจะนับตั้งแต่ "ปู่-ย่าบรรพบุรุษของมนุษย์ที่สืบลูกหลานกันต่อ ๆ มาจนทุกวันนี้" (G) แต่ตำนานสร้างโลกอีกส่วนหนึ่งจะลงจบโดยบอกว่า "มนุษย์สืบลูกหลานต่อมา และขับขยย้ายถิ่นออกไปตั้งชุมชนออกไป" หรือ "กระจายไปตั้งบ้านตั้งเมืองออกไป" (H_1) แต่ถ้าสำนวนใดมีอนุภาค G₁ ซึ่งเป็นเรื่องของคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ออกมาจากน้ำเต้า ก็มักจะเล่าต่อไปโดยระบุว่าลูกหลานแยกย้ายไปตั้งบ้านเมืองในดินแดนต่าง ๆ (H_2) เช่น พงศาวดารเมืองแกลงระบุว่า "ขุนลอไปตั้งเมืองพระบางหลายเจ้าลอออยู่เมืองลา" หรือ พงศาวดารล้านช้าง บอกว่าขุนบุญมมีลูก 7 คน ส่งลูกไปสร้างบ้านแปลงเมืองในดินแดนต่าง ๆ คือ ขุนลอสร้างเมืองหลวงพระบาง ขุนยี่ผาลานไปสร้างเมืองหนองแสม (สิบสองปันนา) ขุนสามจูสงสร้างเมืองแคว ขุนโสผงสร้างเมืองขวน โยนก (เชียงใหม่) ขุนจ้าวอินสร้างเมืองโยชยา ขุนลกกลมสร้างเมืองเชียงคม ขุนเจ็ดเจิงสร้างเมืองพวน ส่วน H_3 ซึ่งพบในสำนวนไทอาหม-ไทใหญ่ เป็นเรื่องของเทพบนสวรรค์ที่ส่งลูกหลานมาเป็นผู้ปกครองโลก และแยกย้ายไปครองเมืองต่าง ๆ

ในสำนวนที่ระบุบ้านเมืองที่ลูกหลานไปครอง จึงนับเป็นความพยายามในการลากหรือเชื่อมโยงเหตุการณ์ให้มาถึงสมัยประวัติศาสตร์ที่จะอธิบายประวัติท้องถิ่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นความพยายามในการเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้สัมพันธ์กลับ ไปถึงสมัยสร้างโลก หรือสัมพันธ์กับแกนผู้มีอำนาจสูงสุดในเมืองฟ้าและเป็นผู้สร้างมนุษย์ด้วย และสำนวนที่บอกว่าสวรรค์ส่งผู้ปกครองลงมาปกครองเมืองมนุษย์ก็เป็นการบอกว่าผู้ปกครอง หรือชนชั้นผู้ปกครองเป็น "ลูกฟ้า" หรือมีเชื้อสายสูงส่งมาจากสวรรค์

3.5 รูปแบบเรื่อง (tale-type) และโครงสร้าง (syntax) ของตำนานสร้างโลก ของคนไท

หลังจากที่ได้แจกแจงความแตกต่างในแต่ละเหตุการณ์ของเรื่องในตำนานแต่ละสำนวนแล้ว คราวนี้ลองมาดูภาพรวมของแบบเรื่องและ โครงสร้างของตำนานเพื่อสรุปความเหมือนคล้ายและความแตกต่างของตำนานในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรม

กล่าวโดยกว้าง ๆ แนวเรื่องของตำนานสร้างโลกของคนไทมี 3 แบบเรื่องใหญ่ ๆ คือ

1. แบบเรื่องปู่สังกะสา-ย่าสังกะสี ซึ่งมีเรื่อง B เป็นหลัก แบบเรื่องประเภทนี้เป็นประเภทที่เชื่อว่ามิผู้สร้างที่เป็นคู่ชาย-หญิง (male and female creator type) อาจเป็นเรื่องของปู่สังกะสา-ย่าสังกะสีสร้างโลก ปู่แถนย่าแถนสร้างปู่สังกะสา-ย่าสังกะสีเป็นมนุษย์คู่แรกของโลกหรือพระอินทร์พระพรหมส่งปู่สังกะสา-ย่าสังกะสีลงมาเกิดเป็นมนุษย์คู่แรก หรือเป็นเรื่องปู่สังกะสา-ย่าสังกะสีเอาดินมาปั้นเป็นมนุษย์

2. แบบเรื่องมนุษย์ออกมาจากน้ำเต้า (gourd type) ซึ่งมีเรื่อง G เป็นหลัก ไม่นับเรื่องการสร้างโลก แต่มักเป็นเรื่องของหลังจากน้ำท่วมโลกแล้ว แถนเอาหมากเต้าปุงลงมายังโลกและในหมากเต้าปุงมีมนุษย์อยู่ หรือเป็นเรื่องของแถนเอาเหล็กจี่น้ำเต้าปุงและผู้คนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ออกมาจากน้ำเต้า

3. แบบเรื่องเทวดาลงมากินจวนดิน ซึ่งมีเรื่อง E เป็นหลัก โครงเรื่องประเภทนี้ไม่กล่าวถึงการสร้างโลก หรือเรียกว่าไม่มีผู้สร้าง (non-creator type) เน้นกำเนิคมนุษย์ว่าเป็นลูกหลานของเทวดาหรือพรหมที่ลงมากินจวนดินดินหอมแล้วกลับสวรรค์ไม่ได้

น่าสังเกตว่ามีตำนานสร้างโลก 2-3 สำนวนที่มีทั้งเรื่อง B และ G อยู่ในเรื่องเดียวกันแต่ก็นับเป็นส่วนน้อย ทางไทลื้อมีสำนวนหนึ่งที่เล่าว่าแถนให้ปู่-ย่านำน้ำเต้าวิเศษมายังพื้นโลก แต่ในน้ำเต้าสำนวนไทลื้อมีแต่เมล็ดพืชพันธุ์เท่านั้น (G_2) ส่วนมนุษย์และสัตว์เกิดจากปู่-ย่าเอา ดินเหนียวมาปั้น (D_2) ส่วนทางไทเงินมีสำนวนหนึ่งที่เล่าว่าปู่-ย่าลงมาสร้างโลก (B,) แล้วเอาผลไม้มาทูปให้แตก ในนั้นมีพันธุ์พืชต่าง ๆ (G_2) จะเห็นได้ว่าสำนวนที่ B และ G อยู่ด้วยกันจะเป็น G_2 คือน้ำเต้าหรือผลไม้ที่ให้กำเนิดพืชพันธุ์ แต่ถ้าเป็นสำนวนที่จัดไว้ข้างต้นว่ามีเรื่อง G เป็นหลักจะเป็นเรื่องของน้ำเต้าที่ให้กำเนิดมนุษย์ (G_1)

อนึ่ง ตำนานของชนชาติไทส่วนใหญ่จะสามารถจัดลงแบบเรื่องใดแบบหนึ่งได้ใน 3 แบบที่กล่าวข้างต้นได้ ยกเว้นตำนานของไทอาหม ไทใหญ่ทางยูนนาน และตำนานของจ้วงในกวางสี

ตำนานของไทอาหมและไทใหญ่ทางยูเนียนเป็นเรื่องของพระเจ้าสร้างโลกแล้วส่งขุนหลวงขุน
ลายลงมาปกครองโลก อีกเรื่องหนึ่งกล่าวถึงหลังน้ำท่วมใหญ่ มีผลฟักทอง(น้ำเต้า?) เกิดขึ้นเมื่อ
ฟักทองแตกออกมีมนุษย์ออกมา ส่วนของจ้วงก็มี 2 เรื่อง คือ เรื่องแรก เป็นเรื่องของเทพลงมาสอน
ให้มนุษย์ปลูกข้าวทำนา อีกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องของพี่น้องชายหญิงเข้าไปหลบภัยน้ำท่วมในน้ำเต้า
ถ้าจะอนุโลมจัดเรื่องดังกล่าวนี้เป็นประเภท B คือ มีผู้สร้างโลก และประเภท G คือน้ำเต้ากับ
กำเนิดมนุษย์ก็พอได้ แต่ถ้าจะดูโครงเรื่องโดยนับลำดับเหตุการณ์ของเรื่อง ก็ไม่ค่อยลงตัวที่
เดิยวนัก เรียกได้ว่าตำนานของชนชาติไทที่อยู่ทางตะวันตกสุด คือ ไทอาหมและไทใหญ่ และ
ที่อยู่ทางตะวันออกสุดคือ จ้วงมีลักษณะเรื่องที่ไม่เหมือนกับตำนานของชนชาติไทกลุ่มอื่น ๆ
ที่อยู่ระหว่างกลางเท่าใดนัก แต่ก็น่าสนใจตรงที่มีแนวคิดเรื่องผู้สร้างโลกและเรื่องมนุษย์กับ
น้ำเต้าเช่นเดียวกับที่พบในตำนานของชนชาติไทกลุ่มอื่น ๆ

หากจะย้อนกลับไปดูโครงเรื่องของตำนานทั้ง 50 จำนวนว่าแต่ละจำนวนประกอบกันขึ้น
ด้วยการผสมผสานของเรื่องใดบ้างอนุภาคใดบ้าง โดยดูจากแบบเรื่อง B G E เป็นหลักก็จะได้โครง
เรื่องแบบต่าง ๆ ดังนี้

แบบเรื่อง B อาจมีโครงเรื่องที่ประกอบขึ้นด้วยเหตุการณ์ (traits) ต่าง ๆ ได้ดังนี้

A B C D

A B C H

A B D F

A B D G

บางจำนวนก็มีไม่ครบทุกเหตุการณ์ เช่นมีเพียง

B C

A B D

B C D

แบบเรื่อง G ในจำนวนที่สมบูรณ์ที่สุดจะมีโครงเรื่องดังนี้

A G C F H

แต่บางจำนวนอาจมีเพียง

G

A G

A G H

แบบเรื่อง E ในสำนวนที่สมบูรณ์ที่สุด จะมีโครงเรื่องดังนี้

A E C F H

แต่บางสำนวนอาจมีเพียง

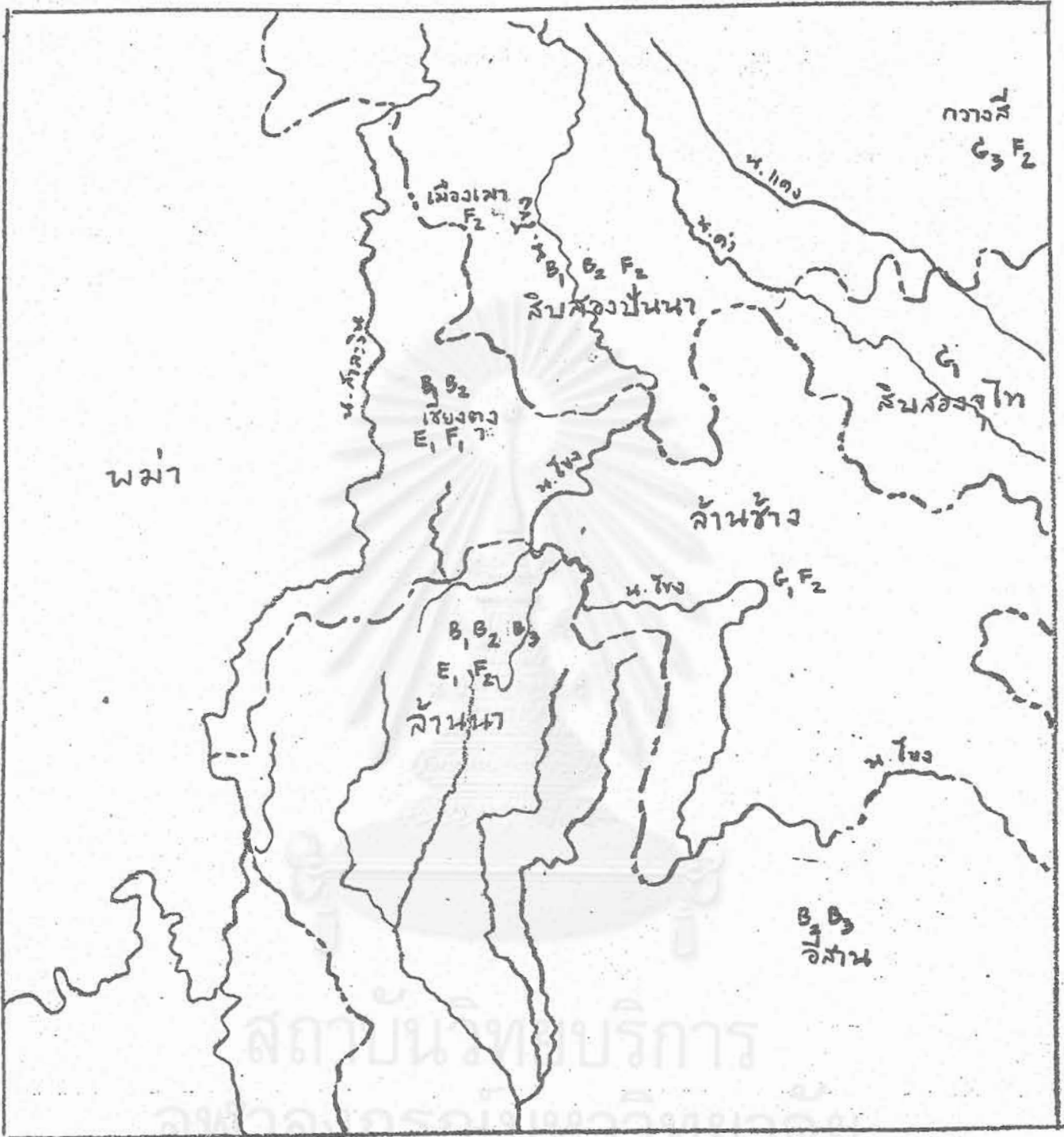
A E C

A E F

A E C D

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

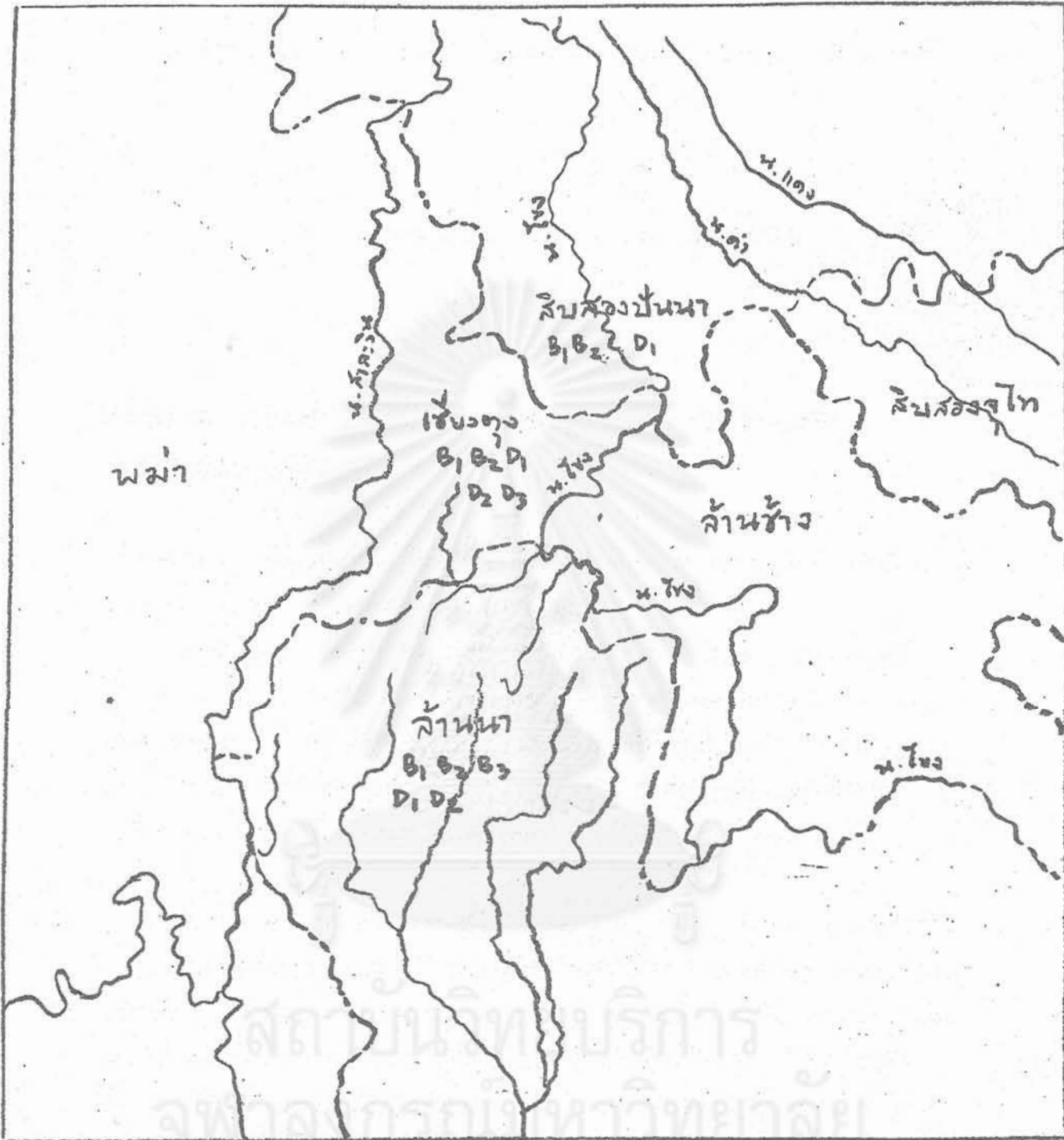

แผนที่แสดงการปรากฏของแบบเรื่องและอนุภาคของตำนานสร้างโลก

ของคนไทยกลุ่มต่างๆ

- B₁ ปู่-ย่า สร้างโลก-สร้างมนุษย์
- B₂ ปู่-ย่าเอาดินมาปั้นเป็นมนุษย์
- B₃ ปู่เกิดจากไฟ ย่าเกิดจากดิน
แล้วจึงให้กำเนิดมนุษย์

- E₁ เทวดาลงมากินจิ้งจอก
- F₁ ต้นข้าวเกิดเอง หุงกินได้ทันที
- F₂ ปู่-ย่าสอนให้ทำนา
- G₁ น้ำเต้าบรรจุนชาติพันธุ์ต่างๆ
- G₃ น้ำเต้าบรรจุมนุษย์เอาไว้

แผนที่แสดงการปรากฏร่วมอนุภาคในบริเวณลี้บสองปันนา เชียงตุง

ล้านนา (ไทลื้อ ไทจีน ไทยวน)

B₁ ปู่-ย่า สร้างโลก-สร้างมนุษย์

B₂ ปู่-ย่าเอาดินมาปั้นเป็นมนุษย์

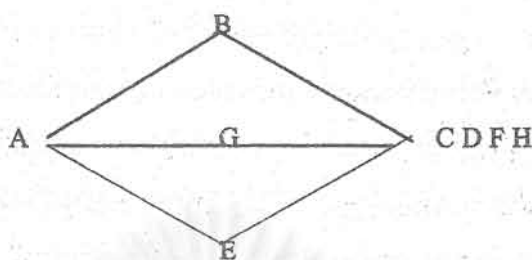
B₃ ปู่เกิดจากไฟ ย่าเกิดจากดิน
แล้วจึงให้กำเนิดมนุษย์

D₁ ปู่-ย่า ปั้นสัตว์ 12 ราศี ให้ลูกเล่น

D₁ ปู่-ย่า เอาดินมาปั้นเป็นตัวสัตว์

D₃ ปู่-ย่า สร้างสรรพสัตว์

สรุป ถ้าเขียนเป็นสูตรของโครงเรื่อง (syntax) ของตำนานสร้างโลกของคนไทยจะได้ดังนี้

3.6 ตำนานสร้างโลกในฐานะเป็นเครื่องบอกความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชนชาติไทย

ถ้าเอาแบบเรื่องแต่ละแบบเป็นหลัก แล้วดูความสัมพันธ์ระหว่างแบบเรื่องกับกลุ่มวัฒนธรรมชนชาติไทย จะสามารถตั้งข้อสังเกตได้ดังนี้

แบบเรื่องปุ-ย่าสร้างโลก (B) จะพบในตำนานสร้างโลกของไทยคือ ไทยจีน ไทยวน อีสาน นั้นย่อมหมายความว่า ตำนานสร้างโลกของชนชาติไทยที่อยู่แถบเชียงตุง สิบสองปันนา ล้านนา และอีสาน ล้วนเป็นเรื่องของปุ-ย่าสร้างโลก สะท้อนให้เห็นว่า ในการรับรู้ของชนชาติไทยที่อาศัยอยู่บริเวณรัฐฉาน ตอนใต้คือ เชียงตุง ตอนใต้ของจีน สิบสองปันนา ตอนเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ล้วนมีความเชื่อดั้งเดิมร่วมกันเรื่องปุ-ย่าสร้างโลก

เหตุการณ์ที่มีปรากฏต่อจากการสร้างโลก สร้างมนุษย์แล้วในแบบเรื่องประเภทนี้ มักเป็นเรื่องการสร้างสัตว์ (D) นำสังเกตว่าเรื่องของปุ-ย่าสร้างโลกไม่ว่าจะเป็นปุ-ย่าในฐานะแกนสร้างโลก สร้างมนุษย์ (B₁) หรือปุ-ย่าเอาดินมาปั้นเป็นมนุษย์ (B₂) มักมีความสัมพันธ์กับการสร้างสัตว์ โดยเฉพาะตำนานสร้างโลกของล้านนา ไทยจีนมีเรื่องปุ-ย่าเอาดินมาปั้นเป็นสัตว์ 12 ตัว ตาม 12 ราศีให้ลูก 12 คนเล่น (D₁) จากความสัมพันธ์ของ B₁ หรือ B₂ กับ D₁ สามารถสรุปให้แคบลงไปอีกว่า คนไทยในล้านนา สิบสองปันนาและเชียงตุง มีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษ อนุภาค D₁ จึงมีปรากฏเฉพาะในตำนานสร้างโลกในกลุ่มล้านนา ไทยจีน

แบบเรื่องน้ำเต้ากับกำเนิดมนุษย์ (G) ความเชื่อเรื่องมนุษย์ออกมาจากน้ำเต้าไม่ว่าจะโดยการแตกของน้ำเต้าเอง หรือแกนเอาเหล็กจี่น้ำเต้าปungมีปรากฏหนาแน่นในตำนานสร้างโลกของกลุ่มชาวไทยดำ ไทยขาว แต่ถ้าเป็นของไทยดำ ไทยขาว จะเห็นชัดเจนว่าแกนสร้างตัวแบบคนและสัตว์แล้วเอาไป

ใส่ในน้ำเต้า ภายหลังถูกแกนจี่น้ำเต้าให้ออกมาอีกที แต่ของทางลาว ไม่ชัดเจนว่าแกนสร้างคนหรือไม่ เพียงแต่บอกว่าในน้ำเต้ามีคนอยู่ แกนเอาเหล็กไปจี่ให้คนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ออกมา

อย่างไรก็ตาม ทั้งในตำนานลาว ไทดำ และไทขาวเน้นเรื่องกำเนิดร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งถ้าเป็นดังนั้นก็มิขัดแย้งคือ คนลาวคนไททางแถบเวียดนามอาจได้รับอิทธิพลความคิดความเชื่อเรื่องน้ำเต้ามาจากท้องถิ่นแถบนั้น ในตำนานของม้ง ม้ง เย้า มีเรื่องมนุษย์เข้าไปหลบภัยในน้ำเต้าขณะที่น้ำท่วมโลก คนหลายชาติพันธุ์ในแถบนี้อาจมีความเชื่อเรื่องน้ำเต้าแพร่หลายกันอยู่แล้ว ในชีวิตประจำวันของคนในแถบลาวและเวียดนาม คนหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่อย่างผสมผสานและมีการแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกันมาก อนุภาคเรื่องน้ำเต้ากับกำเนิดคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ จึงเข้ามามีอิทธิพลปรากฏในตำนานสร้างโลกของคนไท-ลาวในบริเวณแถบนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อนึ่ง น่าสังเกตว่าไทอาหม ไทใหญ่ในญวนนานและจ้วงก็มีเรื่องน้ำเต้าเช่นกัน แต่ไม่ใช่เรื่องน้ำเต้าที่ใช้อธิบายกำเนิดชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่นที่พบทางลาว ไทดำ ไทขาว, ทางอาหมเป็นเรื่องน้ำเต้าที่แตกออกเป็นมนุษย์ ไทใหญ่ (ไทเหนือ) มีเรื่องน้ำเต้าที่บรรจุพี่น้องชายหญิงที่เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ ส่วนน้ำเต้าของจ้วงเป็นน้ำเต้าที่ใช้หลบภัยน้ำท่วมคล้าย ๆ กับที่พบในตำนานม้ง เย้าแถบตอนเหนือของเวียดนาม คงได้อิทธิพลกันทางความคิดเพราะกว้างที่อยู่ติดกับเวียดนามตอนเหนือ

แบบเรื่องเทวดาลงมากินจวนดินและเป็นต้นกำเนิดมนุษย์ (E) เรื่องของเทวดาหรือพรหมลงมากินจวนดินและจิตใจในรสหอมของดินแล้วกลับสวรรค์ไม่ได้ นั่นจะเป็นที่รู้จักของคนไทยในประเทศไทยมากกว่าเรื่องแบบปู่สังกะสาอย่าสังกะสีเสียดีก เพราะใน ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นคัมภีร์ทางพุทธศาสนาซึ่งอยู่ในชีวิตวัฒนธรรมของคนไทยในประเทศไทยมีเรื่องราวอันนี้อยู่แต่เรื่องพรหมลงมากินจวนดินและเป็นต้นกำเนิดมนุษย์นี้ มีปรากฏก็แต่ในตำนานของไทยใหญ่ที่อยู่ในประเทศไทย และของทางล้านนาบางสำนวนเท่านั้น ไม่พบในระบบความคิดความเชื่อของชนชาติไทที่อยู่นอกประเทศไทย

โดยสรุป แบบเรื่องต่าง ๆ ของตำนานสร้างโลกของคนไทที่ปรากฏในตำนานของคนไทกลุ่มต่าง ๆ พอจะชี้บ่งกลุ่มความสัมพันธ์ของคนไทกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

1. คนไทที่อยู่นอกประเทศ คือ ไทอาหม ไทลื้อ ไทจีน ไทขาว ลาว และคนล้านนา อีสานในประเทศไทยเป็นกลุ่มชนชาติไทยที่ยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องมีผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ ซึ่งความเชื่อเรื่องปู่-ย่าสร้างโลกไม่อยู่ในการรับรู้ของคนไทยภาคกลางและภาคใต้ ในแง่นี้จึงเห็นว่าคนไท

ทางตอนเหนือของประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนไทที่อยู่ทางตอนใต้ของจีนและทางตอนเหนือของพม่ามากกว่า โดยที่ต้งนับว่าไม่มีพรมแดนทางวัฒนธรรม และอาจกล่าวได้ว่าชนชาติไททั้งหลายล้วนมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องมีผู้สร้างโลก-สร้างมนุษย์ ซึ่งนับว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิมก่อนรับพุทธศาสนา

2. ถ้าจะจับกลุ่มชนชาติไทที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันเป็นพิเศษจะพบว่ามียู่ 3 กลุ่ม คือไทลื้อ ไทเขม ไทขวนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มหนึ่ง (ดูจากการปรากฏร่วมของอนุภาค D_1 เรื่องการปั้นดินเป็นสัตว์ให้ลูกเล่น) ชาวไทดำ ไทขาว เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความใกล้ชิดสัมพันธ์กัน (ดูจากการปรากฏร่วมของอนุภาค G_1 เรื่องกำเนิดมนุษย์จากน้ำเต้า) แต่แม้ว่าชาวไทดำ ไทขาวจะมีเรื่องน้ำเต้ากับกำเนิดมนุษย์คล้าย ๆ กัน แต่ไทดำกับไทขาวยังมีความใกล้ชิดกันไปอีกชั้นหนึ่ง เพราะอธิบายไปในทางที่ว่าแดนสร้างแบบตัวคนเอาไปใส่ไว้ในน้ำเต้า ส่วนลาวจะเล่าไปในทำนองที่ว่าน้ำเต้าปungที่เกิดที่ซากควาย เมื่อแดนเอาเหล็กก็ก็มีคนกลุ่มต่าง ๆ ออกมา ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือไทอาหมกับไทใหญ่ โดยเล่าเรื่องเทวดาส่งขุนหลวงขุนลายลงมาปกครองโลกมนุษย์ในทำนองเดียวกัน

3. อนึ่ง คำนานสร้างโลกชี้ให้เห็นว่าไทใหญ่เป็นกลุ่มชนชาติที่มีลักษณะพิเศษ คือ ถ้าเป็นไทใหญ่ในเชียงตุงซึ่งอยู่ใกล้กับทางตอนเหนือของไทยก็จะเป็นเรื่องพรหมลงมากินจวันดิน แบบที่พบทางด้านนา แต่ถ้าเป็นไทใหญ่แถบเมืองเมาในรัฐไคคอง ประเทศจีนและไทใหญ่ในรัฐฉาน พม่า ก็จะไปออกเป็นเรื่องขุนลู ขุนโล ไต่บันไคสวรรค์ลงมาเป็นเจ้าปกครองมนุษย์ คำนานสร้างโลก จึงชี้ให้เห็นว่าไทใหญ่เป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่ผันแปรไปตามสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมถ้าอยู่ก่อนมาทางประเทศไทย ความคิดความเชื่อก็ใกล้มาทางด้านนา ถ้าอยู่แถบเมืองเมาใกล้อีสานความคิดก็ค่อนข้างไปทางไทอาหม

4. การที่คำนานสร้างโลกของทางด้านนามีทั้งแบบเรื่องปู่-ย่าสร้างโลก และแบบเรื่องเทวดาลงมากินจวันดินหอม สะท้อนให้เห็นว่าด้านนาจะเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่สำคัญระหว่างตอนใต้ของจีน ตอนเหนือของพม่าและลาว หรืออาจกล่าวได้ว่าคนไททางด้านนามีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับทั้งไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขมและลาว ส่วนคำนานสร้างโลกของทางด้านนามีทั้งสองแบบเรื่องสะท้อนให้เห็นว่า แม้ด้านนาจะเป็นดินแดนพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ถึงขนาดพระสงฆ์รจนานั่งสือเป็นภาษาบาลีได้แต่ก็ยังเห็นร่องรอยของเจ้าความเชื่อดั้งเดิมของคนไทก่อนจะรับพระพุทธศาสนาด้วย

5. น่าสังเกตว่า ตำนานสร้างโลกของจ้วงที่มีเรื่องเทพลงมาสอนให้มนุษย์ปลูกข้าวทำนามีความคล้ายกันกับตำนานทางลาวที่เล่าถึงปู่ลางเซ็งลงมาสอนให้คนทำนา ทอผ้า และอีกเรื่องหนึ่งที่เล่าถึงพี่น้องชายหญิงที่เข้าไปหลบภัยน้ำท่วมในน้ำเต้า มีความพ้องกับตำนานของชนเผ่าหลายเผ่า เช่น ขมุ เย้า ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของเวียดนาม สะท้อนความสัมพันธ์ทางความคิด ความเชื่อระหว่างจ้วงและชนเผ่าอื่น ๆ ในบริเวณนั้น ซึ่งความคิดเรื่องน้ำเต้าที่มนุษย์ใช้หลบภัยน้ำท่วมคงเป็นต้นเค้าและที่มาที่กลายเป็นน้ำเต้าที่บรรจุมนุษย์ชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่นที่พบในตำนานลาว ไทดำ และไทขาว

การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกเชิงคติชนวิทยาในบทนี้ได้ช่วยให้เราเห็นเหตุการณ์ของเรื่องที่เป็นแก่นของตำนานสร้างโลกของคนไทกลุ่มต่าง ๆ ความหลากหลายและความเหมือนคล้ายของอนุภาคบางอนุภาค เหตุการณ์บางเหตุการณ์ คลอดจนแบบเรื่องแต่ละแบบช่วยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์และความใกล้ชิดของคนไทบางกลุ่ม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือทำให้เราเห็นว่ากลุ่มคนไทกลุ่มใดบ้างที่มีความใกล้ชิดติดต่อกันเป็นพิเศษ ซึ่งดูได้จากการปรากฏร่วมของอนุภาค เหตุการณ์ และแบบเรื่อง

อย่างไรก็ตาม ตำนานสร้างโลกของคนไทไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ลูจะมีแก่นของเรื่องตรงกันที่เน้นเรื่องกำเนิดมนุษย์ การสืบทอดลูกหลาน การตั้งบ้านตั้งเมือง และมีลักษณะที่น่าสนใจตรงที่ได้ผนวกเอาเรื่องกำเนิดข้าว หรือการทำไร่ทำนาอันเป็นแก่นของชีวิตวัฒนธรรมของคนไทไม่ว่าจะอยู่ที่ใดเอาไว้ในตำนานสร้างโลกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

สังคมวัฒนธรรมชนชาติไทยที่สะท้อนจากตำนานสร้างโลกของคนไทย

การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทยในเชิงคติชนวิทยาในบทก่อนเป็นการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง ทำให้เราเห็นอนุภาค เหตุการณ์ แบบเรื่องของตำนานสร้างโลกของคนไทย ซึ่งทำให้เห็นความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไทยแต่ละกลุ่ม การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาความเหมือนคล้ายและความแตกต่างทางเนื้อหาของตำนานสร้างโลกของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ มีประเด็นทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ควรแก่การวิเคราะห์วิจารณ์ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ความคิดเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติกับจริยธรรมในทัศนะของคนไทย
2. การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยเข้ากับพุทธศาสนา
3. วัฒนธรรมข้าวในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมร่วมของชนชาติไทย
4. ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับคนชาติพันธุ์อื่น ๆ

4.1 ความคิดเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติกับจริยธรรมในทัศนะของคนไทย

ในทางคติชนวิทยาถือว่าตำนานเป็นเรื่องเล่าที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred narrative) ในขณะที่คติชนประเภทอื่น เช่น นิทานพื้นบ้านทั่วไป นิทานตลก นิทานเรื่องผี นิทานเรื่องสัตว์ เป็นต้น เป็นเรื่องเล่าธรรมดา ๆ ความเป็นตำนานไม่ว่าจะอยู่ในวัฒนธรรมใด มักเป็นเรื่องราวที่ถือว่าเป็นประวัติของบรรพชนที่ถือว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในอดีตอันไกลโพ้น และได้เล่าสืบทอดกันมาถือเป็นประวัติของชนเผ่า หรือของชนชาตินั้น ๆ ตำนานเป็นเรื่องเล่าที่มักมีตัวละครที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (supernatural power) เรื่องราวในตำนานนั้น ๆ มักมีบทบาทในการสั่งสอนปลูกฝังความเชื่อและถือเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่คนในเผ่าหรือชาตินั้น ๆ ควรถือเป็นแบบอย่าง¹

เมื่อเป็นดังนี้ เรามาลองวิเคราะห์ดูว่าตำนานสร้างโลกของคนไทยบอกอะไรเกี่ยวกับความเชื่อและจริยธรรมของคนไทยบ้าง ตำนานล้านนาส่วนหนึ่งกล่าวถึงว่า หลังจากปู่-ย่าสร้างโลกและสร้างมนุษย์คู่แรกแล้วก็สอนให้คนทำไร่ทำนา และสั่งว่าข้าวที่เกี่ยวแล้วต้องนำไปทำพิธีบูชาปู่-ย่าทางล้านนาดูจะมองปู่สังกะสาอย่าสังกะสี หรือปู่สังกะสาอย่าสังกะสี หรือปู่สังกะสีอย่าสังกะสี

(แล้วแต่จะเรียก) ว่าเป็นปู่เถนย่าเถน หรือเป็นลูกของปู่เถนย่าเถน อันว่าเถนเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทก่อนรับพุทธศาสนา เถนหรือผีฟ้าหรือผู้เป็นใหญ่แห่งผีทั้งหลายอาศัยอยู่ในเมืองเถนหรือเมืองบนเมื่อมีคนในครอบครัวไม่สบาย หรือประสงค์จะต่ออายุ จะทำพิธี "ส่งเถน" ซึ่งต้องเตรียมเครื่องบูชาอันประกอบด้วยแกง ส้ม มะพร้าว ดาด กล้วย อ้อยพร้อมรูปปั้นคนเจ็บ² คนล้านนาแต่ก่อนเชื่อว่าปู่เถนย่าเถนเป็นผู้กุมชะตาชีวิตของคนเรา เป็นผู้ส่งคนมาเกิดและกำหนดอายุของคนแต่ละคนด้วย มีประเพณีว่าในวันสงกรานต์ ชาวบ้านจะตื่นแต่เช้า อาบน้ำให้สะอาดมากอวยรับปู่สังสี่ ย่าสังสี่ เพราะเชื่อว่าปู่สังสี่ ย่าสังสี่หาบเอาอายุมาต่อสังขารให้ทุกคนซึ่งลักษณะของ "หาบอายุ" เป็นหีบใบเล็ก ๆ ข้างในวางเปล้า เวลาปู่-ย่าเดินผ่านบ้านผู้ใดจะเปิดหีบให้ดู ซึ่งเท่ากับได้ให้อายุหรือสังขารกับคนนั้นและจะเดินเวียนไปทุกบ้านจนครบ³

ความเชื่อเรื่องเถนเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตคนมนุษย์นั้นมีปรากฏทางอีสาน เช่นกัน เถนมีหลายประเภท เช่น "เถนแนน" เป็นผู้ส่งมนุษย์ลงมาเกิดในโลก "เถนเคาะ" เป็นเถนที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยและเคราะห์ร้าย⁴ อาจารย์เหลื่องชาวไทขาวแห่งเมืองเล็ก เวียดนามเหนือเคยให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยถึงความเชื่อของคนไทขาวเกี่ยวกับเถนว่า เถนมี 12 ประเภท ซึ่งมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น "เถนเคาะ" (เถนข้อ) เป็นผู้ดูแลคนเราในแต่ละช่วงชีวิต "เถนหล่อ" เป็นย่ามย่ายายที่สร้างคน โดยเอาดินมาหล่อใส่ในเบ้า และยังมีเถนที่เป็นใหญ่กว่าเถนทั้งหลายเรียกว่า "เถนหลวง" พิธีส่งเถนแต่ละเถนจะทำในช่วงเวลาและด้วยเหตุที่ต่างกันด้วยเครื่องบูชาที่ต่างกัน⁵

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเถนกับมนุษย์เท่าที่ปรากฏในตำนานสร้างโลกจะเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแง่ที่ว่า ถ้ามนุษย์ไม่สักการะบูชาให้ถูกต้องหรืออย่างสม่าเสมอก็จะถูกลงโทษ เช่น ในพงศาวดารล้านช้าง เถนสั่งว่า ถ้าจะกินเนื้อให้เอามาบูชา ถ้าจะกินปลาให้เอาพุงมาให้ เมื่อคนไม่ทำตาม ก็บันดาลให้ดินแยกและน้ำท่วมทำลายชีวิตผู้คนทั้งหลาย ตำนานทางจ้วงก็เล่าคล้าย ๆ กันว่าเทพไม่พอใจวิธีเช่นไหว้ของชาวโลก จึงบันดาลให้ฝนไม่ตก จึงเกิดภัยแล้ง⁶ ลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงต่อรองระหว่างเถนซึ่งเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติกับมนุษย์ว่า ถ้ามนุษย์ "ยอม" เชื่อฟังและบูชาสักการะอันเป็นการยอมรับอำนาจเถน โลกก็จะสงบและมีสมดุล ต่อเมื่อไม่เคารพธรรมชาติก็จะส่งผลให้ธรรมชาติเสียดุลย์ในที่นี้ทำให้เกิดน้ำท่วมโลกหรือภัยแล้ง

เมื่อเรื่องราวในตำนานเป็นดังนี้ จึงทำให้คนเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และยอมรับอำนาจของเถน ซึ่งมีผลต่อการสร้างประเพณี และการประกอบพิธีกรรมในวิถีชีวิตของคนไทที่มีความเชื่อเรื่องนี้

เช่น พิธิดำผีฟ้า ซึ่งสืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าแกนเป็นผู้สร้างมนุษย์ กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์และความเป็นไปของโลกนั่นเอง ในแง่นี้ตำนานสร้างโลกจึงทำให้เกิดความเชื่อที่ต้องยอมรับอำนาจของธรรมชาติในรูปของอำนาจเหนือธรรมชาติเพราะเป็นสิ่งที่ชอบธรรม และตำนานก็ชี้ให้เห็นบทลงโทษไว้ชัดเจนแล้วว่า ถ้ามนุษย์ฝ่าฝืนอำนาจ (เหนือ)ธรรมชาติ ผลที่เกิดขึ้นก็คือน้ำท่วมโลกหรือภัยแล้งอันนำมาซึ่งความหายนะของโลกและมนุษย์ด้วย

ตำนานสร้างโลกสำนวนอื่น ๆ ได้สอดแทรกจริยธรรมของผู้ปกครอง ตำนานเมืองเมมาเล่าว่า แรกเริ่มเดิมทีโลกสร้างขึ้น แต่ไม่มีเจ้าปกครอง คนแข็งแรงข่มเหงคนอ่อนแอ แลงคอน(เทพ) จึงต้องส่งขุนลู ขุนโลกลงมาปกครอง และสอนว่าให้ปกครองโดยอย่าโลก อย่าเห็นแก่ตัว อย่าฉุนเฉียว ความคิดเรื่อง "อย่าโลก" มีคล้ายกับตำนานของไทยชาติที่เล่าว่า หลังจากที่เพ็ญบ้านเป็นเมืองแล้วมีผู้คนแย่งกันร่ำรวยจนเกิดการสู้กัน ย่ามม่ายบายจึงบันดาลให้คนจน เพราะรวยแล้วสู้กันจึงเป็นคำอธิบายว่าเหตุใดคนไทย (ในเวียดนาม) จึงไม่รวยจนทุกวันนี้ เพราะย่ามม่ายบายไม่ยอมให้คนไทยสู้กันเพราะแย่งกันรวย

จริยธรรมเรื่อง "อย่าโลก" และ "อย่าแย่งกันรวย" นี้บังเอิญสอดรับกันดีกับอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาเรื่องอย่าโลก และพึงรับกันดีกับเรื่องราวในคัมภีร์อัคคัญญสูตรทางพุทธศาสนาที่เล่าถึงเหตุที่ต้องมีกษัตริย์หรือผู้ปกครองก็เนื่องด้วยความโลภของมนุษย์ที่ไปขโมยข้าวของคนอื่นมาเป็นของตนทั้ง ๆ ที่ปักเขตกันแดนกันแล้ว เมื่อขโมยแล้วก็ถกมนุษย์อื่น ๆ รุมทำร้ายตบตี ใช้ก้อนหินขว้างปาและใช้ท่อนไม้ตี เพราะเหตุแห่งความโลภของมนุษย์บางคน มนุษย์ทั้งหลายจึงประชุมกันว่าควรสมมติมนุษย์บางคนขึ้นเป็นหัวหน้า คอยดูแลแบ่งปันข้าว มหาชนสมบัตินั้นก็คือที่มาของ "กษัตริย์" อันหมายถึงผู้ดูแลเขตแดนนั่นเอง

จริยธรรมเรื่อง "อย่าโลก" ดูจะเป็นสิ่งที่สั่งสอนกันมาในวัฒนธรรมไทยแม้ในตำนานเรื่องข้าวตอกหนึ่งก็ยังคงสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อท้าวพระยาผู้หนึ่งมีความโลภ สั่งให้คนสร้างยุ้งข้าวเพื่อเก็บข้าวไว้ขายในภายหลัง แม่โพสพจึงโกรธมากที่ถูกขाय เลยหนีมนุษย์ไปทำให้ มนุษย์อดอยากไปหลายร้อยปี

อุดมการณ์เรื่องความไม่โลภจะอยู่ในความคิดความเชื่อของคนไทยดั้งเดิมและสืบเนื่องต่อมา แม้เมื่อรับพุทธศาสนาแล้ว อย่างน้อยเราก็ทราบว่าอุดมคติของความเป็นไทยแท้ คือความเป็นคนไม่โลภ หากแต่น่าเสียดายที่อิทธิพลแนวคิดสมัยใหม่และแนวคิดทุนนิยมวัตถุนิยมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบคิดความเชื่อและจริยธรรมของคนไทยในปัจจุบันให้เปลี่ยนไปสู่โลกแห่งความโลภ ความ

แข่งขันดูถูกความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติอันนำไปสู่การเอาเปรียบธรรมชาติ และไม่เคารพธรรมชาติเช่นแต่ก่อนเสียแล้ว

4.2 การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยเข้ากับพุทธศาสนา

ตามที่ได้วิเคราะห์ให้เห็นแล้วว่า ตำนานสร้างโลกของคนไทยมี 3 ประเภทหลัก ๆ คือ แบบปุ๋-ย่ำสร้างโลก แบบน้ำเต้า และแบบเทวดาลงมากินจวนดิน ถ้าจะว่าไปก็อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าแบบเรื่องปุ๋-ย่ำสร้างโลกและแบบน้ำเต้าเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทก่อนรับพุทธศาสนา (pre-Buddhism) ส่วนแบบเรื่องเทวดาลงมากินจวนดินเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา เพราะมีเรื่องพระพุทธรเจ้า พรหม และเทวดา

ในบรรดาคำนานสร้างโลกของคนไทยทั้ง 50 ตำนาน มีจำนวนที่มีทั้งเรื่องปุ๋-ย่ำสร้างโลกและเรื่องเทวดาลงมากินจวนดินรวมอยู่ด้วยกัน ทำให้เราเห็นว่าเป็นจำนวนที่ได้อิทธิพลทางความคิดจากทั้งสองแหล่ง และพยายามจะรักษา "ความเชื่อดั้งเดิม" และรับ "ความเชื่อใหม่" เข้ามาไว้ด้วยกัน จำนวนที่มีลักษณะดังกล่าวนี้มักจะยังคงเรื่องปุ๋-ย่ำสร้างโลกเอาไว้ แต่จะยกสถานภาพของปุ๋-ย่ำขึ้นไปเป็นพรหมเช่นใน ปฐมมูลมูถิ ที่พ่อหนานจันทร์ที่เชียงใหม่เล่า เรียกว่า "พรหมสังสี่กับพรหมสังสี่" จำนวนของทางไทจีน เชียงตุงก็มักเล่าเป็นเรื่องปุ๋-ย่ำที่เป็นพรหมอยู่บนสวรรค์ ส่วน ปฐมมูลมูถิ ที่เป็นจำนวนลายลักษณ์ บันทึกลงในใบลานที่ได้จากวัดปงไชย ลำพูน เรียกชื่อปุ๋-ย่ำเป็นภาษาบาลีว่า "ปุถุถึงไคยะสังกะสี" กับ "อิตถิงไคยะสังกะสี" จำนวนที่น่าสนใจอีก 2 จำนวนคือ มูลปฐมพันนา และ ปฐมมูถิ ซึ่งเป็นหนังสือกอมของทางอีสาน สะท้อนความพยายามในการผสมผสานตัวละครปุ๋-ย่ำกับพระพุทธรเจ้าไว้ในเรื่องเดียวกัน และเห็นได้ว่ายังคงร่องรอยความเชื่อดั้งเดิมเรื่องปุ๋-ย่ำสังกะสีเอาไว้ โดยเล่าย้อนไปถึงสมัยที่พระพุทธรเจ้าบริกรรมจนเหงื่อไหลแล้วเอาเหงื่อไหลผสมกับน้ำและดิน* และปั้นเป็นปุ๋-ย่ำสังกะสี (มูลปฐมพันนา) หรือที่อ้างว่าปุถุถึงไคยะสังกะสีตายไปและเกิดอีกหลายชาติ ทำที่สุดตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า (ปฐมมูถิ)

น่าสังเกตว่า จำนวนลายลักษณ์ที่พบตามวัดมักได้รับการเติมเสริมแต่งเรื่องให้ "กลายเป็นพุทธ" เช่น ปฐมมูลมูถิ ของทางล้านนา ปฐมมูถิ และ มูลปฐมพันนา ของทางอีสานดังที่กล่าวมาแล้ว หรือจำนวนของคนไทยจีนที่เชียงตุงที่อยู่ในรูปของพับสาที่พบตามวัด ก็มักจะเล่าถึง "พรหมสร้างโลก" แต่พรหมนั้นคือปุ๋-ย่ำสังกะสี บางจำนวนก็เห็นได้ชัดว่าแม้ตัวละครจะเป็น

* อนุภาคเรื่องเอาเหงื่อไหลมาเป็นมนุษย์นี้พบบ่อยในวรรณกรรมอีสานเช่นใน พระลัก-พระกลาม ซึ่งเป็นรามเกียรติ์จำนวนอีสาน ก็มีเรื่องฤาษีเอาขี้ไคลมาเป็นผู้หญิง ชื่อเจ้าอ่อนนางโคซึ่งคือนางกาลอจนา

พรหม แต่ใช้เรื่องแบบปุ-ย่า โดยแท้จริง คือ พรหมหญิงชายสร้าง โลกแล้วมีลูก 12-13 คน แล้วก็เอา
 ดินมาปั้นเป็นสัตว์ให้ลูกเล่น ซึ่งเป็นอนุภาคที่พบเฉพาะแถบสิบสองปีนนา เชียงตุงและล้านนาเท่า
 นั้น ในสำนวนที่ยังทิ้งร่องรอยความเชื่อเรื่อง "ปุ-ย่า" นี้ บางทีก็พยายามสอดแทรกแนวคิดต่าง ๆ ใน
 พุทธศาสนาเข้าไป เช่น ใน "ปฐมโลก" พับสาของไทเงินอ้างถึงทวีปทั้ง 4 เขาพระสุเมรุ ชมพูทวีป
 เป็นสำนวนที่สะท้อนให้เห็นว่ามีความพยายามในการผสมผสานคติทางพุทธศาสนาเข้ากับคติความ
 เชื่อดั้งเดิม หรือเป็นการรับและยกระดับความเชื่อดั้งเดิม โดยผนวกคติทางพุทธเข้าไป

ถ้าจะว่าไป เรื่องตามแบบอัครคัมภีร์อักษุสูตรซึ่งเป็นคติทางพุทธศาสนาเพราะอยู่ในพระไตรปิฎก
 นั้นกลับอยู่ในการรับรู้ของคนไทและชาวพุทธน้อยเต็มที่มีก็ต้องเป็นผู้รู้ผู้บวชเรียนจึงจะเคยได้
 ยินหรือรู้เรื่องคัมภีร์อัครคัมภีร์อักษุสูตร อัครคัมภีร์อักษุสูตรอธิบายการเกิดมนุษย์โดยลำดับเหตุการณ์ทาง
 ธรรมชาติ เริ่มจากสภาพโลกที่ว่างเปล่า ต่อมาจึงวันดินลอยน้ำอยู่ สัตว์โลกกินดิน รัศมีกายจึงหาย
 ไป ต่อมาเกิดมีข้าวสาธิตต่อเมื่อกินข้าวสาธิต จึงเกิดเป็นมนุษย์เพศหญิงและเพศชาย ส่วนแนวคิดเรื่อง
 พรหมหรือเทวดาลงมากินวันดินแล้วกลับไปสวรรค์ไม่ได้ อยู่เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์สืบมาซึ่ง
 เป็นเรื่องที่พบใน ไตรภูมิพระร่วง กลับเป็นเรื่องที่ได้รับความนิยมและเล่ากันต่อ ๆ มาเป็นที่รับรู้ของ
 ชาวพุทธมากกว่าเรื่องตามแบบคัมภีร์อัครคัมภีร์อักษุสูตร

อีกประเด็นที่น่าสนใจก็คือ ไม่ว่าจะเป็ต้นานประเภทปุ-ย่าสร้าง โลก หรือประเภทเทวดาลง
 มากินวันดินก็สะท้อนจุดร่วมทางความคิดที่ว่ามนุษย์โดยเฉพาะคนไทยเป็น "ลูกฟ้า" ในความเชื่อ
 ดั้งเดิมของคนไท ปู่แดน ย่าแดน หรือปู่สังกะสาอย่าสังกะสินับว่าเป็นผู้อยู่บนฟ้า มีสถานภาพ
 สูงสุด มนุษย์เกิดจากการสร้างของแดน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างแบบเนรมิต หรือจะเอาดินมาปั้นแล้ว
 เสกให้เป็นมนุษย์ก็สะท้อนความเชื่อว่าคนไทยเป็น "ลูกฟ้า" มีชาติกำเนิดที่มาจากสวรรค์ ต้นานของ
 ทางอาหม ขุนเทวกรรมและเทพีที่เป็นบรรพบุรุษมนุษย์ได้รับการสร้างจากพระเจ้า ต้นานไทใหญ่
 ขุนลู ขุนไล ก็ถูกส่งจากสวรรค์ลงมายัง โลกมนุษย์ แม้แต่ต้นานของจ้วงก็ยังมีร่องรอยความคิดเรื่อง
 คนเป็น "ลูกฟ้า" เพราะบอกว่ามีไข่มุกที่มาจากฟ้า เกิดเป็นชายสามพี่น้อง ปู่โล โด น้องคน
 เล็กเป็นต้นกำเนิดมนุษย์ต่อมา ต้นานทางไทดำ ไทขาว ซึ่งเป็นคนไทยที่ไม่ได้เป็นพุทธก็อธิบายว่า
 มนุษย์เป็นลูกแดน ต้นานไทดำว่าแดนเอาดินมาปั้นเป็นคนใส่น้ำเต้าและส่งน้ำเต้ามาเมืองมนุษย์
 ต้นานไทขาวบอกว่าย่าบมย่าบายเอาดินมาปั้นเป็นคนใส่น้ำเต้า และต้นานทางลาวก็เป็นเรื่องแดน
 เจาะรูน้ำเต้าให้คนไหลออกมา ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งทางพุทธศาสนาก็อธิบายพรหมหรือเทวดาลงมา
 กินวันดิน แล้วสืบลูกหลานเป็นมนุษย์รวมความว่าสะท้อนความเชื่อแบบเดียวกัน คือ คนไทยเป็น

"ลูกฟ้าลูกทเวศา" ทั้งสิ้น ถึงจุดนี้เราอาจสรุปได้ว่าตำนานสร้างโลกของคนไททั้ง 2 ประเภท คือ ประเภทความเชื่อดั้งเดิมและประเภทที่ได้อิทธิพลพุทธศาสนาล้วนสะท้อนความเชื่อว่าคนไทมีกำเนิดมาจากสวรรค์ เป็นลูกหลานแถนและทเวศา

ถ้าจะมองในเชิงการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมใหม่ที่รับมาจากภายนอก ซึ่งโดยปกติวัฒนธรรมที่รับมาจากภายนอกมักถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นอยู่มากมายคงจะกล่าวต่อไป แต่ในกรณีนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เพราะความเชื่อดั้งเดิมของคนไทก่อนรับพุทธศาสนาเชื่อว่าคนไทเป็นลูกหลานลูกฟ้าและในทางพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมที่รับเข้ามาใหม่ก็มีเรื่องพรหมหรือทเวศาลงมาจากสวรรค์มากินจวันดินหอมแล้วเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์สืบมา เป็นความคิดที่ไม่ขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิมของคนไท และต้องนับว่าสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของคนไทเป็นอย่างดี จึงเกิดการผสมผสานความเชื่อของสองวัฒนธรรมได้อย่างสนิทสนม

โดยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ตำนานสร้างโลกเป็นหลักฐานและข้อมูลอันหนึ่งที่สะท้อนความเก่าแก่ทางวัฒนธรรมของชนชาติไทที่มีระบบความคิดความเชื่อเกี่ยวกับโลกและมนุษย์ที่มีมาก่อนแล้วก่อนรับพุทธศาสนา และเมื่อรับพุทธศาสนาแล้วก็มีการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ผสม-ผสานความเชื่อเกี่ยวกับโลกและมนุษย์ตามแนวคิดพุทธศาสนาเข้ามาไว้ด้วย การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมของคนไทเข้ากับพุทธศาสนา เห็นได้ชัดในกรณีของระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยที่เป็นการผสมผสานระหว่างผี พุทธและพร้าวมณ์ ในขณะที่เราเป็นสังคมพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงมีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีปู่ตา ผีปู่ย่า ผีฟ้า ผีนา ผีน้ำ และผีอื่น ๆ อีกมากมาย การ "ยกระดืบ" ผีดั้งเดิมของคนไทให้กลายเป็นพุทธในกรณีของ "พรหมสังคีพรหมสังไส้" ก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับที่นิทานพื้นบ้านของคนไทแถบล้านนาและอีสานถูกเรียบเรียงขึ้นในรูปแบบของนิทานชาดก เช่น สุวรรณสังขชาดก รณเสนชาดก พหุลภาวีชาดก เพื่อให้ทำให้นิทานพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน (The Little Tradition) เป็นที่ "รับรอง" โดยวัฒนธรรมหลวง (The Great Tradition)

4.3 วัฒนธรรมข้าวในฐานะที่เป็นส่วนร่วมของชนชาติไท

ชนชาติไทไม่ว่าจะอยู่ที่ประเทศใดมักจะตั้งหลักแหล่งอยู่ใกล้น้ำเพื่อปลูกข้าว ในดินแดนทางตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นเทือกเขาและเป็นที่อยู่ของคนหลายชาติพันธุ์

พรหมหมู่หนึ่ง ไปกินข้าวกลายเป็นผู้หญิง พรหมอีกหมู่หนึ่ง ไปกินข้าวกลายเป็นผู้ชาย ต่อมาได้เป็นสามีภรรยากันจึงมีลูกหลานสืบมา นำสังเกตว่าสำนวนไทยเงินนี้ให้ผู้หญิงเกิดก่อนผู้ชาย !

ตำนานล้านนาสำนวนหนึ่งนำเอาอนุภาคเรื่องเมล็ดข้าวที่เอาไปหุงกินได้ทันทีจากตำนานข้าวตำนานเจ้าแม่โพสพเข้ามาปนในตำนานสร้างโลก โดยเล่าว่าเมื่อชาวฟ้าชายหญิงกินจวนกินแล้วกลับสวรรค์ไม่ได้ ต่อมาเกิดมีต้นข้าว เอามล็ดข้าวไปปรุงกินได้ทันที อนุภาคเรื่องเอามล็ดข้าวไปปรุงกินได้ทันทีนี้มีในตำนานข้าวที่เล่ากันในหมู่ชาวนาไทยทางอีสานถึงวิวัฒนาการของขนาดเมล็ดข้าวว่า ในสมัยพระเจ้ากุกุสันโธ เมล็ดข้าวใหญ่กว่ากำปั้นมนุษย์ 5 เท่า เก็บจากต้นแล้วใช้หุงกินได้ทันที สมัยพระโกนาคม ขนาดเล็กลงเพียง 4 เท่ากำปั้นมนุษย์ สมัยพระกัสส ไปขนาดเท่ากำปั้นมนุษย์ และในสมัยพระเศากยมุณี โดตม นอกจากขนาดจะเล็กลงแล้ว มนุษย์ยังต้อง ไถนาและดำนาเพื่อปลูกข้าว ก่อนจึงจะเอามล็ดข้าวไปหุงกินได้

แม้ว่าเรื่องข้าวและการทำนาจะมีได้มีในตำนานสร้างโลกทุกสำนวนแต่ความคิดเรื่องปุ๋-ข้าสอนให้ทำนาก็ดี พรหมกินข้าวแล้วกลายเป็นมนุษย์ก็ดี หรือพรหมกินข้าวได้โดยไม่ต้องปลูกก็ดี มีปรากฏกระจายอยู่ในตำนานสร้างโลกของทั้งทางล้านนา ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทยจีน ไทยขาว ลาว ข้างซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าคนไทยกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีวัฒนธรรมข้าวร่วมกัน และอาจกล่าวได้ว่า การที่เรื่องข้าวและการทำนาเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของตำนานสร้างโลกของคนไทยสะท้อนให้เห็นความเก่าแก่ของการทำมาหากินด้วยการปลูกข้าวซึ่งเป็นแก่นของวัฒนธรรมชนชาติไท ถ้าจะมองตามที่มาลีเนาส์ก็นักมานุษยวิทยาผู้หนึ่งกล่าวไว้ว่า "ตำนานเป็นที่มาของแบบแผนทางพฤติกรรมให้กับคนในสังคม" ตำนานสร้างโลกในส่วนที่พาดพิงถึงการทำนาปลูกข้าวก็เท่ากับเป็นต้นเค้าของประเพณีการทำนาปลูกข้าวของคนไทย หรือถือเป็นตำนานที่อธิบายว่าเหตุใดคนไทยต้องมีอาชีพปลูกข้าว

4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับคนชาติพันธุ์อื่น ๆ

ในบรรดาด้านการสร้างโลกของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ตำนานของทางลาว ไทยขาว ไทยดำ เป็นสำนวนที่พาดพิงถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ มากกว่าตำนานของคนไทยกลุ่มอื่น ๆ ตำนานของลาว ไทยขาว และไทยดำพยายามอธิบายความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นพี่น้องกัน มีสายสัมพันธ์สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน